

P O L I S Z

POLitika-LÍra-SZéppróza szellemi-lelki „*városálma*”
A Kráter Műhely Egyesület irodalmi és kulturális lapja

„Pihenő. A történelem lépcsőin szusszantom ki magam. Bábeli zűrzavar!
Azért se menekülök! Hadd keressenek! Szeretek hiányozni! Azt hittem, nincs hűség:
álkellék, mint a többi... Harsonák, fanfárok hangja! Nem vagyok egyedül.
A lépcsőkről lelátni az útra.” (*Baranovszky Edit*)

„**Gesztenyét tessék...**” Kaiser László, Mezey László Miklós, Balla László,
Sarusi Mihály, Csernák Árpád, Herold Ágnes, Lukáts János novellái
és Johantsik Endre Naplószigetei
„**Öreg csizma az éjszaka**” – Gál Éva Emese, Galambosi László, Simek Valéria,
Pálfi Ágnes, Nadas Alexandra, Fucskó Miklós versei
„**Nekem van karácsonyom**” – Cristina Busta, Lassi Nummi, Jarkko Laine,
Marc Alin, Halina Poświatowska versei és Peter Seeberg novellája
Bertha Zoltán tanulmánya **az erdélyi líra** vallásosságáról
Esszék Veres Péterről, Erdélyi Józsefről és Pongrácz Gergelyről

1999. december
50.
megjelenés

A POLISZ a hónap első lapja!
Megjelenik minden páros hónap elsején.
Keresse a folyóirat-standoknál!

Lapunk megjelentetését a **Nemzeti Kulturális Alapprogram** támogatta

A POLISZ szerkesztőség levélcíme: 1053 Budapest, Károlyi Mihály u. 16. Telefon / fax: 266-6288.
Szerkesztőségi órák ugyanott csütörtökön 12-16 óra között az ITÁSZ helyiségében.

Lapunk megrendelhető: 6 szám ára egy évre 1200 Ft., szomszédos országba 1800 Ft, távolabbi országba 35 USD

Kiadja a Kráter Műhely Egyesület,

2013 Pomáz, Búzavirág u. 2. Telefon / fax: 06-26-328-491

E-mail cím: krater.polisz@drotposta.hu

Felelős kiadó és főszerkesztő **Turcsány Péter**

A szerkesztőség tagjai

Barcsa Dániel (történelem), Bágyoni Szabó István (vers), Kaiser László (műbíráló),
Madarász Imre (irodalomtörténet), Maróti István (hang-tárlat), Pálfi Ágnes (próza),
Tóth Éva (műfordítás), Szemadám György (grafika), V. Tóth László (olvasószerkesztő)

Dubniczki Csilla (korrektor) és Ferenczi László főmunkatárs

Tipográfia és szedés Nagy András lapterve alapján Fucskó Miklós

Terjeszti a **Hírker Rt.** és az **NHRT**, megjelent a **Saluton Bt.** gondozásában.

ISSN 0865-4182

A TÖRTÉNELEM FAGGATÁSA

Gál Éva Emese: **Határ, Szívmező** (versek)

Kaiser László: **Mennyből a fák** (novella)

Galambosi László posthumus versei

Mezey László Miklós: **Ami maradt** (esszé-novella)

Simék Valéria: **Öreg csizma az éjszaka, Átváltozott pillanat, A tenger** (versek)

Pálfi Ágnes: **Mégis, Csíksomlyó felé** (versek)

Balla László: **Vallomás Budapestről** (esszé-novella)

Szenti Ernő: **Szeretettféltes, Úrlap** (versek)

Sarusi Mihály: **Nyilas Kommün** (novella)

Cseh Károly: **Déli szemle, Téli hazatérés** (versek)

Csernák Árpád: **Libikóka** (Emlékezés Dr. Oláh Andorra)

László György: **A diktátor bukása** (novella)
 Johantsik Endre: **Naplószigetek**

VILÁGBESZÉD

Cristina Busta (osztrák) versei (Cseh Károly fordítása)
 Lassi Nummi és Jarkko Laine finn költők versei (Soproni Nagy Lajos fordítása)
 Halina Poświatowska versei (Zsille Zoltán fordítása)
 Marc Alin: **Ecritures sacrées** (vers) (Bíró Éva fordítása)
 Peter Seeberg (Dánia) **Az anatómus hagyatéka** (novella) (V. Tóth László fordítása)
 V. Tóth László: **Egy misztikus templomhajó** (esszé)

MERÍTETT SZAVAK

Herold Ágnes: **Nagy vadász** (novella)
 Nádás Alexandra: **Vak hunyorgás, Lecsupaszodott ideg, Óriásaim voltak, Angyalarcú árulód** (versek)
 Bereczki Károly: **Kiment a ház az ablakon** (népdal-tréfa)
 Pósa Zoltán: **Műtét után, Szegénysírató** (versek)
 Szekeres Mária: **Már legyőzte halálokat** (karcolat)
 Baranovszky Edit: **Ásító tigris** (karcolat)
 Fucskó Miklós: **Szárnyas oltár, (Prófécia)** (versek)
 Lukáts János: **Gesztenyét tessék** (novella)
BÖLCSŐHELYEM KÖRÜL Szabó Imre és Papp Gy. Bálint versei

TÁJOLÓ

Bertha Zoltán: **„Egyetlen tornyos sziklaszál az Isten”** (Vallásosság az erdélyi lírában)
 Csűrös Miklós–Balla László: **Lali az oroslánbarlangban** (regényismertető)
 Madarász Imre: **Veres Péter öröksége** (Szőke Domokos monográfiájáról)
 Kozma Huba: **Tényirodalom** (Pongrácz Gergely önéletrajzáról)
 Barcsa Dániel: **Tündérbert kalauz** (Szabó Péter könyvének ismertetése)
 Turcsány Péter: **Erdélyi József ébresztése** (Versritmus és Népi mozgalom kapcsolata)
Pomázi siker Frankfurtban
K. K. K. (I. Kárpát-medencei Kereszkötődések Konferencia Miskolcon)

A borítón és a belső borítón Borsos Miklós ezüst tálja (Babos Rezső fotója)
 E számunkat Szent Ernő, Nádás Alexandra, Rajki László grafikája és Nagy András fotói illusztrálják

A TÖRTÉNELEM FAGGATÁSA

Gál Éva Emese

Határ

Már nincs út hozzád. Nincs út sehova.
 Ezer erdőn zúg át az egek lelke,
 mintha egy mélyen bűgő orgona

hangjával az örök csend feleselne.

Rója a hómezőt a gondolat.
Szavak súlyával süppednek a léptek.
Az irány egyre bizonytalanabb,
és a távolság egyre hófehérebb.

Egyszer csak az egész világ megáll.
Némul a szívdobogások zenéje.
Nincs idő távlatot menteni már:
égre fagyott a gondolatok vére,

és nem maradt út soha sehova.
Piros pelyhekben száll a csönd a földre,
mintha cél lenne eljutni oda,
arra a vérbe alvadt hómezőre,

ahonnan kiutat már nem talál
a lelkét egekbe taposó élet.
A képzelet lesz ott az a határ,
hol a végtelen teremti a véget.

Szívmező

A csillagmezők parlagon hevernek.
Rossz szántóföld a szívben is az Úr,
mert semmiben csak úri csend teremhet,
bármit is vetne el a szív belül.

Hiába forog az idő ekéje,
ha kicsorbítják hallgatag kövek,
a mag behull az időtlenségbe,
ahol nem lesz csírája semminek,

és lassan minden közömbössé válik,
mintha a szívünk meddő lenne már.
Nem nyílik dobbanástól dobbanásig
föl benne új és új látóhatár,

csak hajszolt szolgája lesz életünknek,
egyre kopottabb, vérző kis robot,
ami néha nyilallva lázad, tüntet,
dobog. Dobog még, ameddig dobog.

A szívmezők is parlagon hevernek.
Lüktetnek, mint a csillag odafent.
A fény a világ véreként kerenghet,
míg ki nem olt minden napot a csend.

Kaiser László

Mennyből a fák

Nagyon várta a karácsonyt. Várta a Jézuskát, várta az angyalkát, az ajándékokat. Leült a szobában, maga köré rakta mindazt, amit tavaly hozott neki a Jézuska, középen kedvence: Brumm Benő, a maci. Nézte a kockákat, a mesekönyveket, aztán közel hajolt a macihoz, hogy lássa a kis fészket, amelyet ő bibinek nevezett. A tavalyi karácsonyra alig emlékezett; hároméves volt akkor. Valamiféle homályos képek azért éltek benne: gyertyák, fények, örömök, sütik, finom falatok. Azt tudta, hogy a mostani karácsony szegényebb lesz, vagy ahogy mondták neki: szegény Jézuska jön. Tudta, mert édesanya, édesapa sokszor ismételte, de a néhány évvel idősebb, már iskolás nővére is közölte vele úgy, ahogy a felnőttektől hallotta: szegény karácsony lesz, szomorú karácsony lesz. Lacika ilyenkor megkereste Brumm Benőt, elbújt vele a duruzsoló kályha mellé és a maci fülébe súgta: szegény karácsony lesz, szomorú karácsony lesz. Lacika, az alig négyéves pesti kisfiú tökéletesen értette ezt, hiszen nincs nagyobb szomorúság a szegény karácsonynál, amikor a Jézuska is szegény.

Szegény Jézuska! Annyit emlegették a felnőttek mostanában, nem beszélve az Istenről is. Aki különben Lacikának rettenetesnek rémlett, meg szinte elképzelhetetlen is volt. Nagy-nagy félelmetes bácsi lehetett, valahonnan fentről; hányszor hallotta Lacika az elmúlt hetekben: majd az Isten megveri őt, vagy majd az Isten megveri ezeket. S iszonyú haraggal és félelemmel emlegették még otthon valakit, aki nagyon rossz ember lehetett, Kádár – így mondták mindig. Meg persze az oroszokat is szidták, Lacika nemigen tudta, kik ők és miért rosszak, de hogy félni kell tőlük, az biztos, hiszen bánthatják őt is, édesanyját is a nővérét is. Édesapa különben nem velük élt, Lacikának nem volt emléke arról, hogy együtt van a család. Igaz, majdnem minden hétvégén találkoztak, amikor édesapa elvitte őt és nővérét magához. De az is igaz, hogy jó ideig – néhány hete – nem tudtak találkozni, édesapa nem jött értük, a telefonban pedig olyan izgatott és furcsa volt a hangja. S amikor végre megint jött, nem mentek el hozzá, mint korábban, sőt ki se mentek az utcára, rövid ideig voltak együtt otthon, az édesanyjánál. Most nem hangzott el, mint régebben, hogy ez az én lakásom, édesanya és édesapa békésen megvoltak együtt; azokat a valakiket szidták csupán, az oroszokat, a kommunistákat, és újra annak a Kádárnak a neve került szóba.

Lacika egyszercsak unatkozni kezdett a szobában; nem volt már kedve a játékokhoz, Brumm Benőnek mit mondhatott volna, most az édesanyjához sem akart kimenni a konyhába, édesanyjához, aki otthon dolgozott, s így délelőttönként ebédet főzhetett a gyerekeknek. Lacika fölállt, tanácstalanul téblábolt, majd lassan elindult az erkély felé. Tisztában volt vele, hogy tiltott dolgot tesz, de nem volt képes ellenállni a megmagyarázhatatlan hívásnak: kinyitotta az ajtót és kiment az erkélyre. Édesanya sosem engedte, hogy egyedül kinn legyen Lacika, a negyedik emelet mégiscsak negyedik emelet.

A kisfiú most nem törődött ezzel, s ott állt dobogó szívvel az erkély közepén. Szemben a nagy iskola, ahova nővére járt; a tetőn, a párkányon friss hó mindenütt, Lacika mellett pedig jobbra, balra a pincéből felhozott kisebb-nagyobb fahasábok: a tüzelő. A gyerek izgult ugyan, ám boldogság fogta el: sosem volt így egyedül az erkélyen! Befelé pillantott, az előszobaajtó zárva, semmi mozgás. Kezdett megnyugodni; visszalépett, behúzta maga mögött az ajtót, aztán az erkély párkányáig lépett, s a hóba, kissé ágaskodva rajzolni kezdett. Rajzolatott a fehérségbe. Egy idő után ezt is megunt. Gondolkodott, majd hirtelen fölkapott egy kisebb fát a mellette levő halomból. Előbb azzal kezdett rajzolni, aztán váratlanul lelökte a hasábot az erkélyről. Megrémült. Most fogta fel, hogy mit is tett. Lélegzet-visszafojtva várt, de nem történt semmi, nem volt kiabálás, senki nem szólt rá. Megnyugodott. Az erkély amúgy védelmet nyújtott neki, a vastag fal eltakarta, a párkány körülbelül olyan magas volt, mint ő. Lacika nem láthatott ki, de őt sem láthatta senki. Kinyújtott kézzel éppen a párkány közepéig ért, s ez bőven elegendő volt, hogy a fát addig lökje, amíg az megindul lefelé.

Lacika bizsergést érzett, tetszett az izgalom, de jólesett az utána jövő megnyugvás is. Nem rossz játék ez, baj nincs belőle! Egymás után tette föl a kisebb fákat a párkányra, s amikor néhány összegyűlt, gyorsan a mélybe lökte őket. Olyan volt, mint egy fasortűz – repültek a fák a mennyből...

S a nem túl forgalmas Sziget utcában szálltak a fák fentről. Néha kisebb szünet, megállás, de jöttek az újak, egyre jöttek. Az utcára érkezés huppanását vagy elnyelte a hó, vagy Lacika nem akarta meghallani. Annyira tetszett neki a dobálás, hogy nem látott, nem hallott. Bőszén iparkodott, hogy minél több fa a legrövidebb idő alatt a mélybe kerüljön. Nem figyelt fel a lentről jövő kiabálásra, nem figyelt semmire, csak a fákra, melyek szálltak, egyre szálltak a mennyből.

Édesanya a konyhában készítette az ebédet; föl sem tűnt neki, hogy fia régóta nem jött ki hozzá, bár a gyerekeknek szokása volt a ki-bejárkálás. Hosszú csöngetés visított fel, az asszony összerázkódott. Idegesen tette le a kezében lévő zöldséget; nem várt senkit, a hivatlan vendég rosszat is hozhat. Ez a ház Újlipótvárosban különben nyugodt hely, itt lövöldözés sem volt az elmúlt hetekben és eddig innen még nem vittek el senkit. Arra is gondolt, hogy a lányával történhetett valami és hazahozták az iskolából. Mire mindez végigfutott a fején, már az előszobaajtónál volt s hirtelen mozdulattal kinyitotta. Előtte egy középkorú, nagydarab, bajszos rendőr magasodott, mellette az öreg házfelügyelő szorongott.

– Elvtársnő! – mondta szigorúan az amúgy barátságos képű rendőr. – Elvtársnő, mi folyik ebben a lakás-

ban?

Az anya önmaga számára is meglepő nyugalommal válaszolt, hiszen a lányával ezek szerint nem történt baj, a lakásban eddig a válasát megelőző feszültségeken, veszekedéseken kívül nem volt semmi olyan, ami rendőri szempontból még ezekben az időkben is kifogásolható lenne.

– Hogy érti ezt, kérem? – kérdezte lassan, hangjában némi távolságtartást képezve, hiszen mégiscsak tanárfeleség volt, ha elvált is, és úgy vette, hogy ok nélkül rátörték.

– Elvtársnő! – emelte föl a hangját a rendőr és bajsza rángatózni kezdett. – Mit képzelsz? Csak innen lehet!

– Micsoda lehet innen?

– Elvtársnő! Ha nem tudná, ez fegyveres támadásnak is felfogható! – a rendőr idegesebb volt mint az anya, elvégre neki rendet kellett teremtenie, az asszony meg úgy vélte, hogy rend van az otthonában.

– Nem értem, hogy miről van szó, uram... vagyis elvtárs.

A rendőr arca előbb szétesett, majd szigorú grimasz formálódott rajta.

– Ki van a lakásban? – kérdezte keményen.

– Ki lenne? Hát a fiam. Bent játszik.

– Ebből elég, azonnal engedjen be, magam is láttam, amit láttam az utcán! – és a rendőr, hogy mégis ura legyen a helyzetnek, az asszony mellett szó nélkül beviharzott a lakásba. Nagy volt az ajtó, nem kellett semmi erőszak, egyszerűen benyomult, s rögvést nyomába szaporázta lépteit a rémült és csöndes házfelügyelő. Némi késéssel követte őket a meglepődött anya.

A hosszú előszobában, de benn a szobában is egymás után lépkedtek: a rendőr, a házfelügyelő és a tehetetlen asszony. A szoba közepén megálltak, s mivel senki nem volt ott, egymásra néztek. Az asszony pillantásába most félelem vegyült: hol lehet a fia? Aztán tekintete az erkélyajtón kötött ki; majd odarohant – most ő viharzott el a rendőr mellett. Szinte ezzel egy időben a rendőr is rádöbbsent, hogy az általa keresett valaki csak az erkélyen lehet, így ő is az anya által fölrántott ajtónál termett. És meglátták Lacikát, amint éppen löki előre a párkányról a mélybe a fákat.

Az első gondolata az asszonynak az volt, hogy hála Istennek, nincs semmi baja a gyerekeknek. A rendőr nem szólt, elképedve nézte a négyéves kisfiút, aki a lökések után riadtan fordult hátra. A házfelügyelő sem mondott semmit, összehúzta magát, legszívesebben most földszinti lakásában itta volna délelőtti fröccsét.

Hosszú, súlyos másodpercek után az álló szoborképből elsőnek az anya tért magához.

– Gyere be azonnal és csukd be az ajtót! – kiáltott fiára.

Lacika nem mozdult, a rendőrt bámulta, mintha meg lenne bűvölve, nem tudta levenni szemét a hatalmas alakról. Majd megrázta magát, mint aki hirtelen fázni kezd – amúgy tényleg csak most kezdett fázni – és belépett a szobába. Lassan, nagyon lassan becsukta az ajtót, hosszasan, elvégre addig sem kellett hátrafordulnia. De az ajtó végül bezárult, s ő nem tehetett mást: szembe került a felnőttekkel. Nagy csönd volt, csak a kályhában duruzsolt a tűz, vidáman ropogtak a pincéből az erkélyre, az erkélyről a kályhába került fák.

Valaminek történnie kell, mindenki érezte ezt a szobában, ezt a borzasztó, faropogásos csöndet meg kell törni! Lacika hallgatott; volt ebben félelem is, dac is, de mást nem tehetett. Az anya nem szólt, várta a rendőr első mondatát vagy mozdulatát. A házfelügyelő pedig a kisfiú feje fölött a semmibe révedt, vagy legalábbis úgy tett, tekintete aztán a függönyön kalandozott.

A rendőr magához tért. Tudta, hogy neki most itt feladata van. Csak ő törheti meg a csöndet. Mégiscsak egy csintalan gyerek ez, ha fahasábokkal csintalankodik is, ráadásul olyan időkben, amikor a rendőr sem aludhat nyugodtan. Különösen nem ez a talán jobb sorsra érdemes, becsületes képű, meleg tekintetű ember. Próbált kemény és szigorú lenni, hangjában mégis bujkált valami cinkos kópéság.

– Miért csináltad ezt, édes gyermekem?

Lacika nem felelt, látnivalóan belefeledkezett a rendőr barna szemébe.

– Mondj már valamit, édes fiam! – noszogatta a rendőr, szinte félénken, minden támadó szándék nélkül.

A gyerek végre megszólalt. Kristálytisztá, csengő hangon mondta a rendőrnek, szemét annak tekintetébe fúrva:

– Fogd be a pófád, te rohadt vöröscsillagos!

A rendőr hátralépett, döbbenet ült az arcára. Az anya és a házfelügyelő egyszerre gondolt ugyanarra: ez az alig négyéves gyermek hol hallhatta ezt máshol, mint otthon? Hol máshol hallhatta, hogy vöröscsillagos, aki rohadt? Nyilván csak a szülőktől, senki mástól. Ha most elvisz a rendőr, mi lesz a gyerekekkel? – villant föl az anyában. Ezt most nem ússza meg az asszony – vélte a házfelügyelő –, csak nehogy nekem bajom legyen ebből. – Egyedül a kisfiú nem gondolt semmire, ő egyszerűen boldog volt, határtalanul boldog, olyan jó volt kimondani ezt a mondatot...

A rendőr az anya szorongó arcába nézett, majd Lacika alig leplezett vigyorát figyelte, végül a házfelügyelő immár lesütött szeménél kötött ki. Hallgatott, aztán megigazította sapkáját s meglepő határozottsággal mondta:

– Most elmegyek. Ha még egyszer dobálás lesz, én biztos visszajövök. Erre mérget vehetnek! – biccen-

tett, keze mozdult a sapkája felé, majd félúton megállt. A nagydarab rendőr esetlenül megfordult, az előszoba felé indult, de még mielőtt az ajtóhoz ért volna, visszaszólt:

– Kellemes karácsonyt! – és elsietett.

Galambosi László

Temetések árnyékában

Amikor majd mind elhagynak:
fekszem földes koporsóban.
Nem látom a távozókat,
kik ballagnak sötét sorban.

Harangbongás bársony leple
barátaim mormolását
betakarja. Kilobbannak
magasban a forró fáklyák.

Élő, aki egyedül vagy

szobád mélyén, gondolj arra:
mily magányos sok-sok halott,
ha senki se látogatja.

Gyertyaláng meg madárszárnyak
foszladoznak fagy-hidegben.
Némán dől a lét, iszonyú
csönd lakik a végtelenben.

*

Temetések árnyékában
zenétlenül ring a virág.
Omolj, álmom! Nyargalásra
hívogatnak hű paripák.

Átugratnak árkon-bokron,
szügyig fűben álldogálnak.
Ködöszlató fényözönben
nyoma sincs a gyászhuszárnak.

Csak az Isten lépte gyorsul,
zsoltár izzik kék mezőben.
Hiszem, egyszer befogadnak:
égi ének száll fölöttem.

Fájdalmak közt

Uram, fogadd az érkezőt,
a fájdalmak közt éhezőt:
ültesd világló asztalod
mellé s tárd izzó ablakod,
hogy aranyként játsszon a fény

kopottá zilált üstökén.

Míg gyógyítgatod homlokát,
látja kezéd boltozatát:
érti a csillagok, napok
hangját, akár az angyalok.
Szíjad arcát melengeti,
fejét térdedre fekteti.
Laplét oldozva megpihen:
harangot hallgat szíveden.

Lassulni kezd

Nyomul bennem a fájdalom,
áradás medermélyben.
Az ér-szorosban feketén
lassulni kezd a vérem.
Bukdácsol még, kihalt hajó,
aztán megáll csönd-dokkban.
Az idő fakó tükrein
alvadtan jelzi: voltam.
Míg ronccsá omlok odalenn
a hideglakta térben,
egy fejfá ázik szótlanul:
mutatja, törten éltem.

Öröklét

1.

Kigyúl talán múltadat idézve
néhány csokor, gyertya izzó fénye.

Fejfádon a varjú üldögélve,
görnyedt háttal hóesésbe.

Körötte a mélyben hallgatóznak
sokan, őket rég hozta a csónak.

Kháron lökte sötétből sötétbe
valamennyit. Szeráfok énekére

várákozva vágyod Isten hangját,
túlvilági kápolna harangját.

Füled röggel hiába tömködték:
zene hajlik szívedre. Öröklét.

2.

Látod a Szűz fölsugárzó arcát,
magasztalják fehér kendős rózsák.

Ül a Fiú mellett, égi kertek

sövényei aranyban zizegnek.

Fürkészik a távol izzó csendjét,
hullámozva ring a végtelenség.

Csillag ébred, megpendíti húrját;
kürtjeiket arkangyalok fújják.

Tudják, hogy a föltámadás napja
messze még, de a nagy virradatra

készülni kell. Mikor kivirágzik
a menny összes ága, sorba állít

mindenkit az Atya: kárhozatra
taszít bűnöst. A jót átkarolja.

Csodálad a Fogadás Keresztjét:
zene hajlik szívedre. Öröklét.

Mezey László Miklós

Ami maradt Füüdóvárosi reggel

”Szavam, ha hull, tömör aranyból
érem.
Mindegyiken képmásom, mint királyé,
s a peremén
a gögös írás,
én...”
(Kosztolányi)

Emlékek kötnek a füüdóvároshoz. Mivel azonban emlékeim valójában híven őrzött hangulatok, ezeket melengetem most évtized múltán. Akár emlék, akár hangulat – valamennyi visszahozhatatlan, legfőljebb újra álmodható.

Szokatlan csöndre ébredsz. Hosszú-hosszú idő óta nem fölriadsz, hanem ébredésed lassú és tiszta átmenet az álom csöndjéből a valóságba. Szíved első éber dobbanása, szempillád első rebbenése még így is a kötelességtudaté: mi a feladatom ma? Ahogy agyad működni kezd, lassan tudatosítod, ma a feladat te magad vagy. Íme a nap, amikor nem titokban, nem lopott percek árán, s olykor lelkiismeret furdalással, hanem nyíltan, már-már tüntetőleg befelé élhetsz, a lélek hangjaira figyelhetsz.

Gömbölyödő csecsemőtartásodból kinyújtózva végigheversz az ágyon, karod a fejed alá feszíted, és még a jóleső nyögést sem restelled. Újólág elismétled a hihetlent: ez a nap a tiéd. A gondolat megnyugtat, de nem tompít restté. Sőt szeretnéd a lehető legokosabban kihasználni, minden percét takarékosan beosztani. Pedig nem is volt alkalmad a magaddal való meghitt találkozáásra fölkészülni. Nem volt alkalmam – sóhajtod, hisz fölbukkan emlékezetedben a sok-sok rád nehezedő, fájó mulasztás. A csönddel együtt az ablakon beszüremelő napfény pillanat múltán el is hessenti életed számos mulasztása miatt érzett – ezúttal – futó keserűséged. Tettre készen talpra ugrasz, ahogy minden, feladattól megszabott napod reggelén. Csak talán most a várakozás előlegezett örömezzete erősebb benned. Meg árnyalattal több a drukk is: nehogy eljátszd ezt a ritka lehetőséget.

A fémkeretes, szélesszárnú üvegajtón kilépve megállsz a lépcső tetején; szemben a fenyves sudár zöldje, előtted a macskakövezett, mégis mohos parkoló. Állsz és mélyeket lélegzel a hegyi örökzöldek kipárolgattata éles ózomból. Lassan arra kezdesz figyelni, hogy a csöndhöz a madarak füttye is hozzátartozik, ahogyan a völgyön végigrohanó sebes vizü folyó ide fölhallatszó zúgása. Ez az akusztikus idill már-már elégedettséggel tölt el. Még inkább a bizakodás reményével, s azzal a figyelemmel, amit magad felé fordíthatsz.

Soha nem éltél még erdőnek közelében sem, annál inkább lenyűgöz a szálfá fenyők monumentalitása, a távolról selymesnek tetsző túlevelek zöldje, amely innét nézve finom és puha, simogatásra, odahajlásra csá-

bító. A harsogó zöld hamvas árnyalatára tapad a nap fénye, amitől valami fura irizáló fényjátékot sugároz az erdő.

Lefelé indulsz a lépcsőn, ahonnét két irányba tarthatsz: balra a sétányon át a fürdőváros központjába, vagy egyenesen – az autóparkoló mohos kövein lépdelve – a kispiac és a vasútállomás felé. Az előbbi választod, a piac s az állomás délutáni sétád célja lesz. De most reggel van, madárzajos, folyózúgásos, emberhangokra ébredő reggel. Meg aztán a reggeli sétának határozott célja is van: az újságospavilon, amely ott zöldell a főutcán. Milyen üres a reggel újság nélkül! Megveszed a helyi lapot, tallózol a kitett folyóiratok címlapjain, látsz-e vajon valami érdemlegest. Szóval elindulsz az aszfalozott sétányon, elhaladsz a napernyős terasz alatt, fölpillantasz a szálloda erkélysorára, fölfedezed a koránkelők arcait, átfutod az utazási iroda tablóra ragasztott plakátjait. Beérsz egy apró parkba, ahol az első vendégek már helyet foglaltak a padokon a fák hűvös árnyékában. Élesen tűz le a korai nap, ám még csak belülről, a látványa melenget. Ráérősen lépdelsz az üzletsor előtt, ahol tejeskannák csörrennek, kirakatnézők ögyelegnek, zabolázhatatlan gyerekek futkosnak vagy apró bicikliken karikáznak körülötted. Úgy érzed, íme a reggeli fesztelen kinyújtózás után most beérkeztél a pendülő-pezdülő friss életbe, ahol nem lehetsz csupán önmagad. Ahol már lenned kell – a szó külvilágnak szóló jelentésében.

Mindehhez a friss reggeli életinduláshoz a díszlet: a századfordulón kiépült fürdőváros fatornácos, csúcsos-tornyos villái, turistaszállásai meg a sűrűn közéjük éktelenített modern tömbök, a hotelek, a gyógyfürdő képében. A Monarchia éveiben lett azzá, ami ma is, amilyen ma is, hiszen körben a fenyvesek, a vadul zúgó hegyi folyó, a sima tükrű csónakázó tó ma is ugyanazok, amelyek a kackiás bajszú, a nők dús fodrok alatt domborodó idomait gusztáló, vasas ásványvizet kortyoló urak idején volt, s kik egyszerre remélték itt egészséges emésztésük és életkedvük visszatérését. Ahogy újsággal a zsebedben ülsz a még túlságosan is hűs reggeli árnyékban a cukrászda előtti padon, mintha jelmezbál szemlélője lennél: megjelennek kart karba öltve a nagykalapos dámák, a szűk nadrágos, fényezett, gombos cipős uracsok, állig begombolkozva, csokornyakkendősen. A tejeskannák zörgése észrevétlen elhal, s valami korai, decens muzsika szüremlik át a park fái között, hegedűszó vagy rézfűvös térzene idézi a múltat, amely most, e percben egyszerre oly távoli és mégis jelenvaló. Szemed előtt összefolynak a színes bicikliken karikázó rövidnadrágos, lármás gyerekek és a komótos, gyomorbeteg párok korzózásának látványa; füledben összeolvad a völgyben burrogó teherkocsik zaja az operettslágér dallamával. Magad sem tudod, mikor vagy itt, csak azt: ez a fürdőváros, s ez a pillanat maga a varázs, amikor megszűnik az idő. Az újságot rég elfeledted, csak ülsz a padon múlt és jelen kavargásában. Otthon vagy.

Aztán foszladozik a varázs, bomlik a régies idill képe, a hegedűszót, a térzene taktusait elnyomják a jelenvaló élet hangjai. A hosszú ruhás hölgyek, a kalapos, monoklis urak eltűnnek a lejtős sétányokon, talán a tó felé tartanak, hogy a napernyős vendéglői teraszon folytassák a meghitt beszélgetést párjukkal, most már sör mellett, vagy csónakba szálljanak, s a víz fölé omló szomorú fűz ágai alá evezzenek a forrás zúgójáig, ahol megpihennek az evezők, s a karok, arcok egymáshoz érnek, napfény csillan az apró hullámokon, az ágak közé szűrődő sugarak tükreiként. Elmúlik hát a képzelet ideje és vele múlik a valóság is.

Marad a jelenvaló koradélelőtt, az újság a hírekkel, s a fürdőváros tarka látványa, zsvajjos hangegyvelege. Ülsz a padon, mintha leshelyről figyelned a távolabbi sétány nyüzsgését, zajló életét. A hölgyek és az urak immár trikóban, sortban és hajadonfőtt mennek erre-arra. Hová lett az összehajló korzózás, a régi világ andalgásra csábító promenádja? Ez már nem önfeledt és pihentető séta – figyeled meg –, ebben a mai kikapcsolódásban van már valami az igyekezetből, a célratörő figyelemből, mintha már a pihenéshez, az üdüléshez is csak erőfeszítés kellene, akarat, amellyel megoldható lesz valami, ami a javunkra válik. Feladat, megvalósítandó cél, s a hozzávaló tudatosság. Hiába hasonlók a díszletek: hiába állandó a fenyves bársonyzöld látványa, a tornácok gerendáinak szálirányos repedezettsége, a hegyi folyó zuhogása, a fürdőváros fölé tornyosodó sziklaorom méltósága, az elengedettség végérvényesen elveszett, odalett a képzelt idővel, a megidézett múlt hangulatának szertefoszlásával. Fölismerésedből pedig magadra döbbensz: de hisz te is elhatározad, hogy ez a mai nap csak a tiéd lesz, hogy ma elengeded magad; elhatározad és nem így lett, magától, természetesen, önmagáért. Micsoda paradoxon: céltudatosan akarsz céltalan lenni! Kicsit megzavar ez a gondolat, miközben a zsebedben megtapogatom az összehajtott újságot és elindulsz reggelizni.

Az aszfalozott sétányon – miként lentebb a tó vizén – fénypontok imbolyognak a leveleket zizegető hegyi szélben. De ez a varázs nem lehet a visszaálmódott, a képzelt idill folytatása. Lehetetlen az ábrándozás a múltakról, arról a világról, amelyet voltaképp nem ismersz, csak tudod, hogy volt.

Mint ahogy volt ez a fürdővároska is valamikor a századfordulón, amikor ugyanúgy mint ma, az emberek az állandóság illúziójába ringatták magukat. Ők is, ahogy mi, azt hitték, ez a világ, ez az élet így marad, ahogy van. Talán ők is álmodoztak valami még jobbról, vágytak valamilyen kerekesebb teljességre, de alapjában véve elhitték, hogy életük úgy meghatározott, ahogyan élnek. A széles karimájú női kalapokon több lett a virágdísz, mintha idővel hegyesebb cipőket formázott volna a suszter, netán új sláger született Bécsben vagy Pesten, mégis maradandónak gondolták a világot a prágai sonkától a küküllői borig, a fizetési osztályoktól a

tanácsosi kinevezésig, az öreg császár-királytól a Monarchiáig, s a birodalom e keleti szegletében, a hegyi szorosban húzódó fürdővárosig. Gondolhattak sok mindenre, de arra aligha, hogy másfél évtized múltán bekövetkezik egy iszonyatos világrengetés. Hogy mennyire nem vették komolyan még akkor sem, amikor pedig már a tragédia szele is megcsapta őket, mutatja, hogy pántlikával, virággal díszesen éltették a háborút. Az állandóság érzetének rabjai maradtak. És hittek a győzelemben, mert jó lehetett hinni a világ változhatatlanságában, a millenniumi idők maradandóságában. Ami volt, ahhoz ragaszkodtak. A történelem formájú idő azonban elvégezte pusztító munkáját, s a gyanútlanokat készületlenül találta az új világ. A kiábrándultság, a csömör ezért ölthette föl a szenvedély, a dühös indulat vörös posztóból hevenyén szabott köpönyegét, hogy azután most már végképp megszabaduljon valóságos múltjától és képzelt illúzióitól. Miközben monod-mormolod ezt a tragikomikus közép-európai történelmet, miközben elgondolod az idő pusztító hatalmát, csak a lábad elé nézel, hogy szemed már káprázik a napfény falevelek izgatta fényjátékától. A park, a sétány nem akar véget érni, talán már körbe-körbe jársz a virágágyak tarkaságától kísértén, s nehezen nyugszol bele, hogy a fürdővárosból rég kikoptak a dámák és az urak, eltűntek a havanna szivarok, a bajuszkötők és csokornyakkendők.

Velük tűnik el a nyelv is, az a nyelv, amely a tiéd, amelyen értesz, amelyen szólsz. Miért tagadnád, fájdalmas percről percre meggyőződni arról, hogy mind több az értetlen tekintet, ha megszólalsz azon a nyelven, amit errefelé napi járóföldre beszélnek. De innét a fürdővárosból kiszorulóban van. Régi, kopott táblákon, zománcelhullott feliratokon még itt-ott rácsodálkozol anyanyelved ékezetes betűire, de az újabbak, a frissen mázoltak csupa rébusz. Az álom nem folytatható, a képzelet illékony, a valóság a maradandóság hitét táplálja. Mert te is hiszed, hogy a jelen maradandó, ezt szuggerálja beléd, ezt a nehéz meggyőződést erősíti a napi tapasztalat.

Lépteid kopognak az aszfalton, a valóság állandó zaját is elnyomva. Nyomod nem marad a sétányon, ahogyan eltűnt a sok régi ember, maga az idő, úgy tűnsz el te is. Egy vagy a fürdővárosi vendégek közül, ismeretlen és nyomtalan ember. Idegen.

Sokszor érezted úgy, sorsodat és a tiedét már nemcsak fölérzed, de az egyenesen rád tör, erőszakosan mutatja magát, akár a perverz önmutogató. S mit tehetsz ilyenkor? Legalább szemérmesen félrenézel? Vagy hasonlómód kihívóan belebámulsz a képébe? Annyi minden történt veled és a tieddel, hogy már zavarba ejtő a feladat: mondd csak el! Fáraszt is már előszámolni mindazokat a roppantó ütésekkel, amelyeket tudatodra és gerincedre mértek. A végén csak lemondóan legyintesz, akár egy vén bölcs, aki már annyit tud, hogy csupán hallgat. Még tervezel, még álmodozol, de ezek üres képzelgések, tudod jól. De nem baj, ez is hozzátartozik ahhoz, amit sorsnak nevezel. Ha mindaz megeshetett, ami megeshetett, hozzáírod a többihez új tapasztalataidat. Csakugyan nem marad más hátra, mint a kiadós séta reggeli előtt. Hiszen ha világok omlottak össze a történelem borzalmas erejű sújtásai alatt, te már mit számítász?!

A már népesen nyüzsgő sétálóutcán mész el újra az újságos pavilon, a tejbolt és a könyves üzlet előtt. A cukrászda teraszán a gyermekek és a nyalánságok szerény kínálata vidáman egymásra talál. s ettől magad is érzed, ideje asztalhoz ülni. Ballagsz vissza a szálloda felé. Kísérnek az út mentén a virágágyások és iménti tűnődésed emléknymoi. A völgy fölött – ahol a mélyben zuhog a folyó és fényt tükröztet a tó – áttekintve pillantásod a sziklaormon nyugszik meg, ahogy lilás szürke homlokát kiböki a fenyvesek közül. Onnét esik pazar látvány a fürdővárosra, élvezted nem egyszer. Ha itt jársz, el nem mulasztanád megtenni a számodra komoly erőpróbának minősülő túrát. S amikor föllihegsz végre a csúcusra, úgy érzed, mintha ismeretlen területet hódítottál volna meg.

Elhagyod a keskenyre szabott aszfaltösvényt, föllépdelsz a fényesre koptatott lépcsőn, kissé meghajtod a fejed a terasz napernyőinek árnyékában, máris a szálloda halljában állsz. Sétád idején megélenkült itt az élet: csomagos emberek igyekeznek a lifthez, a recepció pultjánál bejelentőlapot kitöltő turisták, báméskodók a dollárért árusító shopnál, fürge, egyenruhás személyzet cikáz – indul a mai napra rendelt élet, fürge, egyenruhás személyzet cikáz – indul a mai napra rendelt élet, a fürdővárosi reggel. Oda a csönd, vele a magába és múltba merülés. Irány az étterem, jöhet a reggeli.

A hegyek fölött a nap már amúgy is magasán jár.

(Tusnádfürdő, 1985–1995)

Simek Valéria

Öreg csizma az éjszaka

Az estében a csillagok
 lassan kiverődnek.
 Az éj fekete talpán
 fényesednek, megkopnak
 a járás ritmusán.
 Megrogyant fekete szarát
 ágak tüskéi karcolják.
 Öreg csizma az éjszaka,
 az Isten minden este a
 lábára húzza, és
 végigjártja a föld
 minden zugát.

Átváltott pillanat

A föld parlagon pihenő
 álmát törted a tág mezőben.
 Mi gyerekek lapultunk a szekéraljban.
 Otthagyott házunkban a csend kúszott
 szét, érezve a tavasz közeledtét.
 Tűzhelyünk hült hamuját kergette a szél,
 eső ült forgató kezére.
 A folyó felől ködöt cipelt a dél,
 s rátapadt az ablakok szemére.
 Majd fehér kesztyűt húztak a fák,
 bütykös ujjaik megszépültek a
 roskadásban. A kertben kukoricakévék
 álltak, derekuk iszalag szorításban.
 A vastag tél vékony gyertyává olvadt,
 s a mag kidugta kíváncsi fejét.
 Megért a jövő, átváltozott a pillanat.
 Üres a ház, mögötted a földi lét.

A tenger

Asszonyként játszod színeid,
 simulsz a megadó parthoz, mint
 védelmet nyújtó férfi ölébe.
 Törékeny gyöngyeid teregeted,
 szétgurulnak a parton...
 Békét hozol tenger tenyeredben,
 és benned süllyed el a Nap
 kút mélységű tekintete.
 S a szélben haragosan tépkeded
 fodraid, felcsapod és beleremegsz.
 Békétlenséged végigzúg éjszakámon,
 dühöngsz ablakom alatt.
 Csitítalak a felnyíló hajnal
 hűvös tekintetében. Izmaid
 feszülnek, ujjadon hajó ring.
 A távol hozzám közelít,

A túlparton Rieka térdepel előtted.
Mint egy férfi: építész és rombolsz,
hogy karnyújtásaiddal tovább
evezz a végtelen időben.

Pálfi Ágnes

Mégis

1.

Lábad rózsaszín mű-melegét
és fönt a száj tátongó nyílását
hozta közel az álom
megpróbáltam a csókot is próbaképpen
pedig előre tudtam: a kudarc
keserves lesz – ahogy ez a füzet is
négy éve már fekete fődélű – én
egyszer sem tudtam varázsolni benne –
készülődik a tompa és igaztalan
végkifejlet: elföldelésed
(vagy a csont szálló pernyéje
oltár-tűz: ez jobban tetszene?)
mégis hogy gondolod: álom-
képeket küldesz magadról
s én tehetetlenül várjam a hírt?

2

Lányunk nem tud semmiről mit is
mondhatnék róla? Nagyon hiányzol
neki de fogalma sincsen hogy épp
ez az a csap ahonnan tiszta víz
folyna ha... Ne kínozz... folyna ha...

3.

Egyszer még évekkkel ezelőtt hegedült
zene volt egyszerű kicsi dal mégis
zene és elfojtott sírás a torkomban
az fáj hogy nem hallod hallanád
örülnél – örülnél most is még egyszerű
kicsi dal zene és elfojtott sírás

Csíksomlyó felé

1.

fekete fiúcskák tolják a taligát
rozsdálló kályha a bőrük
köveken ugratnak sebesen futtatnak
kihúny a világ körülöttük

2.

rég volt a kék a bimbó orgona zöldje
 rég volt ölelésünk lombosodó
 májusi jajdulása bújócska kedvünk
 vér-zúgása -- és soha tánc! soha gyanták
 sűrű fenyvese: Erdély!

3.

sorosomat öntöm keretezem
 ólom-üveg-csepp tenyereden
 (te: aki átlátsz – és én: aki nem?)

4.

rügy-lámpák a fenyőkön
 mártózkodnak a napban
 minthacsak volna karácsony...

Balla László

Vallomás Budapestről

Mikor az ember már benne jár életének nyolcadik évtizedében, el-eltöpreng rajta, hogy ha majd utolsó ver a szíve, mit lesz a legnehezebb elveszíteni. Ilyenkor létrejön egy lista, egy fősorolás, nem is túlságosan hosszú, hisz a lepergett évtizedek alatt bőven értek bennünket csalódások, sok mindentől elidegenedtünk. Érdekes, hogy nekem ebben a szűk listámban igen fontos helyet foglal el egy olyan valami, ami végeredményben nem is az enyém, sőt az élet még attól a lehetőségtől is megfosztott, hogy szorosabb kapcsolat tartsak vele: évente általában egy alkalom adódik, hogy egy-egy hétre fölkeressem, ez is csak az utóbbi időben. Ez a számomra oly lényeges valami a magyar főváros, Budapest. Egyik percről a másikra döbbenem rá, hogy halálommal Budapest elvesztése lesz talán a számomra legfájóbb... Habár: „legfájóbb”...? Fájhat-e valami annak, aki már nem él? No de mindegy, az ember csak ilyen kategóriákban tud gondolkozni.

Nos, az a pillanat, mikor ez tudatosult bennem.

Ügyes-bajos dolgaimat intézve álltam meg szusszantani egyet a Belvárosban, s akkor az egyik benyíló utcán át nem messziről rápillantott a Bazilika. Elmentem már a közelében jó néhányszor, most valahogy – vannak az életnek sajátos, megmagyarázhatatlan helyzetei – a meglepetés erejével, lenyűgözően, szinte letaglózóan hatott. Ahogy megjelent a szemem előtt monumentálisan, fenséges nyugalmat árasztva, hirtelen belémdöbbsent a gondolat: „akkor majd” ezt sem láthatom többet. És a csodálatos panorámát a Gellért-helyről, a Várból, és a formáinak vidám változatosságán túl is tekintélyt parancsoló Parlamentet, és az ékszer Váci utcát... – és annyi mindent, amit ez a nyolc betű magában rejt: Budapest, s ami annyira ráexponálódott recehátyámra, beleivódott idegsejtjeimbe, eggyé lett egész habitusommal.

Azt hiszem, egészen különleges viszony az, amely köztem és a magyar főváros közt kialakult.

Kisebbségi sorban éltem le szinte egész életemet. A hajdani Masaryk-féle Csehszlovákiában születtem, ráadásul szlovák faluban: apámat ide vetették a kenyérgondok. Hatéves kölyökként egy olyan nyelven kezdtem meg itt tanulmányaimat, amelyből eleinte egy szót sem értettem. Emiatt célpontja lettem társaim gúnyolódásainak, bántalmazásának, de a tanítóim sem szerettek. Hanem volt odahaza egy csodamasinánk, a négy-lámpás Telefunken, ennek a hangszórójából egész nap áradt az édes magyar szó: „Halló, itt rádió Budapest-egy”. Budapest. Ellenpólusa az én kínzó iskolámnak. Budapest. Csak a nevét ismertem, de ennek hangjából-betűiből mégis fölépítettem magamnak egy várost. Egy várost, amely rádióüzenete révén számomra minden szépnek és jónak a megtestesítője lett. Egy várost, amelybe vágyakozni kezdtem idegennek érzett szülőfalumból. De persze: hiába. Itt végig szegény emberekként éltünk, távol az utazások luxusának lehetőségétől. S mikor a bécsi döntés miatt feldühödtek szlovákok kiutasítottak bennünket, apámnak a fölszabadoló területen is küzdelmes pálya jutott osztályrészül. Budapesti út? Majd ha anyagilag jobban állunk.

Ilyenformán csak huszadik életévem küszöbén kereshettem föl az oly gyakran elképzelt várost, és csupán egyetlen napra. Akkor már Ungváron éltünk, itt ért bennünket az orosz megszállás és vidékünknek a Szov-

jetunióhoz csatolása. Nekem egy életbevágóan fontos dolgot kellett a magyar fővárosban elintéznem. Keserves munkával, kalandos körülmények közt kuporgattam ehhez össze az anyagiakat, még kalandosabb volt maga az út... – és persze: hevesen vert a szívem, mikor vonatomb megördült a Keleti pályaudvarra. Vége: itt a nagy találkozás a Várossal ! De miféle várossal? Még mindenütt a hosszas ostrom nyomai látszottak: rommá lőtt házak, általános pusztulás. Mintha egy súlyos beteget jöttem volna meglátogatni. Megismertem-e ez alatt a röpke, gyászos találkozás alatt a várost? Maradt-e bennem valami határozott, szépen kirajzolódott Budapest-kép? Dehogya is maradt ! Továbbra is ez volt számomra: fölfedezetlen-titokzatos vágykép. Annál is inkább, mert ezután a ketrebezártság évtizedei következtek.

Csak a hatvanas években kezdtek nyiladozni a határok, s csak azok számára, akik anyakönyvi okmányokkal igazoltak magyarországi rokonokat, de csak az egészen közeli számítottak. Nekem némi csalással sikerült egy unokatestvért testvérré hazudnom, és ismét láthattam a Várost, de már nem a romjaiban pihegőt, hanem a káprázatos, csodálatos szépségeivel lenyűgözőt.

Habár, ezt a várost sikerült odahaza is megidézni, de eléggé sajtásos módon.

Keserves volt számomra a negyvenes évek vége. Nem csupán azért, mert egy idegen országban, tőlem oly távoli erkölcsök, szokások közt kellett élnem. Súlyos anyagi gondok (a fizetés alig ér valamit). Egy nagy-nagy és semmivé foszlott szerelem. Megalázó helyzet a munkahelyemen: az újságot, amelynek a szerkesztőségében dolgoztam, a hatalom betiltotta, mint eredeti magyar kiadványt (minden szó gyanús, amelyet ezen a bűnös nyelven írtak le), a helybeli ukrán lap fordításává alacsonyítottak bennünket, és a „gazdaújságnak” még a legkisebbje is kénye-kedve szerint packázhatott velünk (meg is tette). Menekülni kellett valamibe. Például a regényírásba. Sokat vártam pályámnak ettől az első regényétől. Mindenképpen kiemelkedést akkori siralmas állapotomból. Erkölcsi siker, és bizonyos anyagi hozadék, amelynek révén búcsút mondhatok e szerkesztőségnek csúfolt valaminek... Konokul, szinte megátalkodottan írtam. Igen jó motor hajtott: mindazok a sérelmek, kudarcok, amelyek abban az időben értek. Hányatott, fájdalmas sorsú hősnőm, Elza életébe beleöntöttem minden keserűségemet. És a cselekmény helyszínének nem is tudtam elképzelni mást, mint Budapestet. Két reménytelen szerelem gyötörte akkor a lelkemet: az a bizonyos csírájában megsemmisült, és a másik, amely egy város, A Város iránt támadt bennem még gyermekkoromban, s amely szintűgy csak kielégítetlen vágyakozást hagyott bennem. Nos, ama bizonyos Elveszített Kedves iránti érzéseim Elza szerelmeiben csúcsosodtak ki, Budapestet pedig megpróbáltam megteremtteni magamnak. De hát az a röpke, alig pár óráos találkozás a háborút épphogy átvészelt várossal dehogya is adott nekem elégséges ismereteket ehhez ! Hogy tudtam volna rekonstruálni a harmincas évek virágzó metropolisát ? Segédeszközöket kellett igénybe vennem. Volt egy Budapest-térképem, és lázasan gyűjteni kezdtem a fővárost ábrázoló képeslapokat: minden ismerősömet gyötörtem: adjanak ! , adjanak ! S a térkép, a levelezőlapok révén próbáltam megidézni azokat a helyszíneket, amerre Elza sétált, ahol életének eseményei zajlottak. Nagy lelki öröm volt ez. Mintha a város, amely felé eddig csak a vágyaim vittek, most hirtelen, itt, a szemem előtt fölépült volna, és lehetségesnek látszott számomra, hogy hősnőm mellé lépve, én is bármikor ott legyek. Úgy éreztem: már ismerem Budapestet. És valóban: mikor évtizedek múlva eljutottam oda, és mikor (mily nagy esemény !) egyesült számomra a regényem szavaiból szőtt s a kőből való város – nem fölfedeztem azt, ami a szemem elé került, hanem: ráismertem. Még tájékozódni is tudtam: amikor az agytekervényeimbe vésődött Budapest-térkép vonalai, föltjai most utcákká, terekké terebélyesedtek, nem volt különös gond eligazodni rajtuk.

Hogy mi lett a regényem sorsa? Persze: az elutasítás. Nem fogtam még be magam a szocialista realizmus taposómalmának hámjába, írásom nem felelt meg a kánoni követelményeknek. És elvetésének egyik oka volt az is, hogy egy „idegen” állam fővárosában játszódik. Mindezt csalódással vettem tudomásul, de azért úgy láttam, mégis megkaptam munkámért a kellő ellenszolgáltatást: valahogy áttételesen föltámasztottam egy szerelmet és megalkottam egy Várost, amely felé gyermekkorom óta törekedtem.

Azután évek múlva sajátos módon üzent nekem, értem a Város: Budapest szülötte lett a párom, akit a történelem viharai talán épp azért sodortak erre a vidékre, hogy fiaim már a fenséges dunai metropolis örökösének érezhessék magukat.

Mint mondtam, a magyar fővárost általában csak évente egyszer van alkalmam fölkeresni, akkor is rövid időre, ma mégis ez a választott pátriám. Szülőfalummal már kiutasításunk pillanatában szakítottam. És lelkiileg eltávolodtam Ungvártól is, ahol immár több mint fél évszázada pergetem az életemet: az egykor harmincezres, csaknem színmagyar város azóta a négyszeresére duzzadt és telezsúfolódott innen-onnan jött idegenekkel; órákig kószálhatok benne anélkül, hogy ismerős arcot látnék vagy magyar szót hallanék; gondozatlan épületei tönkrementek, szemetes utcáin kátyúk tátonganak...

Ehhez a városhoz már csak a fizikai lét köt.

Szemem végső lezárulásakor nem lesz különösen nehéz megválni tőle.

Csak azt sajnálom, hogy akkor majd... a budapesti Bazilika sem pillant rám egy utca végéből.

(Részlet a szerző Szegény ember vízzel főz című önéletrajzából)

Szenti Ernő

Szeretetfáltás

Világosból zökkenőmentesbe
átállított lelki világ.
Mikor lesz a muszáj
áldozatbemutatása?
Palackbontás az elérhetetlen
tiszteletére. Motivumelletés,
nemzetsirató, leszakadt álomplafon.
Még mindig a tél, a maga
specialitásaival, sejtelmes
szélzúgásával. Önmagára éberen
figyelő magány, lakkozott lélegzetvétel.
Újságba temetkező központteremtő.
Elherdált határidő, kétségbeesett
szeretetfáltás. Provokatív
fáraósodás. Advent ideje van.
Csöndes tevés-vevés tarja
bennem a lelket.

Úrlap

Megroggyant otthonosság érzet.
Mint aki gesztusban buborékot
talált. Újsütetű öndicséret.
Csapásirányváltás.
Elözönlötték a felhők az eget.
Meddig bírja még kétségbe-
esésed a terheket?
Belebetegedtem a magány
úrlapkitöltésébe. Hozzám
szoktattam a teliholdat,
az elszáradt fücsomót.
Kozmikussá tágitott
egymásra találás. Advent,
karácsony szálláscsinálója.

Sarusi Mihály

Nyilas Kommün

– Esperes Úr, mentsen meg minket !
Éjnek évadján mivel nem zaklatják a helybéli esperesplébánost a megrémült emberek?!
Hogyne, közeleg a front, Mihály atya sem alszik /nem hogy ezen az éjjelen, hetek óta/. Mi lesz velünk;
népünkkel, egyházunkkal, Istenünkkel, ha megjönnek a hivatásos ateizmus keleti hadai.
Volt, van elég baja a nyugati istentagadással, ez hiányzott neki.
Kinéz, hát Jankó, a nyilasok itteni vezére. Megette az egész vezetőség, tizenhat ember.

– A végső győzelem már csak napok kérdése, a testvéri német csapatok megindultak vissza arra az Ázsi-ai-széli posztra, hol nemrég álltak s honnan csak huncutkodásból vonultak egy kicsit hátra! Isterik, emberek, az ősi magyar hadicselt?! Na, ezt gyakorolják most, a mi segédletünkkel a németek: úgy teszünk, mint ha mennénk, aztán hirtelen rá a bitangra a világ minden égtájáról, hogy írmagja ne maradjon a Gonosznak!

Pártvezetőnk ilyen nemes predikációkkal traktálta, kedvenc képes pártlapjából, még a nyár elején is a Templom-téren a bámuló, épp ott mulató népeket.

Ő a leghangosabb a nyilaskeresztesek közt, mind csupa zsellérember. Jankó eredetileg kántornak készült, aztán valahogy nem sikerült neki, hát amazokhoz állt.

– Mi baj, János. Nem ért volna rá reggel?

– Addigra az oroszok elhurcolnak bennünket ! Segítsen nekünk, nem szeretnénk Szibériába kerülni! Mi lesz a családjainkkal?

Szibéria? Az első fára felakasztanak benneteket.

Na jó; emberek lennének ők is. Az anyjuk nem erre tanította őket.

Szegény Juliska néni !

Őcsi, az öt fiúból a legkisebb. Igen ügyes a hittanon. Az egyház taníttatni tudná.

Mit tehet az a gyermek arról, ki fia-borja?

– Várjatok, felöltözöm.

Éppen hogy ruhában volt, mert maga sem akart készületlenül az oroszok kezére kerülni. Majd még ingben-gatyában ugrasztják ki az ágyból!

Nem az a fajta.

Szinte még fiatalember, de már esperes, a járás első papja.

– Akkor Mártonhoz.

Már-már elijed a nemrég még oly bátor csapat.

Márton (amúgy Kiss Marci) a falu legnagyobb kommunistája.

– Tudja, mit beszél, esperes úr?

Kár volt szólani.

– Várjanak meg, emberek.

Kiviteti magát a hegyesi dűlőbe, ahol egy tanyán húzta meg magát az a bitang komenista.

– A Dunántúlon elég sok disznóságot csináltunk.

Ha az esperes nem menti meg őket.

A német és a magyar csapatok hátvédje tagnap hagyta el a falut. Ők mondták, harc itt nem lesz, egy faluval arrébb ássák be magukat. Két faluval keletebbre viszont már minden a muszkáé.

– Közös asszony! Közös föld! Közös üzlet! Közös ló... És aki mozog, megerősokolják, halomra ölik, a falut, miután kirabolták, fölgyújtják... Meneküljön mindenki!

Így igaz, atyánk marad. Ezzel a szegény, elesett, már megint tönkrevert, becsapott magyar nemzettel.

Ha tudná, mi vár rá /a Mindszenty-pör idején/, sem menne sehová. /Tömlőc sötétje, ávosököl pöcsétje, rablánc simogatása, hazugság piszka, ha igaz, ahogy később, jóval később s csak szűk körben, békepapmentes körben regéli./ Neki itt van dolga.

Mártont pár hónapja maga hozta ki az internálásra összegyűjtött környékbeli vörösök közül. Mint haza árulok kerültek (utóbb kiderült, éppen elég okkal) csendőrkézre s vinnék őket valami kies táborba.

Mártonné, egyházunk buzgó tagja, ríva kérte, mentse meg az urát a családjának!

Hozzá kéne menni.

– Fiam, te leszel a falu bírása!

Szinte már népbíró.

Még hogy, azon nyomban létrehozta a Kommunista Magyarországi Pártjának helyi szervezetét ! (Később kellett Magyar Kommunista Pártra venni a figurát; persze, már akkor is az lett volna, ha létezett volna, de hát Marcink minderről a mély illegalitás körülményei közepette honnan tudott volna? Ráadásul eme alföldi tájunkra, míg Horthy volt itt az úr, szovjet spion sem jutott.) És persze azon nyomban kinevezték a falu első emberének.

Jankó hozta a Nyilaskeresztes Párt tagjainak a névsorát és az alakuló ülésre megjelenő huszonkét ember mind a negyvenkilenc nevében életre keltette a KMP (-MKP)-t.

– A listát te őrizd, Brúder tovaris.

Csak ne jött volna közbe az a Mindszenty-pör! Azaz hogy a demokrácia erőinek népi demokráciára váltása.

Mert amúgy szép csöndben megvoltak egymással; egyik a másikával. Mivelhogy a falu nagyon jól tudta, ki miféle valójában.

A falu már csak ilyen. Példának okáért arról is mélyen hallgat, hány leány és menyecske esett a békés faluátadás ellenére a bosszúszomjas (tetves, részeg és nőre éhes) sztalinkatonák áldozatául.

A földet kiosztották, a frontról és a fogságból a katonák lassan hazajöttek (aki elesett, atyánk misét mondott érte), a – máshonnan szalajtott – kommunisták biztatására megkísérelték ugyan a kolhoz megalakítását, de ettől még a – szigorúan a helyi – nyilas-kommunisták is óvakodtak! Legalábbis kis falunkban, és egyelőre. Ám aztán, hogy, hogy nem, tán a fokozatos és folyamatos eszmei előkészítés hatására, az osztályharc éleződni kezdett s különösen az tetszett a nem régi Szálasi-követő, máj Rákosi-párti söpredékbélieknek (egy tökéletlen „polgári” „demokrata” tanítócska mert ilyen durván fogalmazni papunk előtt, akiről mindenki tudta, semmire sem viszi abban – s tudja, ebben – a világban), hogy el kell venni mindent a gazdagtól s oda vele a szegény embernek!

– Mint a népmesében – árulta el, mit érez, egy lopva megejtett gyónáson az egyik pártváltó.

Mondhatta neki Mihály atya, mintha falra borsót hányna. Csak azt érte el, hogy a végén semmilyen befolyása nem maradt e pártkörre.

Kellett ez neki.

– Jótét helyébe jót várj.

Istenem, atyám. (S többeknek, valóban, tele lett a gatyája.)

Fiaikat majd mosonmagyaróvári, meg orosházi zöldávósból lett kommunista hittantanárok nevelik demokráciára, ám az ő idejükben még – az ezer-kilencszáznegyvenes évek második felében – gyermekcipőben járt a proletárdiktatúra, megtette a suszter is.

– Kapával, kaszával fogadjuk az ázsiai hordát! – csuklott egy nagyot úgy negyvennégy októberében, a szovjetmuszka bevonulás előtti héten az igazgatótanító, ki későbbben („Abból a pártból ebbe a pártba!”), már ennek a politikai szervezetnek a helyi vezetőjeként, maga írta össze az Államvédelmi Hatóság rohamosztagos parancsnokának, kiket kell, klerikális vonzalmi miatt, a Csillagba szállítani és agyonverni.

– Addig üsd, míg be nem vallja, hogy nincs isten!

Lelkészt, KALOT-os és KALÁSZ-os fiataalt, rőzsafűzértársulatbéli szentfazekat.

Azt mondják, két ember vérezett el a verőlegények karmai közt.

Papunk – ha örökre rokkantan is, de – megúsza.

A Dunántúlról időközben visszaszivárgó nyilas keretlegények egyike – összeomlás előtt álló, édesanyjáról reámaradó – határszéli tanyájáról üzent (persze rá jó harminc évre) a pap bácsinak: ha gondolja, meggyónja, hogy tán az ő keze közt múlt ki az árnyékvilágból az az azóta híressé vált képviselő.

Sopronkőhidán senki sem vállalta, hogy végez azzal a nyilas- és németellenes politikussal.

– Valami nagy ember volt !

Csak később meri emlegetni.

Akkor sem, csak valahogy ráfogták? Mondott valami olyat, amit így is lehet érteni?

A pártban, vagy a kocsmában járt el a szája.

Mármint hogy az akkor legkülönb magyart ő akasztotta volna föl.

– Ő az, aki megtekerte a nyakát.

Mint itthon a csirkéét.

Már amit – a kóborcigányokra fogva ! – a faluban lopott.

– Magyarkodott, ezért kapta meg a magáét !

Egyébként is, ha nagyon úgy akarom, parancsra tette.

– Mások nem vállalták, hát ő állt neki.

„Isten mindent lát.”

Ezért, másért? Egyszer csak elnyerte a „Szocialista Hazáért” érdemrendet; ha lett volna neki fia avagy leánya, ha hülyegyerek is, bekerül az egyetemre. Mindenesetre amidőn jobblétre szenderült, az újság – mint akkoriban minden hasonszőrűét – hozta a nevét (mármint hogy „Az MSZMP járási szervezete megtört szívvel tudatja az elvtársakkal, hogy életének évében eltávozott Marxhoz, Leninhez, satöbbi... elvtárs, a munkásmozgalom régi harcosa, aki, akit. A Pártház sírkerti megbízottja.”).

Más úgy emlékszik, alig úszta meg a népbírósgot.

Kész kabaré volt. (Másnak más.)

A Helybéli Nyilas Kömmünnek akkor már régen vége szakadt. Kezdetben eszébe jutott a vörös keretnek, vésztoi mintára létrehozta a saját államát, aztán valamelyik észhez térítette őket.

– Jobb lesz kussolnunk.

Ne nagyon rázzák a rongyot; még fény derül kaszáskeresztes múltjukra.

Mert mondanunk sem kell, még hogy nyilas, kaszáskeresztes is került kis falunkba a jobbat álmódó, elnyomott, mindig, minden rendszerben semmibe vett nincstelének, valamint a rájuk hivatkozva hatalomra törekvő (félúri) akárcik között!

– Nyicsevő, csak aztán üssétek továbbra is a burzsuját ! – bátorította őket az osztályharc folytatására a falut megszálló vereskatónákat követő elhárítóvonal vezetője, szintén oroszszovjet elvtárs (a KGB-ből, vagy az NKVD-ből, ennyi idő után ki emlékszik reá pontosan?!).

Mi tagadás.

A magát lódoctornak becézett felcserből lett pártvezető (ki annak idején a kántorságtól valamiért el-esett) – ha már (zsidóölés és gazdagylkolás közben pedig mennyit ábrándozott róla!) nemzetvezetővé nem sikerült emelkednie, legalábbis falusi földosztó sztarosztta lett! – vezette papunkhoz a szögedi ávót, írja már alá, hogy nincs Isten.

– Ha rád nézek, fiam.

Anno az Ördög Évében...

Akár hiszed, akár nem.

Zsilinszky hóhérának hitte magát, amikor – gyónás előtt, mert papunkkal csak heccelődött, hogy térdepelt volna gyóntatószékbe, hittá volna a betegágyához az akkor már Urához megtért Mihály atyát?! –, érezvén, hogy vége, még üzeni akart (valamit) a világnak.

Úgy a nyolcvanas évek elején.

Megint egy titok, mit föl nem fedhetsz!

– Jobb is.

A Helybéli Nyilas Kommünnek valóban.

...Szűzanyám.

– Hiába könyörgött, nem hallotta senki. Kiszzenvedett a rádőlt kecskeól alatt.

Cseh Károly

Déli szemle

Kolostorromok:

szétszórt papírgombócok fehérlenek.

Ragyog a dél. Napja elpilledt pilises barát

koponyájaként fénylik át a lombokon.

Pihen a távoli templom tornya is:

égbe mártva felejtett penna.

Krónikátlan időket élünk,

feleim.

Téli hazatérés

U. T-nek

Balról a nyugvó nap, jobbról a fenyő

irányfényei világítanak remegve,

a levegő hideg-kék szárnyain.

Landolni tud-e majd velem

az idő leszállópályáján,

alkonyi lángban állva,

a hóborította téli

dombtető?

Csernák Árpád

Libikóka

Dr. Oláh Andor barátomra emlékezve

”... a tudat küszöbét átlépő minden pszichofizikai mozzanat abban a mértékben jár örömmézzel, amennyiben a teljes stabilitást bizonyos határon túl megközelíti, és abban a mértékben kínnal, amennyiben bizonyos határon túl eltér tőle, míg e között a két határ között, melyek az öröm és kín kvalitatív küszöbének nevezhetők, az esztétikailag közömbösnek bizonyos szélessége terül el...”

(G.Th. Fechner)

Diákok között a Rippl-Rónai Kollégiumban. Egy tanár bemutatott, beszélgettünk, felolvastak az írásaimból, én elmondtam egy Áprily és egy Nemes Nagy Ágnes verset... Jó volt, szép volt, de az est legszebb és – számomra – legmegrendítőbb percei azok voltak, amikor egy kislány felolvasta Andor barátom egyik versét: „*Ne félj megszületni! Szülni és születni!*”... Mintha ő szölt volna hozzám... ismét... annyi év után!... Nem tudtam uralkodni magamon: elsírtam magam. Kissé szégyelltem, de nem tehettem ellene semmit. Negyed évszázadon át volt a legjobb barátom. Ha valamilyen bajomról, fájdalmamról számoltam be – és ez gyakran előfordult – ő soha nem volt hajlandó betegként kezelni, de a velem való találkozások, beszélgetések, az ő levelei többet jelentettek és jobban használtak minden gyógyszernél. Andor! Hitted volna, hogy így, ilyen formában találkozunk 1998-ban? Persze, rólad ezt is feltételezem: hitted. Sőt: lehet, hogy tudtad.

ÁLMOMBAN IDEGEN VÁROSBAN JÁRTUNK, a két fiam, a feleségem és én. Túl voltunk az ebéden, az ebéd drága volt és kevés. „Egy perc, rögtön jövök” – mondtam, mert valahonnan vizet akartam hozni, friss vizet, jó vizet, hogy ne ezeket a pancsokat kelljen innunk, lötytyöket és szirupokat, amik nem oltják a szomjunkat. Találtam egy boltot, szép zöld üvegekben víz! „Abból kérek” – mondtam. „Abból?” – kérdezte csodálkozva a pult másik oldalán álló fehérbőrű, csupasz karú szőke nő. „Abból.” Adott. Ittam. Nagyon jó volt. Eszembe jutott a családom, sajnáltam, hogy ők nem ihattak máris belőle. „Kérem az egész üveget” – mondtam. „Az egész üveget?” „Az egészet!” „Üvegestül?” – kérdezte a kerekarcú csaposlány megzavarodva. „Hát hogy!?” Förmédtem rá. Ideadta. Szép sütemények is voltak az üveg mögött. Kicsi diós- és mákoskiflik. A mákosból kértem négyet. Adott. Formatervezett nejlonszatyorba tette az egészet. Fizettem. Négy-öt pénz volt az egész. Nem tudom, milyen pénznem, nem tudom milyen ország.

Vittem a vizet meg a mákoskifliket. Csaknem boldog voltam.

IGAZ, AMIT KOSZTOLÁNYI MOND A BOLDOGSÁGRÓL, hogy az nem más, mint a szenvedés hiánya... a fájdalmak szüneteltetése. Ezt szeretném megfogalmazni, formába önteni, amióta az eszemet tudom. Venanzo Crocettinek sikerült! Igaz, akkor ő már hetvenöt éves volt. Az a ló és a lovása... A béke, a harmónia, a boldogság... a fájdalmak szüneteltetése... vagy túllépés a fájdalomon... mert a fájdalom és a boldogság semmiképp sem egymással ellentétes fogalmak. Inkább az egyik a másik függvénye... ugyanannak a folyamatnak más-más aspektusa... nézete, pillanata...

Mintha ma este is lett volna egy ilyen pillanat. Bármilyen nehezen is szánom rá magam, jó újra kiállni a pódiumra... megfürödni... valamiben... nem, nem a siker, nem a fények, nem a taps... valamiben, ami grandiózus, ami emberhez méltó... mintha lángban vagy hóban vagy jégverésben...

...aztán az a ragyogó, barna leányarc... felcsapódott az ajtó, én mentem ki a fellépés után, fáradtan, kiüresedve... és ő jött velem szembe, odajött, mondott valamit sugárzón, kigyúlt arccal, és én csak álltam bambán, értetlenül, talán valami ilyesmit motyogtam, hogy köszönöm... de mire észbe kaptam, hogy itt valami nagyon fontos történt, már el is tűnt. Ő is felfedezhette a tekintetemben azt a mély, sérült vadállatokra jellemző tompaságot, ami már-már ijesztő... és mégis, ezek voltak a boldogság pillanatai. Aztán megszólalt az a jólismert, kaján férfihang, annak a morózus öregúrnak a hangja, aki szintén bennem lakik: MÁR KÉSŐ! Mintha bosszantani akarna. Mintha tudna még bosszantani. Mintha azt gondolná, hogy én azt gondolom: még sikerülhet. Azt gondolom: nem sikerülhet. Mégis újra és újra próbálkozom. Azt hittem él bennem egy eltíporthatatlan, hinni és lelkesedni tudó kamasz, de úgy tűnik nem volt eltíporthatatlan... Aligha tudnám meghazudtolni, már nem is akarom: AZ APÁM FIA VAGYOK. Mindenkinek hurcolnia kell bizonyos genetikai öröklöttségeket. Van aki, ha elbukik, feláll, és újabb és újabb vállalkozásba kezd... van olyan hosszú- és középtávfutó, aki visszalök, ha ki akarják lökni a pályáról, és az élre tör... Én, mint ahogy az apám is, inkább hasonlatos vagyok egy szöghöz, amit, ha bevernek egy deszkába, és egyre csak vernek, — különös módon — egyre mélyebbre kerül, onnan legföljebb csak harapófogó segítségével lehet kihúzni, de akkor az a szög már görbe, rozsdás, használhatatlan...

KIS, VIDÉKI VASÚTÁLLOMÁS. Vasárnap. Borús, májusi vasárnap. sehol egy lélek. Alumíniumkeretes, rosszul záródó üveges ajtókon át üdén zöldellő nyírfákat és fenyők komorabb zöldjét lehet látni. Madárhangok. Váróterem. Üres váróterem. Délelőtt. NEM DOHÁNYZÓ VÁRÓTEREM. Ez áll egy farostlemez-ajtóra csavazott fehér táblán. Alumíniumkilincsek. A többi ajtón is. Padok. Masszív padok, piszkoszöld vasvázzal, kifényesedett, barna léccülésekkel, támlákkal. Összesen hét. Komoran, üresen, fényesen. Mintha pihennének. Vasárnap van. Hétköznapokon hány fenék kopatja őket. Csomagokat tartanak, részegek alszanak rajtuk. Most üresek. Csend van, vasárnap. Olajkályha. Hideg olajkályha. Hiszen május van. Borús idő, de május. Mindenütt a világban földrengések, szökőár, forgósél, lázadások, tünteté-

sek, gyilkosságok, polgárháborúk, Bangladesben több mint kétszázezer halott, tízezer ember került a csupasz földre, a csupasz ég alá. Koreában három diák felgyújtotta magát, Irakban a diktátor kilencven síta lázadót leöntetett benzinnel, élve megégettetett, Örményországban ölnek a szovjet csapatok, Azerbajdzsánban földrengés, halottak, Horvátországban tüntetések, rendőrgyilkosságok...

Itt csend van.

Itt, ezen a kis vidéki vasútállomáson. Mert amúgy az országban itt is gyilkosságok, emberrablások, szaporodó bűncselekmények, káosz... de még mindig jobb az anarchia, a káosz, mint a diktatúra...

Most két ember érkezik. Egy farmeröltönyös fiatalember, narancssárga hátizsákkal, cigarettázik, egy könyvet vesz elő, olvas...

Idős, ősz asszony fejkendővel, kopott, barna kabátban, barna nadrágban, barna cipő a lábán, ölében elnyújt, barna táska...

Fakó tüdőszín, szürke cementlapok...

Barna cipők a tüdőszín cementlapokon. befelé álló lábfejek.

Változatlanul: csend.

A néni néha odébb csúsztatja a lábát, a fiú feláll, jegyet vált, a néni a dohányzást tiltó táblára mutat, a fiú a cementpadlóra dobja a féligszívott cigarettát, eltapossa, leül, olvas, lapoz...

A hangok fokozódnak.

Most már jönnek többen. Lépések kopogása, nyikorgása...

Nemsokára indul a vonat.

Érkezik valahonnan, indul valahova...

„AZ EMBER NEM TESZ EGYEBET, MINT FOLYTON HAZATÉR.” (Novalis)

35 Celsius fok. Mégis írok. Írok? Verem a gépet. Végképp felhagytam a formákkal. Várni csendre, nyugalomra, kegyelemre... Áh! Mindegy. Verem a gépet. Ülök a hűvös szobában, ablakom előtt a diófám... még az ablakom, még a diófám... ez se lesz... persze miért is ne? Én ültettem, az én diófám lesz, akárki is költözik ide... Itt lesz továbbra is, és itt lesz gyönyörű továbbra is... Enyém, tied, övé... Röhej! Soha nem volt semmim. Persze ez más...

... aztán megint éjjel. Az éjjel rendszeresen, pontosan és kíméletlenül megérkezik, mint ahogy a reggelek is megérkeznek, és ahogy a reggelek is kíméletlenek. Aludni nem tudok, csak fekszem a sötétben. Dübörög, morajlik az ég... hadgyakorlat... Néhány száz kilométerrel arrébb a szerbek ölnek a szlovéneket, a horvátokat és a magyarokat... Temesvár mellett földrengés volt. Hályogosodik az ég. Savak íze a levegőben, savak marják a torkomat, égetik a bőrömet... Hogy bírják ezt a fák, a füvek?

LEVÉL L.B.-TŐL:

"Kedves Árpád,

sajnálom, hogy nem tudtunk találkozni és nagyon köszönöm, hogy Dr. O. A. ajánlatára Ágnes nagy baját felvetted. Csakhogy az ő ügye...: másfél éves citosztatikus kezelés (44 kilóval lefogyva); és mivel „non Hodgkin limphomája” van, alig hiszem, hogy onkológiai kezeléshez lehetséges volna még természetgyógyászati módszereket alkalmazni. Bár lehetne!

Megpróbáltam Dr. O. A. rendkívül meggyőző gondolatait követni, sajnos azonban elég lassan tudom könyvét olvasni, mert magam is beteg vagyok, és egy darabig kórházba kerültem. Majd itthon, a fiammal és feleségemmel lakom, nem a Naphegy utcában. Pillanatnyilag nem is tudok dolgozni, és az Újhold ügyeit sem tudom intézni, hanem Török Endre és Balassa Péter foglalkoznak az új számmal. Sajnos időbe telik, míg valamelyest rendbe tudok jönni. Még szerencse, hogy nagyjából képes vagyok írni, és már nem kusza az írásom.

Tudom, hogy sok bajod van és a kéziratok is itt vannak nálam (ill. barátaimnál), de most nem tudok segíteni. Ha újra Budapesten leszel, hívj fel telefonon.

Minden jót kívánok, szeretettel

Lengyel Balázs”

(Nem tudtam a végére azt írni: L. B., hiszen ő sem ezt írta. Különben is kiderült, hogy róla van szó, és Ágnes: Nemes Nagy Ágnes, és Dr.O. A.: Dr. Oláh Andor. Kiknek a nevét írjam le, ha nem az övékét? Nevük pusztán említése, a rájuk gondolás is erőt ad... jóllehet, ők már nincsenek erejük teljében... nem, ez sem igaz, az ilyen emberek életük utolsó pillanatáig erejük teljében vannak... talán még azon túl is... Ki tudja? Amíg el nem roppen az a „madár”! És ha elroppent? Hogy utána mi van, arról sem tudhat senki bizonyosat.)

Vakítanak... inkább a tények, mint a fények.

MINDIG FEJFÁJÁSSAL ÉBREDEK. Ez megrémít. Ahogy kinyitom a szemem, már be is csuknám. Becsukom, és ott vibrál fájó szemgolyóm a sötétben, a szemhéjam alatt. Riasztanak az első hangok, az első

elhúzó gépek zaja, az első sorozatok pattogása a lőtérrel, a kutyák ugatása, vonyítása, távoli vonatkoztatolás, gumikerekek surrogása a nem is olyan távoli aszfalton... Rémiszt a gondolat: megint egy nap áll előttem, és fejemet a párnába fúrom, mert nem akarom, hogy vége legyen az éjszakának, a tudattalan állapotnak, az álmoknak, de végül is nincs menekvés: föl kell kelni, neki kell vágni...

Ma úgy gondoltam: dolgozni fogok.

Éjjel háromkor fejfájásra, kutyavonyításra ébredtem. Antineuralgica, ridol... nem tudtam újra elaludni.

Napközben megint az az idegtépő kutyavonyítás! Hetekkel ezelőtt kivettem itt a kanyarban egy fekete-fehér foltos kutyát. Állítólag már akadt volna ember aki befogadja, de a kutya nem volt hajlandó elmenni vele. (Az a híres, sokszor indokolatlan és önpusztító kutyahűség!) Többnyire ott tanyázik ahol a volt „gazdája” kivettem. A kutya most itt vonyít a közelben. Számomra ez már-már kibírhatatlan, de nem tudok segíteni. Itt van Morzsi, megint vemhesen, és Borzi, még az előző alomból...

Megtaláltam. Itt vonyított az a foltos kutya, hátul a gazosban. A szomszéd (állatorvos) azt mondta, ő úgy tudja, elütötte egy autó... kéne neki adni egy injekciót, de nincs aki megfogja. Mondtam, hogy erre én sem vállalkozom. Egy tál vízzel elindultam felé... Az a riadt, fájdalmas-csalódott-gyanakvó tekintet! Amikor a közelébe értem, felállt és elment. Nem látszott sérültnek, csak végtelenül bánatosnak. Mi lesz vele? És mi lesz az ilyen kutyakirakó gazemberekkel?

Nem tudtam dolgozni.

Meghalt Forcas, a cicánk. Méreg. Ez egy ilyen környék. Kertbarátoknak álcázott nyugalmazott labancok, spionok, gyilkosok. Erről nem tudok többet írni. Sírással küszködöm. Nem akarok több macskát!

Már költözünk. Itt már nem, ott még nem... Leszerelt polcok itt, hiányzó bútorok ott, új bútorok, könyvek hegyei. A hegycsúcsok tetején: az Ujhold-Évkönyvek legújabb (sárga) száma, Pilinszky, Jaspers, Menekülés a homályba (Osztrák elbeszélők), *Fioretti*...

ANDOR LEVELE

”Kedves Árpád!

Köszönöm az elküldött „Titkos levél” c. írásodat, igazán nagyon jól írtad meg! Annyira a legszükségesebbet, a lényegét, szuggesztíven, mindvégig gördülékenyen és izgalmasan. Ez az igazi Ady-színvonalú publicisztika, dokumentáció a szó legigazibb és legnemesebb értelmében. Mindezt nem dicséretként, hanem objektív megállapításként írom, a magyar publicisztika teljes ismeretében, egyetlen szavam se túlzó. Nagyon jó író vagy. Szeretem és tisztetem az írásművészetet.

Hetek óta azon gondolkodom, és Mátyás időnként kirobbanó elégedetlensége láttán-hallatán erősödik meggyőződésem, az országosan szított, céltudatos romboló pesszimizmus, elégedetlenség láttán-hallatán ugyancsak erősödik érzésem, hogy én elégedett vagyok. És ez nem sikerélményeimmel függ össze! Nem akarok külföldre menni. A világnak egyetlen helyén érzem jól magam, de ott nagyon jól, Szentendrén, az Iskola u. 11-13 számú házban, annak is a dolgozószobájában, könyveim, gondolataim, igazságom védfalai között, és a kis füves térségben, szobám előtt. Két hetente a Dagály fürdőben érzem jól magam. Naponta vagy másodnaponta a parkban, Dunapartra sétáláskor érzem jól magam Klárával és Sándorral¹ együtt.

Jól érzem magam, hogy írok, olvasok. örülök a nekem ajándékozott életnek és annak, hogy igaz az Ige, aki mindvégig hív marad, annak adom az Életnek Koronáját. Nem szerkesztőségek, tisztségviselők, professzorok, szakértők, képviselők stb. adják az Élet Koronáját, hanem Egyetlen Felséges Urunk.

Micsoda boldogság (és itt már osztozunk egymással boldogságunkban – a Titkos levél alapján –), hogy nem kell múltunkat szégyellnünk, hanem büszkék lehetünk rá, és nem azért mert „jó lóra tettünk” ellenzékiségünkkel, ami egyébként úgysem nyilvántartott és elismert „liberális” vagy lakitelki stb. ellenzékiség, hanem azért mert hűek voltunk és vagyunk az Igazsághoz és az Igazság Atyjához, valóban minden jutalom-igény nélkül, tehát a radzsa jóga szerint: helyes cselekedet és magatartás által. Esményien.

Költözés, szomorúságod a válasz miatt. Salinger vigaszát ajánlom: (nem idézem pontosan) az igaz(ságra törekvő) ember egyik szent helyről a másik szent helyre megy. Neked a poeta sacernek nincs okod attól félni, hogy nem lesz szent hely az a hely is.

Egyikünk sem szereti, ha a világi zene az ünnepi muzsikát megzavarja. (Ez volt Konfucse, azaz Kung mester utolsó tanítása.)

Ennyi elég, hogy szent hely legyen az a hely a Nap alatt, ahol tanyázunk. Letanyázunk, letarisznyázunk, nem olyan nagy dolog! – a költözés.

Ma éjjel azt álmodtam, és most látom, Neked (is) álmodtam, hogy egy szobában voltam, mintha hivatalos helyiség lett volna, de félig lakószoba, egy hölgy ült ott, és még valaki, nem tudom ki és milyen nemű, és Antall József is a szoba másik végében állt, járkált, nem ránk figyelt, de neki is szántam, amit mondtam, talán válaszként mondtam a hölgynek, aki lektori véleményről, cenzúráról, ilyesféléről beszélt, hogy mi a

¹ Klára Oláh Andor felesége, Sándor az egyik fiú.

véleményem róla, az én könyvem vagy cikkem lektori véleményéről. A lényeg az, hogy ez volt a válaszom (néha szinte egy-egy mondat az álmod): „Én megtanultam, hogy ez transzcendens régió.” Igen, mert meg kell bocsátanunk a kritika, az ún. lektori vélemény szerzőjének, ugyanakkor nem szabad, hogy megkísértsen a tartalma, ami hazugságot, tévedést, félreértést, megnemértést tartalmaz rólunk, műveinkről. Kísértés, megbocsátás, mindez nyilván transzcendens dimenzió. További transzcendencia: minden kritika ellenére menjünk tovább az Utunkon és őrizzük meg Isten adta megbízatás-, küldetés tudatunkat, Önérték tudatunkat.

Azért volt jelen Antall József, mert ő volt az Orvostörténeti Múzeum és Orvostört. Közlemények igazgatója, ill. szerkesztője, és részéről is folyamatosan ért kritika, de munkatársai részéről is a népi orvoslás, „fanatikus” természetgyógyászati szemléletem és munkásságom miatt. (De közölte lapjában munkáimat.) Saját betegsége is másként alakul, ha hisz nekem. Akkor. Továbbá: talán még most sem bocsátottam meg neki? A kísértést elhárítottam életem során, de a megbocsátást kevésbé éltem meg. Fel hát munkára!

Tolsztoj mai napra szóló üzeneteit olvasom: A te jó kedélyhangulatod – ajándék felebarátaid számára. (Keleti bölcs mondás.)

Panaszkodnak az emberek, milyen drágák a gyógyszerek. Sokszázakat, ezeket adnak ki havonta gyógyszerre, méregre. A leghatékonyabb orvosságok olcsók, sőt ingyen vannak. Rossz hangulatunk, depresszióink legjobb gyógyszere ez az Ady verscím: „Holnapra gyógyuló bánat”. Tehát minden bánatot holnapra gyógyuló bánatnak tartok, s mivel biztos vagyok abban, teljes reménységem van arról, hogy holnapra gyógyuló bánat a mai bánatom, s mivel „a hit a reménylett dolgok valósága”, már most megvigasztaltattam, meggyógyultam bánatomból. (Nem érdekel az egész vers sok negatívuma, semmi más nem érdekel, csak a cím, és ez a nagyszerű, vigasztaló gondolat és érzés: holnapra gyógyuló bánat a bánatom.)

A másik (nagyobb lerobbanásokra tartogatott) Szent Igém is Adytól származik: „Harmadnap feltámadok”. Mert ő írta így az ismert bibliai élettényt egyik versében. Mikor típorták bitóbánatok, akkor látta meg ezt a vigasztaló, szent ígét. Ez a két „pozitív gondolat” elég nekünk hamubasült pogácsának, hogy minden kétségbeeséstől – útközben – megszabaduljunk.

Különben nekünk, népmese hősöknek másként is bízunk lehet a legnehezebb konfliktus-, krízis helyzetből való szabadulásban, mert útközben észrevesszük bajbajutott vagy beteg állattestvéreinket és segítünk rajtuk. Meghalt cicád is segítő szellem, ha eretnek gondolat is ez talán az ortodox egyházi kereszténység szerint.

Ugrott a Jászai-díj. tudom, hogy nem bánt, mégis bánt. Engem az a versem vigasztal, és gyógyít, amikor mégis vágni kezdek díjosztások alkalmával, hogy „a kitüntetettek listájáról végképp töröltek”. Minden rendszerben érvényes ismérve ez ügylehet az igazságkutató, igazságmegelő emberfiának. Tehát siker-élmény, hogy nem tüntettek ki!

Befejezem, annál is inkább, mert azt hiszed pszichoterápiát folytatok, holott igazán tiszta szívből mondom, örömmel és teljesen spontánul írok a barátomnak, és milyen jó volt írni Neki, beszélgetni vele. Igen, beszélgetni, mert közben hallani vélem mit is vész közbe, sőt ellenvész közbe.

És most — befejezésként — felütöttem Ady verskötetét, és ott nyílt ki, ahol meglegegedettség-tudatomat nem „alátámasztja”, hanem táplálja:

Boldogok vagyunk, hogy ma vagyunk
 És boldogok, hogy sokat érünk.
 A mi vérünk, a mi vérünk
 Ma minden, ma minden.
 Boldogok vagyunk, hogy ma vagyunk.
 (Hogy ma vagyunk)

Még azt is írja: „Halálodig maradj meg önmagadnak.” „A mi vérünk”: a mi életünk, megváltozott, megváltozásra törő, megváltó életünk, és a mi vérünk: fajunk, magyarságunk. A kettő együtt boldogító tudat.

A Magyar Fórumot és az Új Magyarországot járatom. Mindig az üldözötteket pártoltam, és pártolom, most éppen ezért a kormányt és a kormánypártot. Ezzel a „jó vicc”-el (három cé kellene?) valóban bé is fejezem.

Nagyjőuram, légyen Véled a mi vigasztaló, örökkévaló Urunk kegyelme, hatalma és dicsősége! Légy boldog, legyetek boldogok e másik szent helyen!

Szentendre, 1991. VII. 31.

Andor”

Dr. Oláh Andor 1994. február 13-án Szentendréről Budapestre indult előadást tartani. Útközben érte a szívroham. Autóját az útpadkára kormányozta, megállt, az ülés támláját hátratekerte, így próbált magán segíteni. A közeli benzinkúttól érkező emberek találtak rá: hanyattfeküdt a vezetőülésben, mintha aludna.

Horváth István

László György

A diktátor bukása

Sándri János bosszúsan ült a tévé előtt. Nemigen szokta ő ilyesmivel tölteni az időt, de most kinn köd, szürkesség, eső, most beszorult az asszony szoknyája mellé. Egyik tenyerében gumiabroncs, úgy alma nagyságú, azt nyomogatja évek óta, mintha edzené magát. Nem egyszer kikacagták munkatársai, barátai: ni, csak ni, még világbajnok leszel. Ilyenkor ő is nevetett, olyan nevetés volt ez, melyben mindig ott a fonákja is, amely nem hagyja szabadon emelkedni a lelket, szorítja a torkot, csak néha lazul el egy-egy pillanatra. Húsz évet húzott le mint öntödei munkás, két évtized robot az életéből, s mindezt miért? Hogy behúzhassa a farkát szűk két szobájába, legyen ágya, s egy rozoga tévéje

Most itt ül a képernyő előtt, unottan szinte sehová se néz, s nyomogatja tenyerében a gumiabroncsot: szorítja-engedi, ahogy a ritmus kívánja. A képernyőn a diktátor szónokol, valami ezerszer hallott üres szöveget, hevesen gesztikulál, lenről a tömeg öntudatlan állati éljenzése, nem is emberi hang ez, inkább valami véresszájú ordítás, amely megdöbbeníti a fület, ha odafigyel a szem.

Csak egyszer kezet foghatnék vele – sóhajtott Sándri, aztán minden rendben lenne. Annyira odavan érte, hogy még kezet is fogna vele – csattant fel az asszony, – fogna a rosseb hogy egye meg!

Sándri elmondta ezt az óhaját munkatársainak is, amikor leállt a termelés, s őket betelerelték a díszterembe hallgatni a diktátor szónoklatát. Kollégái enyhe gyanakvással néztek reá: miért akar ez kezet fogni, sőt minden vágya ez. Még besúgó a mi Sándrink, susputyálták a háta mögött, az utóbbi időben furcsán meg is változott, állapították meg a rossznyelvek. Ő meg hazavonszolta apró, zömök termetét, s fáradtságában úgy érezte: nem is maradt egyéb óhaja, mint kezet fogni a diktátorral. Most a tévé előtt ül, s nézi az egyhangú silány riportot, amelynek se eleje, se hátulja, s elcsodálkozik: mi módon tudott fennmaradni egy ilyen közegben?!

Azon az estén korán lefeküdt, nem bírta tartani a fejét s nyomban el is aludt. Furcsa képek emelkedtek az álom képernyőjén: az asszony kezébe nyomta a táskáját, s sietett a gyárba, mert valami rendkívüli dolog fog történni. A gyárkapunál már várta a munkavezető, s kérte menjenek fel a pártkabinetbe. Ott szokatlan udvariassággal fogadta egy aktivista, kezet szorított, mint egy gratulációnál szokás s hosszan nézett Sándri szemébe. Sándri személyes ember lévén nem tudta mire vélni a hosszas szembenézést, még buzi – futott át az agyán, de elhessegette a gondolatot.

– Maga veterán az öntödében és odaadó jó szakember. Holnap meglátogat dicső vezérünk, a főtitkár elvtárs, gondoltuk, hogy régi szakikat hozunk be fogadására, jobb lesz a kép; szakértelem, meg tudnak állni előtte, ha sor kerülne egy-két szóra, netán kézfogásra. Kézfogás – dobbant nagyot Sándri melle alatt, kézfogás; kezet foghatok vele.

– Hogy mondta az elvtárs: kézfogás? Jól értettem?

– Az, az – felelte az aktivista, – mondom, ha netán úgy alakul.

Sándri hazarohant, s az izgalomtól messziről dobta le munkaruháját, s vette az alkalomra kapottat. Hiába faggatta az asszony, hallgatott, s nézett maga elé.

– Magát várjuk Sándri elvtárs,- fogadta az aktíva a kapuban – jöjjön átvenni az új munkahelyét. Úgy érezte forró a föld a talpa alatt, süt, éget a levegő. Kollégáit is futva köszöntötte, meg is jegyezte egyik: de felvágós lettél, mióta kiemelték.

Aztán jött a látogató: tágra nyitott, kidíszített kapun, a kaputól piros bársonyszőnyeg vezetett a gépsorok között. A vállalat igazgatója darált valamit a nagy zajban, tragikomikusnak hatott, ahogy járatta a száját, s gesztikulált hozzá érthetetlenül. Sándri homlokán kiütött a hideg verejték, aztán forró borzongásra váltott, reszketni kezdtek a lábai. Körülnézett. Láta a sok sápadt, meggyötört arcot, egyszerre erőre kapott. Ma őértük is fog kezet a diktátorral. A csoport a másik gépsor között haladt, lassan fontoskodón, a diktátor mutogatott, beszélt, magyarázott, mintha mindenhez értene, aztán befordultak a Sándri gépsorába.

Most, csak most segíts meg Istenem! – fohászzkodott Sándri, s bár hitében nemegyszer megingott, úgy érezte, egy titkos erő emelkedik benne, s áthatja egész lényét.

– Üzemünk egyik legrégebbi szakembere – hallotta az igazgató szavait. Sándri felemelte arcát a munkadarabról, s hát a diktátor állt előtte, s neki a vállára akarta tenni a kezét.

– Örvendek, hogy remek dolgozóik vannak, – mondta közömbösen, s látszott az arcán a közöny, a megvetés, akit távolról sem érdekel, milyen munkások ezek itt.

Unott, szinte megvető mozdulattal nyújtotta a kezét. Sándri megfogta a hullaszerű, vizenyős kezet, elő-

szőr szokványos baráti kézfogásnak indult, de ebben a pillanatban feltornyosultak előtte a kilátástalanságok, gürcölések, egy megalázott munkásélet semmibevevése. Szorítani kezdte a diktátor kezét. Az félreértette a túlzott szorítást, s erőltetetten mosolygott, ki akarta húzni a kezét Sándri kezéből, de a vasmarok megszorult, évek gumiabroncsos edzései összegyűltek mind e szorításban.

A diktátor felszisszent, nem mert segítségért folyamodni, gondolta valami rövidzárlat, s gyávasága nem engedte, hogy ne őrizze meg a látszatot. A körül állók nem is igen vették észre a dolgot, mint ahogy ilyenkor lenni szokott, a maguk személyének előretolása foglalkoztatta őket.

– Térdre te aljas disznó,- súgta Sándri a diktátor arcába, – na, térdre – s újult erőhullámot préselt az ujjába, amelyek most már elviselhetetlenül szorították a ropogó kezét. A diktátor lassan térdre ereszkedett.

– Senki se merészkedjen közel! – kapott fel Sándri balkezevel egy vasrudat.

– És most bejelentetted a lemondásodat – sziszegte önmagából kikelve. A diktátornak már ereje sem volt, homlokán hideg verejték ütött ki, hangját keresve aztán elrebegette: lemondok.

– Lemondott a diktátor! – ordította Sándri végig a csarnokon. Lemondott a diktátor! – ment a hang ki az udvaron, átcsapott az utcákra, be a házakba, falvakon, városokon át. Egy óra sem telt belé, s az egész ország visszhangozta. A fővárosban rendkívüli ülésre ültek össze a honatyák, s a terembe beordító munkások orgiája közepette megalakították az új kormányt.

Feldúltan ébredt, furcsa álma gyötörte, mintha megálmodta volna rég dédelgetett szándékát, hogy kezét foghasson egyszer a diktátorral. Kimért mozdulatokkal húzta fel a nadrágját, fűzte be bakancsát, s kopott bőrtáskájával a hóna alatt, elindult munkába. Friss, könnyű párák csaptak orrába odakinn, s ahogy ment a megszokott útszakaszon, egyre határozottabban érezte: valóban megváltozott a világ.

1987

Johantsik Endre

Napló-szigetek

98. I. 10.

Hajdan, a létező szocializmus idején, decemberben kétszer járt a Mikulás. Ugyanis a karácsonyhoz is hozzátartozott, de akkor vallásos ideológiától mentesen már csak Téliapónak nevezték. Moszkva és a helytartó számára tűrhetőbb volt az ünnep, ha a családi és ajándékozási vonatkozásai kerültek előtérbe. Újabbán más-ik nagyhatalom politikai és kulturális büvkörébe kerültünk. És ismét eljött hozzánk a szekularizált karácsonyi télapó, immár New Yorkból és Londonból. Most is az ajándékozás a lényeg, csak egy magasabb, globalizált szinten, hogy átélhesse a fejlődést is a közép-kelet-európai polgár. Érdekes, hogy ezt a két, egymástól markánsan elütő tartalmú üzenetet ugyanazzal az eszközzel oldották meg két világrendszer illetékes ideológiai felelősei. Ezekhez az üzenetekhez a karácsony csupán keretet adott. Igaz, kiváló keretet. A Téliapó és az ajándékozás kapcsán hosszasan és alaposan lehetett értekezni a politikusok jószágáról, valamint a vásárlásról, a fogyasztásról, életünk legújabbán kinevezett értelméről.

Kit érdekel a baloldali médiahuszárok közül hogy a téli napforduló az emberi társadalom fennállása óta vallási ünnep? A Napisten kultuszától a monoteizmusig, Jézus születéséig és a ma ismert kereszténység kialakulásáig nagyon sok idő telt el. De ha a globalizáció ilyen ütemben halad, ahhoz már nem kell sok, hogy a karácsony eredeti értelméről, a Megváltó születéséről, a szeretetről, a családról átváltsunk az ajándékvásárlás, a fogyasztás ünnepére. A globalizáció üzenetét ugyanis tökéletesen közvetítik a médiumok. Végül is, ha őszinték akarunk lenni, el kell ismernünk, hogy a karácsony nehéz feladat elé állítja az elektronikus médiumokat. Túl harsányak nem lehetnek, bensőségességre meg eleve nem képesek nálunk. Főleg a Szenteste napját nehéz nekik megoldani, hiszen akkor kivételesen akad jobb elfoglaltsága az egész családnak a doboz bámulásánál.

Közvetlenül karácsony előtt azonban másról folyt a szó. *Horn Gyula* a szokásoshoz képest is megszaprodott megjelenéséhez pártjának egyéb prominenseit bemutató sorozattal járultak hozzá televízióink. Az RTL Klub nagyinterjújának aranyvasárnapi vendége *Nagy Sándor* volt. A királyi televízió a Hét műsorában pedig *Kovács László* mesélte el, hogy Magyarországra „gyorsabb gazdasági fejlődés” vár, és miután rituálisan rúgott egyet a Fideszbe, regisztrálhatatlanul sokadik alkalommal orrunk alá dörgölte, hogy megint tovább javult hazánk nemzetközi megítélése. A parlamenti összeállítás vetítése közben melegváltásnak lehettünk tanúi: *Gulyás Erika* népszerűsítő székébe *Szekeres Imre* ült. Az egyre dúsabb fűrtű frakciótulajdonos újabbán intelligensre vette a figurát, amit leginkább diszkréten villogó szemüvege jelzett. „Európa leg-

nagyobb parlamenti frakciója”, kézben tartója szerint, kiválóan működik. Nincsenek viták. Sem belül, sem kívül. A kormánnyal sincs vita. Nem is jelent mást a sok módosító indítvány, mint „*szakmai hozzájárulást*”. Pedig a hatalom állítólag elkoptatja a politikusokat, vetette közbe szokatlanul kritikusan Erika. A közös rablás pedig összetart. Gondolta – csak úgy – a néző. Már amelyik szokott gondolkodni is.

98. I. 24.

A magyar kultúra napja körüli felhajtások *mozsárágyúinak* két napra volt szükségük ahhoz, hogy áttörjék a rendezvénysorozattal szembeni ösztönös idegenkedésem sáncait. Mert hát valójában mi ünnepelni való van azon, ami ezen a téren, vagy ha úgy tetszik ebben a témában 1990-óta idehaza történt? Töprengéseim végül is oda vezettek, hogy ünneplésre nem is, de arra rászántam magam, hogy ismét összeállítsak egy *helyzetjelentést*, ami később talán még *érdekes* lehet.

A közelben *leselkedő XXI. század* minden korábbinál nagyobb veszélyt hozott nemcsak a magyar, hanem mindenféle nemzeti kultúrára. A globalizálódó világ egységesülő fogyasztói kultúrája egzisztenciálisan ugyan nem fenyegeti sem az alkotó művészeket, sem a művelődés terjesztőit, sőt az általános jólétből nyilván nekik is kijut majd. Továbbá szellemileg sem fenyegeti őket semmi sem úgy, mint korábban. Világnézet, ízlésbeli szabadságukat bizonyára senki sem fogja politikai eszközökkel befolyásolni vagy elvenni. Az egységesülő világkultúra azonban szellemi egzisztenciájuk alapját támadja meg. A közemberek hétköznapijaiból apránként irtja ki a nemzeti kultúrát. Ez a folyamat azt az alapot morzsolja föl, amelyhez korábban minden támadás, minden fenyegetettség idején vissza lehetett térni. A középkor egyetemes latinságából vissza lehetett térni a népi nyelvekhez. A múlt századi romantika fölfedezhette a nép művészetét, századunk elején még rá lehetett találni a paraszti kultúra ősi, archaikus rétegére, meg lehetett lelteni a primitív népek kultúráját. Az egységesítő tendenciák, a kozmopolita eszmék és a különféle gyarmatosítások ugyanis mindig fölülről hatoltak be az egyes társadalmakba. Le lehetett például cserélni a magyar nagybirtokos osztályt, létre lehetett hozni egy Bécsben élő arisztokráciát. El lehetett érni, hogy a legnagyobb magyar egész életében törte az anyanyelvét, és még azt is, hogy a köznemesség a latin hivatali nyelv védelme alatt keressen menedéket. Mindez erősen visszavethette a magyar nyelvű művelődés fejlődését, de lényegében érintetlenül hagyta az alapokat. A magyarul beszélő, éneklő, magyarul mulató és imádkozó tömeg kultúráját.

Az amerikai tömegkulturális termékgyártásra alapozódó fogyasztói kultúra viszont éppen a köznapi kulturális fogyasztást szabja meg. Angol a szakmai terminológia, amely nélkül nem élhet meg a dolgozó, angol nevet visel az áru, amellyel alapvető szükségleteit elégíti ki, és angolból fordítódik szinten minden, ami szórakoztatja. Ha történetesen angolul egy ép mondatot sem ért meg, akkor is amerikai szellemet, mentalitást, életmintákat fogyaszt nap mint nap. Ha magyarul beszél, akkor sem magyar módon gondolkodik. Ezzel a kultúrával szemben védtelenek vagyunk. Elsősorban azért, mert ez nem olyan veszély, amelyenket már megszoktunk. Ez nem valamiféle támadás, valamiféle ellenfél megfontolt, céltudatos tevékenysége, hanem a dolgok természetéből, korunk történelméből, egyetemes tendenciáiból fakad. Nem olyan, mint a tatár vagy a török invázió, nem olyan, mint a német politikai és szellemi befolyás, gyarmatosítás vagy a szovjet birodalmi imperializmus. Itt a gazdasági érdek nem ölt politikai külsőt, nem jelenik meg állami agresszió formájában. Fogyasztani való áruként kínálja magát ez a lassan valóban egyetemessé váló kultúra.

Kivédhetetlen módon abban a formában érkezik, amelyhez korábban menekültünk, amelytől menedéke, oltalmat reméltünk. Hiszen ahogyan a régi jó táblabírák a latin nyelvtől, ahogyan a Nyugat nemzedéke a francia kultúrától, úgy az elmúlt évtizedek értelmiségi generációi főképp az angol-amerikai orientációtól várták szabadságuk garanciáit. Már csak azért is, mert a szabadság számukra főképp politikai kérdés volt. Mindehhez még az elmúlóban lévő század történelme során végképp diszkreditálódott, morálisan lejáratódott a nemzeti önvédelemnek szinte minden formája. A múlt század derekas, sokszor hősies, önfeláldozó nacionalizmusa apránként magába szívott mindenféle ordas eszmét, hozzákapcsolódott a tekintélyelvű konzervativizmus, a fasiszta fajgyűlölet és totalitarizmus, még a hivatalosan hirdetett szovjet internacionalizmusról is kiderült, hogy valójában nagyorosz sovinizmust jelentett. A nacionalista érülethez manapság elsősorban diktatórikus rendszerek, esztelen háborúk, szörnyű vérfürdők kapcsolódnak. És még szavakban sem könnyű ettől elkülöníteni a tisztességes hazafiságot, az igazi nemzeti érzést, a nemzeti kultúra indokolt féltését. Szinte lehetetlen ezekről a kérdésekről úgy beszélni, hogy szavainkra ne vetüljön rá az amerikai kultúrmocsokról ordítózó, a nemzeti elzárkózást, nemzeti öncélúságot hirdető árnyéka.

De mégsem tehetjük meg, hogy miközben jól tudjuk, nem maradhatunk ki a világ integrálódásából, mert az valóban nemzeti öngyilkossággal volna egyenlő, ne vegyünk tudomást az integrálódásban rejlő veszélyekről. Nem tehetünk úgy, mintha azok nem léteznének, és el sem fogadhatjuk azokat a túlélés elkerülhetetlen áráként. Meglehet, hogy nem éri meg. A magyar kultúra napján – ha már van – meghatottan mélézhatunk egy évezred alatt fölhalmozott értékeink fölött. De el kellene gondoloznunk azon is, mi lesz mindezzel a következő néhány évtizedben.

98. XII. 16.

Megkésett születésnap számvetés gyanánt a minap a szokásosnál mélyebben merültem el annak a közmondásnak a *rejtelmibe*, amelyik úgy szól, hogy a pénz önmagában nem boldogít, de jó, ha van. Mostanában nem először arra a következtetésre jutottam, hogy ez a meglehetősen régi *formula* észrevétlenül kezd ki-menni a *divatból*. A pénz igenis boldogít, gazdagnak lenni pedig jó dolog – ha valaki véletlenül nem tudná. Ahhoz a nemzedékhez tartozom, amelynek gyermekkorában még nem volt fogalma erről. Ilyen nemzedék nem volt több az egész magyar történelemben. A szüleink éppúgy tudták, miként a gyerekeink is, hogy három több kettőnél, s hogy havi kétszáz(ezer) fixszel az ember könnyen viccel. Hogy pár- és pályaválasztásnál a legfontosabb szempont: merre csörög a dió.

Mi meg tényleg nem tudtuk. Mire megszülettünk, eltűnt a látható gazdagság a világból. Szüleinktől régen elvették a műhelyt, a földet, az üzletet, a családi házat. A hajdan jólétről árulkodó polgári lakások társbérletekké zsugorodtak, az ezüst evőeszköz kótyavetyére került, az ékszerek meg a zálogházba. A ruhák is kifakultak, tönkrementek. Hétköznap tökfőzeléket ettünk tükörtojással, hétvégén csontlevest, rántott húst. És a tankönyveink arra figyelmeztettek, hogy József Attilának még ez sem jutott. Számunkra mindez természetes volt. Azt hittük, a világ ilyen. Gazdag ember csak a népmesékben szerepelt, gonosz volt a végtelenségig, örülni se tudott annak a rengeteg kincsnek, amelyet rettegve őrzött kincsesládájában. A végén persze pórul járt nagyon.

A valóságos gazdagságot elképzelni se igen tudtuk. Gazdagnak a lángossütő maszek számított, akinek volt egy használt Simcája, meg valami kalyibája a Balatonon. De senki nem irigyelte a szerencsétlent, hisz reggeltől estig állt az égett olajszagban, és fogalma nem volt róla, kicsoda Truffaut és Malamud. Mi, persze, tudtuk. És ezt tartottuk fontosnak. Mert írók akartunk lenni, meg filmrendezők, szociológusok, ilyesmik, s meg sem fordult a fejünkben, mit fizetnek ezekért. Megélni meg tudunk, az látszott, lakásunk is lesz egyszer, ha ígérünk két-három gyereket, akkor meg mi a kérdés? A kérdés, mondjuk az, hogy miféle jelkép-rendszert használt Jancsó az *Égi bárány*-ban.

Aztán a világ lassan megváltozott körülöttünk, az értékrendek átalakultak, de mi (tisztelet a kivételnek) úgy maradtunk, mint a kódexmásoló szerzetesek a könyvnyomtatás feltalálása után. Nem konokságból, dehogy, hisz tudtuk mi is, mit kellene tennünk. Vállalkozni kellene, meg tőzsdére járni, befektetni, (ha volna mit) társulni, innoválni. Mi meg ülünk a bizonytalan állásunk árnyékában, másodikán a kártyánkat bedugjuk az automatába a fizetésért, és a lányunk udvarlójától nem azt kérdezzük, hogy mit hozna a házasságba, hanem, hogy látta-e a *Jules* és *Jim*-et. Nehéz dolog kiheverni a gyerekkort. A minap a számvetés során elmerengtem azon, mit csinálnék, ha gazdag ember lennék. Mondjuk, nyernék a lottón, mert ez látszik még a legjárhatóbb útnak, meg a legrealisabbnak is. Elutaznék, vennék egy villát a Gellérthegyen, egy jachtot a Balatonon, ilyenek jutottak eszembe. Ilyen mezítlásos álmok. Ahelyett, hogy alapítanék egy céget, vennék bányát, nyomdát vagy részvényeket, és évtizedekre megalapoznám a családom jövőjét.

Az egészben az a drámai, hogy valójában az esély sem volt meg. Negyvenes éveink közepén jártunk, amikor ledőltek, köröttünk a korlátok, szabaddá vált a pálya. Ám ez az életkor már nem a kockázatvállalások évada. Még akkor sem, ha van mit kockáztatni. Mi csak sóhajtoztunk, és néztük, ahogy elhúznak mellettünk a tetterős húsz meg harmincévesek. És olyanokat mondtunk, hogy becsületes úton úgyse lehet meggazdagodni, mi pedig szívesebben alszunk nyugodtan. Át is aludtuk a rendszerváltást, és a várvavárt nyugdíjig most már évről évre egyre jobban meghúzzuk magunkat a szőnyeg szélén, mint a vidéki gyerek Pesten. Most már mindegy, most már bottal üthetjük a saját nyomunkat. És nézhetjük az új világ új hőseit. A gazdagokat. Szívünkben egy csipetnyi irigységgel, és azzal a vígasszal, hogy a gyerekeinknek talán majd sikerül okosan használniuk azokat a lehetőségeket, amelyek nekünk nem adtak meg.

98. XII. 30.

Ugyancsak jobb később, mint soha alapon, az MTVI-es csatornája december 26-án és 27-én este 8 órai kezdettel parádés filmtörténeti kuriózzummal kényeztette azon nézőit, akiknek közvetlenül vagy már csak áttételesen, de még használható emlékeik annak a bolsevizmus bölcsőjéről. A *Zsivagó zenéjének* alapmotívuma – főként a nemzetközi jégtánc versenyek kedvelt zenei betéteként – idehaza már húsz éve közismert volt, amikor 1988-ban az *Acél-korszak* lezáró mérföldköveként a regény harmincévi késéssel megjelenhetett magyarul. Elolvasása után nem volt nehéz megállapítanom, hogy a szerzőnek ítelt 1958-as Nobel-díj nem kizárólagosan a Nyugat *provokációja* volt az akkor még *fénykorát* élő Szovjetunió ellen. Ám mielőtt rátérnék annak részletezésére, hogy 1965-ben a nyugati filmművészetnek mennyire máig támadhatatlan hitelességgel sikerült apperceptíálnia a már akkor is félévszázados mintaeseményeket, érdemesnek tűnik megemlékezni néhány arról szóló momentumról, hogy azért *ők* sem akármilyen *alapanyaggal* dolgoztak.

Paszternak 1946 és 1956 között írta ezt a regényét. Abban az időszakban, amikor hazai viszonyai között aránylag sikeresnek mondható szakmai *előélet* után kellemetlenül érezhető mellőzöttségi vákuumba került. Erről tanúskodik egy 1946-ban írt magánlevele is, melyet az irodalomtörténet mindmáig a regény *startköveként* tart számon. „...most, hogy állandósul körülöttem a botrány és a félreértés... a legostobább módon akarom jóvátenni, illetve tódítani... belekezdtem egy nagy regénybe... ez az első igazi munkám (ez persze teljesen szubjektív megjegyzés, hiszen nagyszerű életműve, sok-sok vers és a prózai írások sokasága – mondhatni, már mögötte állt). Szeretném megrajzolni Oroszország utóbbi negyvenöt évének történetét, de úgy, hogy nehéz, szomorú és – eszményképeim, Dosztojevszkij és Dickens példájára – apróra kidolgozott tárgyam minden ízében kifejezze, amit a művészetről, az Evangéliumról, arról, hogy hogyan illeszkedik az ember élete a történelembe, és sok egyébről gondolok...”

Több is, más is sikerült Paszternaknak. Külsőségeiben a múlt századi nagyepikához hasonlító lassú járású, nehézsúlyú úthenger-regényt írt, amely mindent elér a maga kijelölte nagy időpályán. 1903-tól a második világháború végéig. Ország-világrengető történelmi eseményeket, háborúkat, forradalmakat. Remek városi és vidéki tájképekkel, portrékkal, s közben az orosz gondolkodás korszakos eseményeivel. Aprólékos műgonddal mutat be sorsokat, szerelmeket, családok történetét, mérhetetlen szenvedéseket és a lélek független örömeit. Mindezt egy jelképesnek mondható, jót-rosszat kemény kontúrokkal elválasztani tudó hős, Zsivago doktor gondolkodásának és magatartásának tükrében. Az ő szelíd és konok egyéniségének a sugárzásában van a regény egyik szenzációja: a *másságában*. Mert ez a regény a korabeli közhiedelemmel ellentétben nem újsághír értékű szenzációkkal szolgált. Mélyebb politikáról és bonyolultabb szenzációkról szólt. Alekszej Tolsztoj *Golgotáját* és Solohov *Csendes Donját* követően Paszternak *Zsivagoja* negyvenévi várakozás után áttörést hozott a legális Szovjet irodalomban. Először mert fehéren feketén hangot adni annak a merész feltételezésnek, hogy a szocialista forradalom *vonata* kezdettől fogva rossz irányba száguld. Mindezt napra egyezően a „pesti srácok” forradalmával, akik az *eszme* nevében leigázott népek fiai közül elsőként „jelezték” vérrel és vassal – ugyanezt. /.../

VILÁGBESZÉD

Christine Busta

osztrák

Christine Busta (1915-1987) k Lírájára a keresztény humanista hangvétel és a csöppnyi dolgokra, „a világ apró rebbenései”-re való áhítatos figyelem jellemző. Bécsben született és ott is halt meg. Az Új évszak című vers a költő utolsó alkotása.

Ádventi hó

Halkabban nála semmi sem hírlík:
egymástól távol alvó
szerelmesek suttognak így éjjel,
akik reggel az idegen
föld helyett újra
égi pihével telt fészekre lelnek.

Hópelyhek

Hópelyhek –
hányszor tér haza
a kilehelt melegség

vízpára, földpára, lélegzet
összefagyott és olvadó
kristályaként.

Üzenet mind,
szélközlemből,
csillagtávolból...

Régi sírfelirat

I. Rátalálás

Korhadt téli rózse égett
lobogva a temetőben.
Bogáncsszerű lángjai betűket
világítottak meg egy párás sírkövön:
TU FUI EGO ERIS

II. Megfejtés

Én te voltam, te én leszel.
Szerelmi ígéret. Csak a halálban
teljesedik be.

Isztambul

Nem hallottuk a müezzint:
túlkiabálták a szatócsok.
Hiába hívtuk a hordárt:
szétdudálta hangunk a hajókürt.
Csak Krisztus hallgatott:
aranyló háttér,
olajfakeret
és halászháló
foglyaként.

Új évszak

Új évszakba
halok át lassan,
hol nem zsenge lomb és fű illatozik,
sosem-zöld és rigó-némaság a neve,
s hó szaga, szikla szaga árad belőle.

Cseh Károly fordításai

Lassi Nummi

(Finnország)

Lassi Nummi (sz. 1928) a finn költészet 50-es évek líramegújító nemzedékének egyik jelentős képviselője. A közölt művek lelőhelye a Joulukonsertto című kötet. (Otava, 1987.)

Nekem *van* karácsonyom

A magyarázatok önmagukban nem sokat segítenek most, amikor ez az ünnep - ahogy mindannyian tudjuk - azzá vált, ami: egyrészt erősen üzletiessé, másrészt nagyon is érzelmessé, már-már ízléstelenné, s így érdekes legfőljebb pszichológiai vagy szociológiai szempontból lehet.

Mit tehetek én ebben a helyzetben? Mert ha őszintén bevallom: ez a gyermekkori ünnep nem halt meg bennem s láthatólag nem is hal meg, nem akar meghalni, rögtön magyarázkodásra kényszerülök. Foghattam bármihez felnőtte válva: dolgozhattam a Szakszervezetben, szerkeszthettem újságot, ülhettem Bizottságokban, fordíthattam az Írásokat, vezethettem Vitákat és kifejthettem Nézeteimet vagy éppen bánkódhattam a

világ Romlottságán, hiába.

Nem hal meg, nem és nem. Valahol, mélyen a föld alatt lüktet, gyökérszövevénye alig sejthető, öntudatlan ereivel fölnyúlik minden egyes napomba, minden pillanatomba.

Ennyiben a magam módján némiképp Heinrich Böll kitűnő novellájának Milla néniére emlékeztetek (lásd a *Dr. Murke összegyűjtött hallgatásai* című kötetben) - ámbar a történet végeredményétől kissé elborzadok. A néni tudniillik végül egész éven át, minden este a karácsonyt akarta ünnepelni.

Ilyen messzire én azért nem óhajtok elmenni. Azt azonban el kell ismernem s egyértelművé kell tennem: nekem *van* karácsonyom. Létezik; tény, még hozzá jelentős. Nem lehet, hogy ezt ne tegyem világossá. Ön-magam s mások számára is.

Jön, megérkezik. Decemberben - de máskor is, amikor éppen kedvem van hozzá. A karácsony.

A fenyőfa csendje

Lehet, hogy ez valami egészen különös fajtája
a csendnek. Kezdem hinni.

Nem azt, hogy távolba tűntek a hangok.

Azt inkább, hogy jelen vannak,
bár nem hallani őket.

Egy halk pattanás - elváló fenyőtű
vagy lépés a jeges úton.

A csönd segíti át a hangokat - e halkabbakat -
a hallásküszöbön,
súlyt adva nekik.

A fül zúgása
távoli áramlás hangja.

Csengők halk csendülése,
bár sehol egy csengő:
a szemben csilingel csupán
a díszek villogása,
amint meg-meglibbennek
a villanygyertyák melegáramától.

Milyen nagy is a csend most, hogy éjfél elmúlt, hogy
eljött az utcák elnémulásának ideje,
s mégis, egyre csak különös ez a csend.

Olyan telített. Valahogy másként vagy egyedül.

Nem úgy, mint mikor senki más nincs a szobában.

S nem is úgy, mint mikor elmegy a sok vendég. Valójában
mindenki jelen van

anélkül, hogy itt volna: azok, akik a fal túloldalán,
a közelben alszanak,

s azok is, akik messzire s még messzebbre távoztak
vagy egészen közelre: végleg el.

Ha akarnád sem akadályozhatnád meg, hogy eljöjjenek,
de ugyan miért akarnád?

Jelen vannak ebben a csendességben,
üvegharangok, amiket senki se hall s nem is lát,

áramlás távoli hangjai
vagy gyanta illata, nyári szélfúvás, elmúlt napok,
ősz fanyarsága, tavasz szomorúsága

vagy a fenyek e fa ágain,
mely fa - ha nyugodtan elnézed, hallgatod -

nem evilági: ágközein át
 csend áramlik a világba. Különös csend,
 mellyel sehol másutt nem találkozol. Amely
 visszatart minden hangot,
 majd redukáltan
 szabadon ereszti őket, fénnel terhesen,
 hogy átzenjenek rajtunk.

Szopori Nagy Lajos fordításai

Jarkko Laine

(Finnország)

Jarkko Laine (sz. 1947) finn költő és novellista, a Finn Írószövetség elnöke, a Parnasso c. irodalmi folyóirat főszerkesztője.

Téli éjszaka

Izzad fényglóriája al
 a gyertyaszál,
 olyan fehér a bőre, olyan holtsápadt,
 világít
 és világítván megsemmisül,
 melegít –
 de a meleg is oltja el: a szájé.

Ki énekl meg a gyertya bánatát?
 Kicsoda a gyertya melegét,
 amely legbelülről jön, a bélből?

Ég, ég a gyertya, semmivé olvad.
 Honnan vette lángját, tűzfátyolos ruháját?
 Az égről? A szikra esthajnalcsillagából,
 mely imaként kúszik a magasba.

A temetőkertben

Nem ismerem ezt a vidéket,
 az embereket se, csak épp itt volt kézre
 a temetőkert a buszállomás mögött,

moha és zuzmó borítja
 a megdőlt sírköveket
 (olyanok, mint csomagmegőrző
 hátsó falánál hagyott
 bőröndök),

a nevetek nem tudom kibetűzni, az évszámok
 több mint száz évesek,
 a fák nagyra nőttek,
 lombozatuk úgy csillog fönt,
 mint egy üvegtető,

fény játéka,
 szemmel látható szél,
 az emlékek letörlődve,

nem, a mi valóságunk nem
 ugyanaz, mint Istené,
 a fű a testvérünk,
 melyet lábbal taposunk,
 és az álmunk is: úgy él bennünk,
 mint napszállta után a homály

a csend két oldalán.

Pogány templomok

Mindannyian templomok vagyunk,
 a genetikai emlékezet sok nemzedéknyi távolba visz vissza,
 a temetői ösvény meg harangok ősi hangja felé,
 szemünk célzónyílásából
 múlt idők üvegfestményeit nézzük,
 ha férgek étkeként fejezzük is be,
 suhogó fű is vagyunk, melyben mint
 az istenek jár a szél
 láthatatlanul és erősen.

Szopori Nagy Lajos fordításai

Halina Poświatowska

1935-1967): A háború utáni lengyel líra egyik legeredetibb és legnagyobb hatású alkotója. Elsőként mert versben vallani vágyairól, egy fiatal nő érzéseiről. Következetesen művelt, intepunkció nélküli szabadverselésével formailag is úttörőnek bizonyult. Tízéves korától súlyos szívbeteg volt, költészetére szinte mindvégig rányomta bélyegét a halál közelsége. A nyolcvanas évektől életműve lengyel középiskolai tananyag, hazájában a népszerűsége különösen a lányok körében töretlen. Nemzetközi elismertsége évről-évre növekszik.

* * *

féltőn viszem a szívem
 mintha Keresztelő János fejét
 a föld táncot jár alattam

szívem egy amőba
 egy vég nélkül nagyobbodó
 parányi lény

e világ az ő birodalma
 az ág a festmény a négy sarok

szívem kedveli a geometriát
 a harmóniát

s én féltőn cipelem őt
 akár a szent
 levágott fejét

* * *

szeretnék még egyszer látni

még egyszer
napszálltakor

egy újabb életet szeretnék élni
vagy tán még kettőt
hogyan láthassalak

és a fájdalmat
mely a fehéren izzó
homokra szült

s ama viharos április
esőjét is

s a lányt, pihegő
hűséggel követni
valahány lépésem

az utcasarkokon fejem elfordítom
s üvöltöm
ne merészeljen nélküled érkezni

* * *

azt mondd – mindhalálig
azt mondd – örökké
de ha fává leszel
ígérheted-e hogy ablakom
előtt rügyezel
s ha ablaküveggé leszel
csengő lényed megkocogtathatom-e
nyelvem hegyével
és ha széllé
leszek-e fű hogy susogjak
és ha fénné
leszek-e éjed hogy eloszlass
és ha nappallá
fáradt fejemnek adsz-e majd árnyat
könnyű felhővel
mit becéző fűrge ujjaddal
finoman rejtesz
hajamba
suttogod-e majd
én vagyok

* * *

a költészet a vágyakozáson túl születik
túl a fájdalomon
mely átrágja a test dalszerű gyümölcsét
magányos ujjaim bámulva
kiötölhetek öt verset
görcsös ajkaim érintve
suttogok
s a szavak az óceán ritmusára
versbe fordulnak
s arcomon
nedvesen sósan gördülnek alá

Marc Alyn

Écritures sacrées

Rögtön a második évezred rágalmai előtt
 Amikor a zsidó-keresztény kultúra árva tévénézője
 Egyenesben látja az utolsó farkas haldoklását
 Barbárok zsoldosai, a nagy rovarok titokban benyomultak a külvárosba
 Rozsdás erkély a leghosszabb század végén befoghatatlan kilátással a világ végére
 A vegyes hírekben hozták le a reggeli lapok
 E rejtélyes, merev benyomás oka a demarkációs vonal éj és fény között
 Szegény hontalan ördög egy bolygóközi cigány-ág
 Ősidők óta hosszabbítgatott lejárt útleveél
 Digitális bélyegek plakát méretűre nagyítva
 és retusált fénykép lyuggatta a papírt
 Ez a szomorú túlterhelt emberi lény
 Végtelenre kódolt dialektusban fejezte ki magát
 Bitorolni próbálta az ezelőtti isteni kinyilatkozásokat Baáltól Jahvégig
 "Én vagyok az Isten!" kiáltott mindaddig míg
 A vámtisztek kíméletlenül kiutasították
 Valahol a világ végén
 Az örökkévalóság végállomásánál.

Bíró Éva fordítása

Peter Seeberg

(Dánia)

Az anatómus hagyatéka

Ha majd felnyitok engem, kedves kollégáim – írta az Aarhusi Közkórház és az Orvostudományi Kar járvára tett adománynyilatkozatához csatolt kísérőlevelében – tegyék meg nekem azt a postumus szívességet, nézzetek utána egy-két dolognak, amelyek sok fejtörést okoztak nekem, amikor még életben voltam.

Nézzétek meg, nincsen-e a szívem fölött tűzmarta feketeség, mert én bizony gyakran éreztem ott fájdalmat A szégyen ég így bele a szívbe, nem annyira, mint a nagy bűnök, de a kisebb vétkeknél jóval erősebben. A megaláztatások már a gyermekkorban elkezdődnek, és aztán egyre sokasodnak.

Igen, egész bizonyosan a szégyenbe haltam bele, még ha hosszú ideig éltem is.

Nézzétek meg az agyamat, hátha találtok, a homlokcsonttól a nyakszirtig húzódoan, egy közlő kilőtt golyótól származó ballisztikai útra emlékeztető vonalat. Sohasem kaptam fejlődést, de rettegtem tőle – apám is így végezte –, s most arra kérlek benneteket, vizsgáljátok meg, marad-e tényleges nyom egy ilyen hosszan tartó kényszerképzet után. Vagy tán nem káprázat csupán maga az élet is? Nézzétek mag az is, nem rándult-e össze a nyakam, abból a félelmemből adódóan, hogy felakasztanak. Igen, állandóan arra gondoltam, nagyon is megeshet velem, hogy perbe fognak és haladéktalanul végrehajtandó, kötél általi halálra ítélnék. Mennyit rágódtam ezen!

Keressétek meg azt a tollbetétet, amelyet nyolc éves koromban nyeltem le bős haragomban, inert nem sikerült leírnom vele a saját nevemet. Sosem jött ki belőlem, talán a gyomorfalamba vagy a vékonybelembe tokosodott be, de az is meglehet, hogy másfelé vándorolt a testemben.

Nézzétek meg, nem kulcsolódtak-e a karjaim gyöngéd ölelésre a végső pillanatban, mintha kedvesemet tartanám bennük. Ez annak a jele volna, hogy testem nem volt hálátlan.

Nézzetek jól a szemembe! Ne a látószerveket vizsgálgassátok, hanem derítsétek föl minden rendelkezésre álló eszközzel, nem tükröződik-e valahol odabent egy kis csoport, azoknak az embereknek az alakja,

akiket sohasem tudnék elfelejteni.

Azt hiszem, csak akkor haltam meg igazán, ha már nem látjátok őket többé.

Jegyezzétek föl, megérzéseimből mi bizonyult valósnak, mi tévesnek. Megfigyeléseiteket csatoljátok az esetemhez.

Rajzoljátok le, amit lehet, mérjétek meg, amit lehet.

De mindenek előtt: jól fenjétek meg a kést, barátaim, nehogy elrontsatok valamit!

V. Tóth László fordítása

V. Tóth László

Egy misztikus templomhajó

Van Dániában egy magas sziklapart. A tetején áll egy régesrégi templom. A templom legrégebbi része, a főhajó, 1357-ben épült. Ugyanebből az évből valók a ma is látható falfreskók, nem is állították helyre őket, helyenként jól láthatók, helyenként elmosódnak, helyenként sehol sincsenek már – a templom mészkőből épült, annak vakolt falára festettek annak idején azokat. De ha az ember belép ide, valami furcsa hiányérzete támad, s csak pár perc múlva jön rá, miért: nem látja az oltárt. Az oltár ugyanis furcsa mód bal felől, egy icipici kamrában áll, félreeső helyen, nem a főhajó végében. Ott ugyanis csak a szószék, s mellette egy nyitott ajtó áll. Aki elsétál az ajtóig: harmincméteres mélység fogadja. Lábai alatt sziklafal, odalent a hatalmas fal tövét a tenger veri. Oltár helyett tehát a hullámzó tenger az oltár, s ha az ajtóból egy kis erkélyre kilépve félkörben körülnéz az ember, bizony nem is lát semerre mást, csak tengert, tengert mindenfelé...

Amikor Melville a Moby Dickben a tengerre szálló matrózok utolsó istentiszteletéről beszél, leírja, amint a pap a kápolna szószékéről a tengerről és a hajózásról elmélkedve e szavakat mondja: „Lehet-e valami jelentéstelibb? Hiszen a szószék mindenkor a föld legelső része; minden más mögötte sorakozik fel; a szószék vezeti a világot. Innen látható meg először Isten gyors haragjának vihara, vitorláinak kell kiállniuk az első széllekedéseket. Innen könyörögnek a jó és rossz fuvalmak istenéhez kedvező szelekért. *Igen, a világ útra kelő hajó, és sohasem ér útja véget; s e szószék a hajó orra.*” A Stevns-szikla tetején álló Öregtemplom „főhajójának” belső tere igazi hajóra hasonlít; s oltár híján a végében álló szószék valóban „hajóorr”. Véletlen volna, hogy a „stevn” szó dánul hajóorrot is jelent?

A templom különös története is a tengerész-író tollára illene. Eredetileg persze nem ilyenek építették, volt neki is rendes oltára, mint minden templomnak, s mögötte vastag fal takarta el a tengerre a kilátást. Sőt, még azon túl sem a szikla pereme, hanem a temető következett, évszázados faóriásokkal. Csak az erős kőkerítésen túl kezdődött a meredek fal, annak lábát verte a végtelen tenger.

Történt egyszer egy szép tavaszi napon, mégpedig 1928. március 16-án 6 óra tájban, hogy két helybeli halász a csónakjából halászgatott, messze kint a nyílt tengeren. Az egyikük, Lars Nielsen a parttal szemben ült, a másik, Ole Olsen pedig vele szemben, azaz a partnak háttal. A dán halászok szokszavúak. Lars és Ole párbeszéde így hangzott:

– Most jön.

– Ki jön?

– A templom.

Ebben a pillanatban a szikla vastag sávbán hosszában meghasadt, s a repedés külső része hatalmas robajjal a tengerbe zúdult. E szikladarabon állt a temető és a templom egy része is. A tenger tajtékzó hullámai egy szempillantás alatt mindent elnyeltek, sírkövestül, fástul, oltárostul. A két halász sietve evezett a partra, menteni a menthetőt, s szaladva jöttek a közelben lakók is segíteni. A sok nemzedéken át őrzött faragottfa szárnyasoltár is a vízbe veszett, csupán néhány darabja maradt meg emlékeztetőül. Ma is ott állnak a sekrestyében: egy koronájával lefelé bukott, tengerbe fordult faóriás gyökerei tartották azokat a víz fölé! „Lehet-e valami jelentéstelibb?” – mondaná Melville. Egy asztal éppen a törésvonal közepén állt a földcsuszamlás pillanatában, és úgy is maradt: két lába még benn a templomban, és kettő a levegőben a feneketlen mélység felett. Vajon milyen szimbólumot láthatunk ebben is? Épen megmaradt a templom egyetlen szobra, egy középkori, faragott emberalak: Szent Kelemen, a tengerészek védőszentje. A legiszonyúbb a sírhantokból szétdobált csontok és koponyák látványa lehetett a törmeléken parton, hiszen az itt lakók pontosan tudhatták, melyik sírban kinek a hozzátartozója feküdt. Az emberi maradványok zöme nyomtalanul odaveszett, ismét Melville-t idézve: „nehezékül e vitorlás föld gyilkos hajóúrében”.

A templomhoz ősrégi legenda kötődik. Eszerint a templom „tudta”, hogy a tenger el akarja nyelni, s ezért

minden év január elseje első percében egy lépéssel beljebb haladt a szárazföld felé. Hetven évvel a tragikus omlás előtt, 1859-ben a helyi egyházközség lelkipásztora, Visby atya még a következő verset fabrikálta:

Erős ház áll a tenger partján,
A Fehér Szikla ormán.
Mozdul, ha Újévet köszönt az éj,
s egy tapodtat veszít a mély.
Ott fõnn az ember templomát
gonosz, bõsz viharok csépelik,
alant túri víz ostromát
lábáról le mégsem verik. (1)

A büszke jóslat nem vált be, a hatalmas földszakadás bizony kettéborotválta a templom testét, amelynek egyik darabja térdre rogyott a tenger hatalma előtt, a másik része viszont ekképpen valóban továbbra is talpon maradt, még ha oltár nélkül, lemetszett hátfallal is. Az összesereglett emberek késõbb elmesélték, hogy földbe gyökerezett a lábuk a látványtól, amint álltak benn a templomban, és csak bámultak lefelé „a tátongó mélységbe”. Odalent a habokban széttört koporsók darabjai, fatörzsek s a templom kegytárgyai úsztak. A szemtanú, az egyszerű helybéli tengerész melville-i szépségû és mélységû képpel írja le megrázó élményét: „A nyitott oltáriszekrényben állott a keresztelõmedence, frissen hullámozott elõtte a kék tenger, fölõtte pedig a tavaszi nap arany sugarai ragyogtak.” (2)

(1) Közli P.H. Resen: Atlas Danicus, Sydsjælland Genudgivelse, 1935, p. 90.

(2) Közli Skar, Marius C: Stevns Klint og Hjørup Kirke, Kopenhagen, 1929, p. 9.

MERÍTETT SZAVAK

Herold Ágnes Nagy vadász

Esett és esett, reggel óta. Szürke ablakpárkányokon ázott, szürke galambok gubbasztottak. Az ónszínû ég és a fémszínû ereszek ontották a budapesti esõt, ezt az alattomos, mindenhová becsorgó, híg levet, ami higany-szerű pocsolyákat alkot, és szétmarja az ember csontját, mint a sav a fémét.

V. hazafelé igyekezett a közértbõl. A sarkon jól megnézte a szürke autót, ami reggel óta egyfolytában túlkölt. Kis gazdája elutazott az ünnepekre, és rajtahagyta a riasztót. Az index sárga villogása versenyre kelt a vasedény kirakatának karácsonyi fényeivel. V. összehúzta magán az átázott kabátot. Úgy érezte magát a nyirokban, mint egy gombás földben rothadó csontváz.

Otthon ledobta a szatyrárt az elõszobában. Összekoccantak benne az üvegek. V. leült a szõnyegre, és a dugóhúzás bicskájával meglepõen gyorsan kinyitotta az egyiket. Jól meghúzta, de nem lett tõle melege. A bor hideg volt.

V. bevonult a kályha mellé és körbevette magát boros és kólás üvegekkel. Bevásárolt estére. Semmi dolga.

A kályha forró volt. Még nem kapsolták ki a gázt. V. lehasalt a kis kinyitható kályhaajtó elé és nézte, milyen piros csíkokat vetnek a lángok a kályha aljára, amely a gázfûtésre való átállás után is örökre hamus maradt. Réges-régen is itt hasalt a kiszóródott hamuban, nézte a csíkok táncát és imádkozott. Hosszú éveken keresztül. Azért, hogy ne õ vegye észre, hogy a nagyanyja már nem lélegzik. Hogy ne neki kelljen kihívni a hullaszállítót. Hogy a nagyanyja, ha ugyan nem is szerette õt, de volt benne annyi tapintat, hogy megvárta a haldoklással, míg az unokája abba a korba ér, mikor már nem lehet intézetbe adni, legyen még egy kicsit tapintatos, és kórházban haljon meg.

Fohászat meghallgatta az ég. De V. mégsem lett továbbra sem hívó. Olyan korban született, amikor nem volt szokás a szegények országáról beszélni.

A szülõk nem voltak gazdagok. Általában szegények sem. Az iskolai tornaõltözõ fogasain nagyjából

egyforma csíkos trikók, olcsó farmerek, pulóverek lógtak. Némelyik egy-egy szomszédos országból származott, és kicsit más volt a színe, vagy az anyaga. De nem voltak azok sem nagyon feltűnők.

Iskolakezdekéskor azonban sok gyerek hozott magával eddig sosem látott kincseket. Csillagos golyót, folyékony labdát, átlátszó fedelű tolltartót. V. sosem járt külföldön. De elképzelte a boltot, ahonnan a kincsek származhattak, s ha kicsit idősebb, azt is látta volna maga előtt, hogy az árcédulákon pár pfennig, schilling vagy cent áll. De akkor ez még nem érdekelt senkit. V. is körberajongta a kincseket, a tulajdonosaikkal együtt.

V. tudta, hogy a szülei járnak külföldre. Azt nem mindig, hogy hova. Amikor a táblánál állt, a térképek idegen hangzású nevei felvillantottak előtte egy-egy tévében látott képet, mást semmit. Csak hallgatta, ahogy szidják, művészyerek és nem tud semmit, pedig még a többiek közül is volt, aki tudta, milyen képek vannak a Pradoban meg a Zwingerben, holott őket nem viszik állandóan múzeumokba meg külföldre, nincs tele a lakásuk könyvekkel meg művészvendégekkel és nincsenek ilyen szülei, mint neki.

V. ilyenkor a salétromos falra gondolt a konyhában, és a háztömbfelügyelő nénire, aki az egyetlen vendégük szokott lenni. A nagymamához ugrott át néhanap.

V. később sem utazott külföldre, csak Csillaghegyig jutott el, oda is már csak kamaszkorában. Kikereste a telefonkönyvből az apja címét. Elbújt a buszmegálló bódéjában és nézte az emeletes családi házat. Nem látott senkit, de maga elé képzelte az apját. Rágyújt és az orrán át fújja ki a füstöt. Ül és néz maga elé. Megmegrándul, mintha gondolatban vitatkozna valakivel.

Ez volt V. első nagy viszonzatlan szerelme.

Odakint a riasztó még mindig szólt. V. nagy kortyokban itta a bort meg a kólát, hogy jobban hasson. Fülére szorította a tenyerét, a homlokát meg a térdére, ahova a rajztáblát szokta tenni régen, mikor még az ablakban ülve rajzolgatott. Egyszer, mikor éppen azt próbálta lerajzolni, ahogy a lyukas csatornából a mohás udvarra csurog a víz, odajött a házfelügyelő néni, és átnyújtott egy csomagot, amit nála hagyott a postás. V. rögtön kibontotta, amiért persze kikapott, de nem bánta, mert a csomagban, amit egy távoli rokon küldött Amerikából – akkor egyszer és soha többet – a ruhák között lapult egy csodás hegyező is, nagy tarka papagájjal a tetején.

A papagájt Ancsa törte el, V. padtársa. V. egy kicsit haragudott. Otthon az épen maradt papagájfejet kitétte az ablakpárkányra, és mellé ült. Ott ücsörgött akkor is, amikor este átjöttek egy páran. Ancsa felé nyújtott egy nagy, autó alakú radírt „a papám bármikor hoz másikat és fogadd el és ne haragudj”.

V. beugrott az ablakon át a lakásba. A többieket beengedte a konyhaajtón. Körülülték a mázolt, roskatag asztalt.

– Fúj, karfiollevés – nézett bele Zsófi a kuktába. – Ilyen nálunk nincs soha, mert én utálok.

– Én is – mondta V.

– Mákos guba – konferálta Ancsa a sütő előtt. – Az jó.

– Én utálok – mondta Zsolti.

– Én is – mondta V. – Megeheted.

Ancsa megette a mákos gubát, aztán kimentek az udvarra. Házfelügyelő néni figyelte őket a sámliról.

– Nálunk is van egy ilyen banya – suttozta Ancsa. – Bóttal jár. Éjszaka nem merek a függöny mögé nézni, mert félek, hogy ott áll. Akkor nem bírok aludni. És átmegegyek anyukámhoz.

– Tegnap én sem bírtam aludni – mondta Zsolti. – Fél éjszaka égettem a lámpát. És olvastam. Anya meg mondta, oltsd már el mer a nagyapád nem tud aludni. Aztán az olvasástól elálmosodtam.

A pinceablakok már sötétséget leheltek, amikor Ancsáék elmentek. V. torka egyre keskenyebb lett. Meggyújtották a lépcsőházi lámpát. V. elköszönt a házfelügyelő nénitől.

Lefekvés előtt megállt egy kicsit a nagyszobában, nézte a bevetett nagyágyat.

– Nem vagy még ágyban? – hallatszott a konyhából.

V. rohant az ágyba és a fejére húzta a paplant. A nagymama olvasott. És figyelt. V. érezte azt a különös éberséget, amit minden este. Nem és nem jött álom a szemére. Azon gondolkozott, honnan veszi észre a nagymama, hogy ő nem alszik. Nem csapott zajt. Mozdulatlanul feküdt. Ameddig bírta. Aztán folyni kezdett róla a víz. Megtörölte a homlokát. Viszketés ugrált a térdén. Vakaródzott. A függönycsipeszeket számolta jobbról balra, balról jobbra.

Reccsent a padló. V. gyorsan behunyta a szemét. Úgyis tudta, mit látna. A nagymama áll az ágy mellett, kezében a jól ismert piros bot.

– Te nem alszol.

– De igen.

– Igen, hallom.

– Máris alszom.

– Ül csak fel nyugodtan. Végtére is nem muszáj este tízkor aludni. Tízéves kis semmirekellő, de már éjszakázna.

V. engedelmesen felült. Hosszú évek tapasztalatából tudta, hogy hiába könyörögne. Csöndben ömlöttek a könnyei, ahogy a piros bot csattant a fején, mindig csak a fején, mert ki vesz észre egy kék foltot a hajszálak között, senki.

A nagymama eldobta a piros botot. Tíz ujjal markolt V. hajába és lerántotta a földre. V. a plüssmaci után tapogatódzott.

– Ki kell mennem vécére.

– Szó sem lehet róla. Hogy bezárkózz nekem oda.

V. koncentrált reggelig. Sikeresen. Soha nem pisilt be.

Reggel a fésülködésnél összegyűlt hajcsomókat kidobta a szemébe.

Az iskolába Zsolti magával hozott egy csodálatos karórát. Mesefigurák voltak rajta. Londonból hozta a mamája.

V. kikéredzkedett a tornaóráról. A fiúöltözőben hamar megtalálta Zsolti köpenyét. Kicsit nézte az órát. A füléhez tartotta. Nem ketyegett. Az osztályban már több gyereknek volt kvarcórája. V. lehúzta a Zsolti óráját a vécén. Figyelte, ahogy eltűnik.

Zsolti zokogott. A motozás nem járt eredménnyel. A tanítónő beírta Zsolti ellenőrzőjébe, hogy a tanulók ne hordjanak magukkal értéket, mert nem vállal érte felelősséget az iskola.

Attól kezdve mindennaposak voltak a botrányok. Ellopták a rádiómat, a képes hegyezőmet, a rotring ceruzámat, a színváltós tollamat. Az igazgató jelenlétében motozták meg az osztályt. Félelmetes büntetést ígértek. V-ről folyt a víz, mint éjszakánként, pedig tudta, hogy senkinél sem fognak semmit találni. Ő látta, hogy tűntek el a keresett tárgyak a vécékagylóban vagy az iskolaudvaron a kanálisban. Szinte szerette volna feltartani az izzadt tenyerét: Gizi néni kérem, én voltam. Nem nagyon gyanakodtak rá, ahogy egyik csöndes és buta gyerekekre sem. Nem is figyeltek rá.

Azért megkérdezték, jön-e táborba a nyáron. V. félt, hogy nem tud majd aludni ott sem. De igazából azért nem jelentkezett, mert hiányzott volna a nagymamája.

V. nagyon szerette a nagymamáját. Sajnálta is. A nagymama elvesztette a férjét a háborúban. A nagymama három gyereket nevelt föl egyedül. A nagymama tanulni szeretett volna, de tüdőbeteg lett. A nagymama mind a három testvére gyerekkorában meghalt. A nagymama rokkantnyugdíjas, és a lánya tartja el, cserébe, hogy neveli a gyereket.

V. csak azt felejtette el, senki nem kérdezte meg a nagymamát, akar-e hatvanévesen gyereket nevelni. A nagymama kényszerűségből pesztrálta ezt a senkinek sem kellő, nyugős porontyot és életének minden keszvét leverte rajta a piros bottal.

V. fölmosta körömkéfével a konyhát. Lerajzolta a nagymamát, amint rejtvényt fejt. Fényképről lerajzolta a nagypapát is.

Egyszer a nagyszobába is tüzdelt képeket az ágy fölé, mert Ancsánál látta, hogy a szülők a franciaágyuk fölött tartják az Ancsa rajzait, és büszkén mutogatják, pedig az Ancsa nem volt a Pálóczy festő gyereke, és nem volt rajzból ötöse, mint V.-nek.

Ezért nagyon kikapott. „Ez a szoba nem azért van, hogy te idetegyed a vackaidat, az apád egyébként sem azért jön, hogy veled foglalkozzon”. V. tudhatta volna. A nagyszobában játékokat sem volt szabad szétszórni.

Ez volt a randevűszoba. Ide sem süttött be a nap. Itt csak éjszakák voltak, ezekből született V., hogy a Pálóczy ne menjen többé el, vagy vigye el anyát is egy palotába, ahol majd egyszer tényleg megvirrad és besüt a nap. Nem vált be a számítás.

V. attól fogva útban volt.

Értetlenül nézte az anyját, amikor az egyedül üldögélt a nagyszoba díványán, szidta a férfiakat, az életet, meg a lakást, ezt a ronda, koszos lyukat, ahol nem lehet létezni. Ő maga nem is létezett, csak ritkán. Színésznő volt. Vidéken. Tudott volna lakást venni. Adott volna a tanács is. Világosat, tisztát, összkomfortosat. Egy baj azonban volt velük. Nem szerepelt a leltárjegyzékben a Pálóczy festő. Nem mellékelte a lakáshoz a tanács. Így aztán a lakás sem kellett.

Úgyhogy V. hiába állt elő azzal a lehetetlen kívánsággal, hogy szeretne egy olyan szobát, ahol nem szoronganak ketten a nagymamával. Előhozakodott azzal is, hogy a kisszobát adják neki.

Egyébként is folyton teljesen elképesztő kívánságokat terjesztett a szülők elé.

Hogy tanítsák meg cipőfűzőt kötni, késsel-villával enni, írassák be sportolni, vigyék magukkal a munkahelyükre, mutassák be a kollégáiknak, meséljenek magukról, és az apja mondja el, hol lakik.

Csak akkor nem lehetetlenkedett, ha az ablakban ült és rajzolt. Úgyhogy ezt nem bánta senki.

Egyszer még oda is jött a Pálóczy festő. Odahajolt V.-hez. Kicsit borszaga volt.

– Mit csinálsz?

– Le akarom rajzolni az esőt.

– Az igen! Szóljál majd, ha sikerült.

Olyan leszek, mint ő, gondolta V. ahogy a távolodó Pálóczy után nézett. Hiszen most is olyan vagyok, csak még nem látszik.

A hasonlóságból leginkább a borszagú lehetetet sikerült elérni.

A riasztó fáradhatatlanul szólt. Egyperces szünetekkel. A szünetek alatt csak a gázlángok sziszterészése hallatszott. V. töltött a borból és a kólából is, nyelte ezt a sivár, édes, olcsó folyadékot, mint a szegények a rántott levest, hogy hamarabb elfogyjon. és csak a hatása maradjon. Nem is szerette a bort, kólával hígítva, azaz nagy vadásznak meg éppen nem. A kannás borban nincs is igazság, csak tiszta szesz, meg aroma. Nem szőlőből született. Borkősavból. Mi meg bűnből, gondolta V. Azaz dehogy. Kínból meg szexuális nyomorból, mint ő ott szemben, aki most megszületett. Legalábbis nekik megszületett, mert körbeállják a fát. Éljen az angyalok királya.

V. arra gondolt, hogy szerette régen a fát, mintha testvére született volna hirtelen, megtörve a nyúlós hétköznapiakat. Pálóczy festőnek volt kedve karácsonyt játszani. Másnapra, mintha az angyalok fújták volna el, nem volt se a fá, se a mosoly sehol.

V. mégis azt hitte akkor, hogy aki nem talál szállást a városban, az talál máshol. Ha éhes eszik, ha szomjas iszik, és ha bezörget, adnak neki valamit. *Szomjas voltam és nem adtatok innom.* V. állandóan szomjas volt. Óra közepén is jelentkezett, értetlen pillantásoktól kísérve ment a sarokba a mosdóhoz és nyelte a vizet, mint egy kutya. De öt perc múlva megint szomjas volt. Soha nem értette, miért furcsállják ezt. És úgy döntött, ha nem adnak, akkor majd vesz pénzéért.

Na, magán aztán látszik a nyolckerület, gondolta az orvos, amíg a receptet írta. Kotonnal rendeltem, mondta V. Ezek ellen az nem véd, pöckölte odébb a kis élődiket a doktor úr. Pedig milyen büszke volt rá a kiskatona az üdvhadseregből, hogy ő milyen ápolt, és csak tiszta ügyfeleknek dolgozik. Éppen csak nem tisztelgett, amikor átvette a zsoldját. Saját és közvélemény szerint nem is kurva volt. A nyolckerület katonája. De megdolgozott érte. Büszke volt és korrekt.

És nem kellett vele beszélgetni.

Végül is neki volt igaza, Jézus Krisztust is egy római katona itatta meg, amikor szomjazott a kereszten.

„Nyolckerület!” Régi-régi mondatok szisztegettek a gázlángokban. „Te kurvák közt laksz, mi? – Nem, a Nemzeti Múzeum és a Színművészeti Főiskola között.” *Pestre jártam iskolába, jól nevelt apám / azt hittem, hogy lesz belőlem Tenkeskapitány.* V. rágyújtott, eldobta az égő gyufát, hosszú, fekete csíkot pörkölt vele a padlóba. „Az apám is ki tudta fűjni a füstöt az orrán – gondolta – talán az ecset is úgy állt a kezében, mint az enyémben, amikor lefestettem az esőt. Talán a kurváira is úgy mosolygott, mint én.

Honnan gondolom, hiszen sosem mondta el.

Elmondta volna.

Ha én is Pálóczy Viktor volnék.

De én csak Viktória vagyok.

Éppen ezért nem adtatok innom és nem lett belőlem semmi, és most már nem leszek se Tenkeskapitány, se nagy ember, se ember, hiába nézel úgy rám, kedves Wittgenstein!”

V. fölállt és lelékött egy sor könyvet a polcról. Wittgensteint leöntötte borral.

– Maga még fiatal – mondta a rövidnadrágos professzor úr. – Ne gyártson elméleteket, hanem tanuljon.

V. a kifizetetlen gázszámlát gyűrögette a zsebében. A professzor úr rózsás babaarca ragyogott. Otthon kellemesen reggelizett, mielőtt elindult. Jót büfizett utána. Megsimogatták a nem túl nagy térfogatú fejecskéjét. Egy irtalmas nővér mindig gondoskodott róla, hogy gyerek maradhasson élete végéig. Ha nem volt más, az anyja szolgálta a kis úrfit, legszívesebben szarni is ő szart volna helyette, de ez nem volt kivitelezhető, egyéb jellegű kielégüléseihez a professzor úr pedig mindig talált valami fölös alanyt.

Mindezek következtében a professzor úr jelessel végzett el két egyetemet.

És olyan büszke is volt a két diplomájára, mint egy gyerek.

Na tudja, vagy nem tudja? – kérdezte V.-t unottan.

„A rohadt életbe...” – gondolta V. – „én ezt a levezetést valamikor értettem. Én értettem. De hol van az már... túl kicsi lavórt tettem a beázás alá és úszni fog a lakás, mire hazaérek... kedves Wittgenstein, tudom, hogy mégsem kellett volna elinni teljesen az agyamat...de ma kell beszélni a közös képviselővel... és engem a képleted már régen nem érdekel... de most még egyszer utoljára, ha segítenél...”

Kint a folyosón zajongtak a kölykök. Édes pofák. Szorongatták a jegyzeteiket. V. valami iszonyatos távolságból nézte őket. Tudta már, hogy a nyomor meg a szegénység nagy nehezen befoltozott zsákja újra kilyukad. Nem varrja meg semmiféle igyekezet. Mikről beszélgetnek már a többiek, vizsgák, jövő! Hol van már az az idő, mikor ő ilyenekre gondolt! A gimnázium agyonfarigcsált padjaiban, amikor az összefirkált könyvekből gyűrte magába az idegen mondatokat, mint valami ehetetlen főzeléket.

Akkor még gyerek volt és kartnyújtásnyira volt a Földközi-tenger.

Most már el sem jött volna ide, ha Laci nem unszolja. Ő mondta egyszer vacsora közben, hogy tanuljon

csak, majd ő gondoskodik róla, mint az úr a mezők liliomáról. Közben a tálat nézte, az illatos halászlét, amit ő főzött, és a kék csíkos viaszosvászon asztalterítőt. Elgondolkozva megállapította: én még sohase voltam tenger mellett, de ettől a csíkos asztaltól olyan érzésem van, mintha csak jobbra kellene nézmem, és ott ké-kellik mellettem.

Na ja, gondolta V. Meg ott zöldellik a stelázsi.

– Majd legközelebb sikerül – mondták a kölykök. – Most gyere velünk mulatni.

Ez lakásavató is egyben – sugároztak a tulajdonosok Frissen süített házaspár. A fürdőszobában ragyogtak az olasz csempék. A tulajdonosnő roppant büszke volt, hogy a szobában látható bútorok közül egy virágáll-ványt már ő maga vett, saját fizetésből. V. benézett a hálószobába is. Rózsaszín nyuszikák lógtak a falvédőn, fényképekkel vegyesen, meg kis piros szívek. A virágok az ablakpárkányon zsengek voltak és zöldek, mint a tulajdonosaik.

Az ágynemű még langyos volt. V. megitta a neki jutott pezsgőt, a konyhaszekrényből a tearumot, meg a bort, amit ő maga hozott illendőségből. A vörösbors pohárban vet bíborszínű hullámokat a tenger. Úszik benne a több százezer forint adósság.

A sarokban ébredt fel éjfél után.

– Itt kínlódom a kurva lakással, bazmeg te meg mulatozol!

– Miért, te nem itt laksz?

– Már nem sokáig, közlöm. És széna?

– Mi?

– A vizsga.

– Szalma.

– Az persze! Hadd ne dolgozzál egy évig mert tanulni akarsz. Lófaszt. El akarod magad tartatni velem. Tudod mi vagy te?

Nyilván ivott, gondolta V. Bár ő is részeg volt, nem látta tisztán Laci arcát. De a pénzt hallotta szétgu-rulni.

– Nesze baszd meg! Zabáljál! – Laci odavágta a pénztárcáját is, megingott a lendülettől és hanyatt vágó-dott az ágyon.

V. összeszedte a pénzt és elment csavarogni. Hazafelé megázott. Fázott. Ez utóbbi érzést unicummal ke-zelte a kocsmában.

Hajnal felé ment haza. Laci akkor már félig józanon horkolt. V. rámaszott, hogy megszerezze az aznapi szükséges betevőt. Nehezen ment, mert sokat ivott. Zúgott a feje. Aztán mégis sikerült.

Utána kiült az ablakba. Nem virradt. Zuhogott az eső.

V. akkor már tudta, hogy soha nem fog megvirradni. Mégis festett. Attól fogva egyfolytában. Az esőt akarta lefesteni. Sikerült neki. Nemcsak az esőt, hanem a pocsolyákat, a kanálisok fekete száját, a csurgó ereszeket, a fényes bőrű fákat, a szürke hátú Dunát, a vízcsíkokat a lámpafényben és a villamosok ablakán.

Szinte tapinthatóan nedvesek ezek a képek, mondta valaki a kiállítás megnyitóján. V. állt a pezsgőspo-hárral a kezében, és reménykedve nézett körül. Most már adtok innom? Te magad vagy a víz, te nem lehetsz szomjas, mondták a vízszemű fiúk. Te csak adhatod a vizet, nem kérheted. Vagy nézheted a pohárból, ahogy iszunk.

Úgyhogy V. legközelebb nem is ment el az orvoshoz, hanem az egész legelőt, rétet és kaszálót úgy ahogy volt, a Lacitól itt maradt rozsdás borotvával leborotvált.

És szomjazott tovább.

Minél többet ivott, annál inkább. A kannás bor fele már elfogyott. V. lekapcsolta a kályhát. Hallgatta még két percig a riasztó fáradhatatlan sívítását.

Aztán kiment a konyhába és kivette az asztalfiókból a kalapácsot. Becsúszta a télikabátja zsebébe.

Az utcán gondosan körülnézett, de nem jött senki. És akkor V. fogta a kalapácsot, és összetörte vele a hangosan méltatlankodó autó lámpáit, mind a négyet egymás után, gondosan és alaposan. Gyönyörködött egy darabig a munkájában, a műanyag zúzalékban régi, színes tárgyak villantak fel a szeme előtt és tűntek el, mint régen a kanálisban, ahogy eltűntek és semmivé váltak az idősivatag fölösleges törmelékei, hiábavaló percek, napok, évek.

Az autó, különös módon, elhallgatott. Nem figyelt oda senki. V. szeretett volna felugrani a kocsí tetejére, és szétüvöltetni az utcának, föl a karácsonyfától csillogó ablakoknak: én voltam az! De csak állt bénultan a csendben. Az utca csak akkor telt meg étellel, mikor az éjféle misére harangoztak. V. ekkor már félálomban hevert a kályha előtt.

És még mindig szomjas volt.

Vak hunyorgás

vak hunyorgás csak az ég felé
elutasítani minden magányos szót
száraz fénytelen és meztelen
tapogatózom közeledbe
józan meleged alvadva vérzi föl lelkemet

lapozgatók az égi rámán
kiülő verébpár félve húzza átsimult
nedves tollát a drótra
odébb egy hárs remegve vált
színeivel a következő óra

feszítő közeled az mi hirtelen csap néha
színtelen szobákból a pulzáló napfényre
űzi dohogva a lélegző sebet
eleven fázó kihűlt testeket
elmerült fehér igézeted

Lecsupaszodott ideg

Lecsupaszodott ideg aki lettem
futok kopár városi síneken
otthonom otthontalan
sűrű rácsokat festek magam köré
fulladok
s minden első idegen ajtón belépek
régizést keresni
s nagy szomorúságos társat magamnak

hideg fémkoralátra ejtem
gyűrődő homlokom

reggelente erőt kell szegezniem a napra
s közben növekszem
félelmeim átágaskodnak az éjszakából
átbújnak rácsaimon
megszaggatva maradék napkorongomat

s ezalatt szobanövényeid csak növekszenek
saját képzelt napkorongjaik
felé emelve hűvös tarkójukat

Óriásaim voltak

Gyermekkoromnak kitalált óriásai voltak ők
mind belekóstoltak az életembe
sötét nagy érdeklődő arcuk
belőlem született
külön országukból valahol fönt
onnan figyeltek engem

Mivégre is hívtam őket

minek találtam őket magamnak
már elfeledtem

de aztán megfutottunk egymás elől
most tompán hallom lépdelésük mennyboltomon
nehéz fejükkel felsebzik bennem
az érzékeny tejutat
amelyen visszajárhatnék az elveszített korba
ahol labdatéren nesztelen futnak
sáros cipőikben
aprók sokan

Ma már nagy ballonban
kicsi étellel a szívemben
szaladok kutatni hová tűnt
hatalmas vizslató tekintetük
lomha pillantásuk a megfakult térben
Hátha egyszer még megkerülnek
és ők is elmosolyodnak végre.

Angyalarcú árulód

Ötven kilómban hordom az ördögöt
és a szemem alatti karikákba
ágyazódtak vágyaim
ami leperreg falaitokon
mert kemény mind a ti kitinetek
ha kívülről megkopogtatom

Bátran szegeztem föl magam
karjaidba
és te többet vársz Uram
míntha nap mint nap
elkövetnéd ellenem az űrt
s megmártanád benne
kereszt ágaiban szétterített tagjaimat

Angyalarcú árulód én
gőzölgő kis meleg folt vagyok
álmodom
s haza szeretnék találni végre

Bereczki Károly

Kiment a ház az ablakon népdal tréfa

Még a rendszerváltás előtt történt, hogy „száraz tónak nedves partján / kiment a ház az ablakon”. Ráadásul a házra még építési engedély sem volt, arról nem is beszélve, hogy a benne maradt vénasszonnyal senki sem kötött eltartási szerződést. Volt egy rideg és ostoba hivatalnok, aki azzal utasította el a házépítési kérelmet, hogy ebben az országban addig nem lehet népdalokból házat építeni, amíg erre Moszkvából nem kapnak utasítást. Aztán levette orráról szemüvegét és okosan fölvetette a kérdést: – Nézze, én végeztem ugyan négy osztályt, és megtanultam, hogy egy ház nem tud kimenni a saját ablakán, ha még fel sincs építve! A szőrszálhasogató bürokrata ezek után a hamutartóba veregette cserfa pipáját, megigazította bükkfa harisnyáját, kenderszakállába törölgette zsíros ujját és mutató ujjával megfenyegette Kisbencét, a ház tervezőjét,

hogy ha még egyszer ilyen kormosan és hülye ötletekkel jön hozzá, a III/III-asokkal elvereti a fenekét.

Kisbence az ellenzéki kuruttyoló békákhoz fordult. Ők viszont a denevérektől kértek tanácsot. Meghült bennük azonban a kutyavér, amikor megtudták, hogy a kommunistákba kell kapaszkodni. Ekkor megszólalt a liberális döglött béka: – Na, zák són, meine liebe kuzienen! Hát láttatok ti olyan felépült házat, amelyet lebontott ez a rothadt szalámiszociális Pista, hol a lista? Ja, hogy az apám fölrobbantotta a Blaha Lujza téri Nemzeti Színházat? Kérem, az parancs volt, és ha egyszer parancsolnak, akkor az is megtörténhet, hogy kimegy a ház a saját ablakán. Also, platnyi! A tévé azonban a miénk marad s akkor kuruttyolhattok, meinen kindern!

Kisbence akkor fölkereste a nagyorrú bolhát, aki feketén elvállalta, hogy fölépíti a házat. Lobotatott egy építési engedélyt is, amit bizonyos Vénasszony írt alá. Egy szép tavaszi napon, amikor már a döglött béka volt a miniszterelnökhelyettes, az építők fölvonultak a száraz tó nedves partján és kórusban énekelték, hogy “Hátulsó pár, előre fuss!” Az építkezés zaját azonban lehallgatta egy süket ember, aki a száraz tóban lubicolt. Nyomban jelentette a meggyfára mászó legényeknek, hogy a száraz tónak nedves partján épülő ház miatt az idén nem fognak meggyet rázni és a lányok sem kapkodni, legfőnnebb kiállnak a kapuba, a gyere rózsám, szedjed!

Kisbence szerencséjére aztán a döglött béka leváltotta a kenderszakállú bürokratát. Őt elvitte a háromperhármas gyorsvonat. Bécsig akart menni, de pechére a mozdony még gőzös volt és csak Kanizsáig ment. Elöl ült a masiniszta, ki a gőzöst igazította és röhögve közölte, hogy ő tovább nem igazít, menjen csak arra az úr, amerre a Nap lejár!

Ekkor jelent meg a vénasszony. Aki benne maradt a házban és a pácban. Elhülve látta, hogy az építőkkal együtt a ház is távozik az ablakon s ő ott marad árván, mint hivatalos mozgáskorlátozott. Mérgében zsuppot kötött a hátára és úgy ballagott a vásárba. Ott éppen a fel nem épített házakat kótyavetyélték. Potom milliókért. Délutánra már úgy fölment a házak ára, hogy két, kertek alatt lopakodó róka ügyvéd jónak látta azokat megvásárolni. Később aztán eladták dalardista székházaknak. Alkudott ugyan három kecske is, de abba hagyták a licitet, mert félte, hogy a szalmazsákba dugott pénzről kiderül: a nagyorrú bolha piszkát viseli! Arra járt egy nagyorrú Apeh ellenőr is, de a döglött béka utasítására a bejáratnál elhelyeztek egy táblát, amelyen öles betűkkel azt írták, hogy „idegeneknek ácsorogni szigorúan tilos!”

A magyar igazságot azonban nem lehetett szalmazsák és véka alá dugni! Az új kormány megvásárolta a száraz tónak nedves partján épült házat és abban szociális otthont létesített. Kapujában esténként kiültek a vénasszonyok a padra. Az Apeh ellenőr tudta, hogy róla folyik a trakta. Kétségbeesetten szölongatta vacsorára kilenc csinos kolléganőjét: Erzsi, Biri, Sári, Mariska, Rozáli, Ella, Bella, Juci, Karolana, gyertek masszírozni. A lányok azonban már régen továbbálltak. Kopaszon, hogy lobogjon a hajuk.

Pósa Zoltán

Műtét után

torkomra forr a hallgatás
itt vagy velem sötét fejfát
sütött a kezemre árnyad

nevem elporlad a nappal
neved visszhangzik az éjjel

nedves félelem szivárog
elcsonkolt ereim
sebhatára mentén
végestelen végig

Szegénysirató

*Szörényi Leventének köszönő szeretettel
a nagy Nemzedéki Mágikus Muzsikáért*

Nem ismernek önmagukra
Isten képét nézegetve
Szájukban már rég elporladt

Krisztus megtöretett teste

Mindennapi kenyérvárón
Figyelik a kelő napot
Mehalt tegnap éjjel mellé
Eltemetik a holnapot...

Szekeres Mária

Már legyőzte halálomat

Az idő rögzítése lehetetlen, csak nyomainkat, útjelzőinket szúrhatjuk le: itt, ebben a pillanatban ez, vagy az érintett, hasított belém, vagy csak karcolt finoman. Jézus negyven napig volt egyedül a pusztában a vadállatokkal. Akkor megharcolta mindazt, amit lehetett a magánnyal, az ürességgel szemben, mindazzal az ijesséssel szemben is, ami emberlétünk vadállataitól jön. Elragadtatott a pusztába. Mindaz a súly, ami bennem van, őt terhelte. Kiszolgáltatott embersége, és fenséges istensége már megharcolta ezt a harcot.

Perceim nyomását élem. Nagykorú vagyok. Jézus előttem járt. Nincs semmi, amit ne tudna, ami előbb ne Őt érné. Ünnepeim mosolygó ura, hétköznapijaim rejtőző lakója, szelíd tanú, kié az örökös jelenlét és mélység, a kínhalál mélysége és a feltámadás misztériuma. Egyetlen, örök jelenlevő és láthatatlanul rejtőző – teljes valóság! Igazság és fenség, teremtőm és halálom ura, örökéletre vivő szeretet, eszeveszett szeretet, hasító bizonyosság a rejtőző kétségbeesés mögött...

Tárgyaim megszokott csöndje és élettelenységük fájdalma, az egyszerű és néha nyomasztó önérzékelés, testközeli tehetetlenség – a létezés eredendő görcei – hova nézhetek még? Köszönöm, hogy Te vagy a valóság! Hatalmas dolog, hogy nem ez a valóság, csak ami bennem van. Már nem menekülök. Kinézek tekintetemen.

Eleven vágy éled bennem, hogy lássak, és egy szűk kis ösvény nyílik gondolataimban. Utána a végtelen. Magányom tanúja és hordozója, hullámszásaim partja, medre, mind Te vagy. Elveszek, és mégis élek. Százszor meghalok, és újraéledek egy-egy titkos érintéstől. Csapdám tátognak, gödrök nyílnak, de a fény elrejt a halál elől. Jézus a pusztában már legyőzte halálomat, a riogató erőket. Tovább megyek. Élek. Gondolataim születnek, érzékelésem lustán pásztázza a tárgyakat. Élek. Háborítatlan és mozdulatlan magányom. Az örök kezdet, és újrakezdet csöndje birtokba vesz. Csönd. Tevékenység. Kopogás. A madárfióka kopogása a tojás belső falán... Feszülök. Élek. Csöndhalmaz – kérdőjelekkel. Néptelen. Haladok – alagút. Mindenhatóságom ebben a mozdulatnélküliségben, néptelen szobámban. Kínosan őrizük mindenhatóságunk sebzettségét. Védőállások, és Isten fensége, ahogy felhúzza a tekintetünket. csak Isten, csak Jézus... Minden más valóság nem valóság. Létünk tudása, és korlátaink viszonylagossága és abszolút határai... Jézus valósága és e világ fejedelme, viszonylagos értékeink és a fény. Öröm és szeretet a kegyelem... Felsoroltam rekvizitumaimat. Én és Jézus, Jézus és én... eggyé kell válnom, át kell adnom mindent. Minden csak addig enyém, amíg felmutatom. Neki. Kezdetől övé. A perc is.

1995. február 10.

Baranovszky Edit

Ásító tigris

A dán királyfi ezt kérdezte: „Lenni vagy nem lenni...” Én meg ezt kérdezem: Mi változott meg?” A lepkefogó hálót tudatlanabb koromban sem szerettem! Csalétkemtes világot áhítottam. Elmulasztott hiba volt: temetetlenül hagytam a fájó-, jajsziporító jelenségeket, történéseket. Még nem késő! Kikaparom a földet, nem azért, mint Macbeth – összegyűjtök és temetek. Jaj, egy kéz kilátszik!

Ezredév folyja körül létem. Gyermekkorom esővizében fürdöm. A fényes tócsa túlsó partján, ásító tigriskölyök vergődik: sértetlen fogoly. Még kedvelt szórakozásaim közé tartozott: a lét partján – akkor még világ végének képzeltem, hittem – semmibe lógó lábbal ücsörögni. – NINI! Páratestű csillagok hada az égen! Mind lelehelem őket, ha akarom – gondoltam – fátyoltrónjukról. Néha tajtékaripák viháncoltak:

kisajátítva a kedvenc partszegélyt.

„Mi változott meg?”

Akaratlanul is érzékelem: megint az „ásító tigris” az esővizes tócsaátellenben. Szabad! Hozzám szegődött. Hozzászegődtem! Ez már korvész, baljós előrejelzés!

Átnedvesedtem. Testem hermetikusan bezárul a figyelő szemek nézésében. Látószögem, fantáziám – korlátlan. Páfrányok, kövek közt rejtőzöm: bogáreletet élek! – Ez lenne a szabadság? Meggondolom magam – visszaváltozom. Én kitalált, galambszínű virágokat csokrozok. Osztogatnám! Elfordulnak a kezek – testetlenek. A senki csokrai, testszállóvá válnak. – Oh! Virágvilág! Jaj, hófehér csík-kísérettel, látóhatár részekké lesznek!

A dolgok rendje valószerűtlen. A változások cserélődnek, futkároznak. Vonatfüty riaszt. Nem szállok fel, elvegyülök az emberbolyban. Cipekednek, száguldanak. Vánszorognak, ölelkeznek. Borúsak, petyhüdtek. Tanácstalanok... A pillanat elvész. Sokoldalú lehetőség a végtelen síkforgatagban, a létadottságban, választhatóságban.

Változás! Hegycsúcsok tömegei – templomtornyok gótikája. Picassónak nem tetszenek! Ez vérmérséklet – a fiziológia anatómiája.

Az iskolában nem így tanították. Nem tartozott az ábrázoló geometria tárgykörébe. – Jaj, az iskola! Tornaóra. Rajt! Futóvá válok: nem madárrá!

Pihenő. A történelem lépcsőin szusszantom ki magam. Bábeli zűrzavar! Azért se menekülök! Hadd keressenek! Szeretek hiányozni! Azt hittem, nincs hűség: álkellék, mint a többi... Harsonák, fanfárok hangja! Nem vagyok egyedül. A lépcsőkről lelátni az útra. – Jé! A galambszürke virágcsokrok menetoszlopa. Zöld fényt kaptak! Melegpárás lehelet a tarkómon. Nem érhetett messziről. Ez az ásitó tigris! – Mit akarhat? Magamhoz szelídítettem... Fogva kell tartanom, megnőtt! Megmásíthatatlan a gondom: és, ha ez az év a tigrisvadászat éve? – Miért nem angyalhoz szegődtem? Ezek csak tulajdonságbeli különbségek: felfogás, ideakérdés! – Kinek beszéljek róla? Szüksége van-e egyáltalán felesleges szóalkotásokra – szinonimákra –, jelrendszerekre?

Rajztömbömben egyre több a totem-fétisrajz. Ősi visszamaradottság? – Nem! Képzettársítási gomolyag. Vitatható: félelem a dolgoktól, tisztelet – fejlődési fokérték –, közlés-éhség vezette-e az első homo sapiens kezét az ábrázolásra: a fennmaradt barlangfalaknak az attitűd-ars-jára?

„Mi változott meg?”

(Szabadka, 1998)

Lukáts János

Gesztenyét tessék!

Délután nagy pelyhekben hullani kezdett a hó. Az első az idén. Vékony, csillogó szőnyeggel vonta be az utcákat. Róza néni indult a kamrába, darabonként szedegette elő a berendezést. Mire az esti fények kigyuladtak a városban, ő már ott ült gesztenyesütő kályhácskája mellett a forgalmas utcasarkon.

Gesztenyét tessék! – és jöttek a felnőttek, topogtak a hidegben és egy marék gesztenyével felmelegítették a zsebüket. Aztán jöttek a gyerekek, csúszkáltak a síkos kövezeten, vettek egy zacskó forró gesztenyét és egymás markába nyomták. Róza néni sütötte és komótosan mérte a felhasogatott kis gömböcöket.

Ez itt mit árul? – szólt hátra prémgalléros kiskedvencéhez.

Gesztenyét! Sose ettél gyerekkorodban?

Mi rendes dolgokat zabáltunk!

De hát ez finom. Vegyél nekem egy marékkal! – kapott az ötleten kiskedvenc.

Ha pont erre vágysz! – vonta meg a vállát prémgalléros.

Róza néni az apró papírcsomagot prémgalléros kezébe nyomta. Az mohón nyúlt a zacskóba.

A fenébe! Hát ez forró! Összeégetett a vénasszony! – és a zacskót a gesztenyével együtt kiskedvenc ölébe vágta. – Na, megállj, ezért megfizetsz! – sziszegte, miközben kipirosodott ujjja hegyét fújogatta. Dühösen nézett a lányra, aki szólni sem mert, csak bundáján keresztül érezte az átszivárgó meleget. Hazáig hallgattak.

Gesztenyét tessék!

Már megint, Róza néni?! – kérdezte félig-szigorúan a rendőr, aki a meleg gesztenyesütő kályha mellől tartotta szemmel a forgalmat.

Kénytelen vagyok, Pista fiam! – sóhajtott Róza néni.

Hát engedélye van-e? – kérdezte rosszkedvűen a Pista fiamnak szólított szigorú közrendőr.

Engedély? Az van. Hajolj csak le, Pista fiam, ott van a kályha fogantyújára akasztva, egy vászonzacskóban! – majd amikor a rendőr leakasztotta a vászonzacskót, hozzátette békítőleg: Hogy meleg maradjon!

Mire hazaértek, prémgalléros kész tervvel állt elő. – Tönkreteszem a vénasszonyt! Ilyen ócska szeméttel kiállni a város közepére! Majd figyeld meg, amit én csinálók!

De hát te üzletember vagy, aki...

Te ne szólj bele! – Másnap megkeresett egy nemzetközi nagykereskedelmi lerakatot, amelyen elektromos háztartási tűzhelyeket forgalmaz. Az ügyfélszolgálati referens értette a kérdést, készséggel ajánlott teflonbevonatos, háromfokozatú sütőlapot, hőszigetelt peremkiképzéssel. A teljesítménye? – a referens hüvelykujjával fölfelé mutatott.

A hőtárolós, üvegtetős változatban egyeztek meg, a lerakat egy héten belül a megadott címre szállította.

Prémgalléros azonban közben sem pihent. Vadonatúj Hondájába vágta magát és széleseben végigjárta a megye városait, az üzleteket és a piacokat. Árajánlat, árajánlat! – mondogatta magának, miközben metálszürke kocsiját fehérbe burkolta a hóförgeteg. A negyedik piacon találta a legolcsóbb gesztenyét, de azért további három helyen is szemlét tartott. Fekete cipője merő sár lett. Tönkreteszem, lesöpröm a sarokról! – sziszegte és még mindig érzékeny ujjá végét a friss hóban hűtögette.

Megnyugodva ment vissza a negyedik áruhoz, a legolcsóbbhoz. Tíz százalékot lealkudok belőle! – határozta el prémgalléros. Az árus nem engedett. És ha megveszem az egész készletet? – vágta ki fölényesen prémgalléros. Megegyeztek. És hány kiló a gesztenye? – kérdezte és unottan a tárcája után nyúlt.

Kilencvenkettő! – prémgallérosban meghűlt a vér.

Nem vagy eszeden! Mit csinálunk ezzel a tengernyi gesztenyével? – kapott a fejéhez kiskedvenc.

Te ne szólj bele! Ez volt a legolcsóbb a megyében. És fölvásároltam előlük az összest. Most pedig hozd a sütőt!

Bolondnak nézel? Azt hiszed, majd odaülök, mint egy boszorkány, gesztenyét sütni?

Rád se bíznam! Csak tönkretennéd az egészset. Majd megfizetek valami vénasszonyt!

A szoba közepére állították a méregdrága berendezést, amely pazar fénnel csillogott, az üvegbúra fenségesen borult föléje, a pereme pedig sötét keretbe foglalta. A lány a berendezés mellé ült.

Te, ez alacsony!

Alacsony az eszed! Mert te olyan nagy melák vagy!

Egy nyavalyát! Ezt asztalon kell használni! Nem láttad, amikor megvetted, nagyokos?

Te ne szólj bele! Hogy a francba, ez tényleg alacsony! De jobb is így, szerkesztünk köré egy pultot, amelyen ki lehet szolgálni, nem csak olyan szegényházi módon, a levegőben!

Prémgalléros másnap reggel elment egy skandináv lakberendezési cég vezérképviselőéhez, akik vállalták speciális beltéri célberendezések elkészítését. Prémgalléros magával vitte a terveket, skandinávok mindent értettek. Norvég jávorfát ajánlottak, krómozott svéd gömbfejű popszegeccsel. És mindössze két hét határidőre...

A december igen hideg volt abban az évben. Róza néni a kályhácska könyökhajlatában két téglát melegített, egy öreg szőnyegbe csavarta, úgy rakta a talpa alá. Kesztyűs kezét fázósan a kályhából kireszkető meleg fölé tartotta.

Gesztenyét tessék!

A vásárlók sietősen járták az utcát. A gesztenyesütő előtt azért mindig megálltak, topogtak egy sort, majd a zsebükbe mérették a zacskónyi melegséget. Róza néni bebugyolált arcáról még egy-egy mosolyfélét is kaptak. Ingyen, ráadásnak...

Alakul! – dörzsölte elégedetten a kezét prémgalléros, amint meglátta a nyersszínű, sötétbarnával szegélyezett pultot, amelyen két bemélyített rendezővályú húzódott. A teflonbevonatos, háromfokozatú sütőlapot (hőszigetelt peremmel) magasított tartógerendázat emelte szintbe.

Ebből aztán semmi hó el nem vész! – tartotta rajta a kezét prémgalléros a vadonatúj szerzeményen.

Nem is kapsz akkor mellé se öregasszonyt, se fiatait. Megfagy mellette, ha olyan bolond, hogy odaül! – fitymálta a berendezést növekvő ingerültséggel kiskedvenc.

Te ne szólj bele! Majd jó pénzért találok, aki boldog lesz, ha odaülhet! – Nem talált. – Talán, ha földél volna a feje fölött, meg aljzat a talpa alatt. – Prémgalléros a norvégjávör rajzolatát vizsgálta. Hatszögletű pavilont gondolt föléje, sötétzöldet, sárgaréz kupolával, olyan csúcossal. Alul lábtartóval meg háttámlával. Hadd örüljön a gesztenyenénike, aki beleül. Persze, akkor sokkal kevesebbet kap! Csak nem képzeli! Hiszen egy palotában üldögélhet...

Ehhez kétcolos deszka kell. Aztán úgy lesz rendes, ha lambériázzuk a belsejét. Kívül meg csónaklakal... akkor aztán meg se kottyán neki a hó, főnököm!

Annak nem! – bólogatott türelmetlenül prémgalléros. – De, mikorra lesz kész vele? Már nagyon bosszant

a vénasszony ott a sarkon!

Semmi pánik, főnököm! Az ünnepek után első dolgom lesz, hogy nekilátok!

Nem lehetne előbb? Most azonnal?

De, főnököm! Karácsony előtt három nappal már a fű se nő!

Az elfoglalt, ám megbízható asztalosmester február elejére el is készítette a pavilont. Igaz, hogy a sárga-réz helyett csak hullámbádogból volt a borítás, kupola helyett pedig lapos tető lett, de a megbízható asztalosmester megnyugtatta prémgallérost.

Csak semmi formabontás, főnököm. Gömbölyűnek ott a gesztenye! – és egészséges göcögéssel nyújtotta felé a tenyerét.

Prémgalléros másnap hajnalra teherautót rendelt az asztalosműhely elé. A teherkocsis fölényes nyugalommal biztosította, hogy hat órára a helyszínen lesz. Prémgalléros háromnegyed hattól már ott fagyoskodott a szikrázó hidegben. Kilenckor a teherkocsis telefonált, hogy a kocsija elromlott, ma nem jöhet (az asztalosnak megsúgta titokban, hogy jobban fizető, vidéki fuvarja akadt). Viszont küld maga helyett másik kocsit, valamivel nagyobb.

Látod, mindig a haverod voltam! – szólt teherkocsis és letette a telefont.

Délben megérkezett a tíztonnás nehézjármű. Nyolckerekű, hernyótalpas. Súlya és fogyasztása úgy a nyolcszorosa a megbeszélte kocsinak. Prémgalléros őtjögött. A monstrum hátán a halványzöld pavilon (végül halványzöld lett) úgy nézett ki, mint óriás tenyerén a gyufásdoboz. Ahogy felpakoltak, a norvégjávör hosszában végigrepedt. A megbízható asztalosmester biztosította prémgallérost, hogy ez nem lehet gond annak, akinek van Texor ragasztója. És neki van! Ott helyben, a tíztonnás nehézjármű tetején ő maga megragasztotta a kettéhasadt nyersszínű tálalópultot. Amint prémgalléros meglátta, felüvöltött:

de hiszen ez a ragasztás vörös!

Hát persze! A Texor vörös. Nem tudta, főnököm?

A délutáni csúcsgalamb idején érkezett a nyolckerekű a belvárosi főtér szűk keresztutcajához. Az oldalra feltornyozott hókupacok miatt az utca még keskenyebb lett. A hazafelé sietőket két cél vezette: a bevásárlás a sarki áruházban és valami kis ajándék, például egy papírzacskó meleg gesztenye. Róza néni öreg lábával topogott a langyos téglán, miközben a gesztenyéket apró, fanyelű késével dirigálta. Kesztyűs kezével kapkodta le a kályha tetejéről a melegen illatozó csemegét. Keze fejét a hidegtől védte, ujjait a forróság ellen.

Otromba dördüléssel ért földet a pavilon, a járókelők morogva kerülgették a teherautószörnyet. A belváros egyetlen rendőre most is a gesztenyés kályhácska mellett posztolt. Rosszkezdűen mozdult ki helyéről, amely legalább az egyik oldalán melegítette.

Hát engedélye van-e? – kérdezte, amint prémgallérosához lépett.

Miért, neki van? – lökte vissza a kérdést prémgalléros és Róza néni gesztenyesütő kályhácskája felé mutatott.

A sajátját mutassa! – szólt a rendőr szigorúan és fázni kezdett a másik oldala is. A szállítók egykedvűen álltak.

Nézze, főtörzs... – kezdte volna prémgalléros.

Csak nem képzeli, hogy ezzel a rondasággal elállhatja itt az utat a város közepén! – a két szállító morogva emelte vissza a pavilont a nyolckerekűre. Prémgalléros megsemmisülten állt. Hazáig egy szót sem szólt. A hibát kereste, amelynek lennie kell. Nyilván valaki másban...

Ott hon kiskedvenc finnyás képpel fogadta: – Azt hiszem, megpenészedett a gesztenye. Mind a kilenckét kiló!

Te ne szólj bele!

Március elején az emberek kezdtek elmaradozni. Inkább a hóvirág meg az ibolya lett a keresett utcai kedvenc. Az első szemhunyorogató, meleg tavaszi délután Róza néni kioltotta kis kályhájában a tüzet és a berendezéssel hazaindult. Maradt még vagy tíz szem gesztenyéje. Odanyújtotta az arra sétáló rendőrnek:

Pista fiam, nem viszed haza a gyerekeknek?

„BÖLCSŐHELYEM KÖRÜL”

Szabó Imre

Nemesbükk

Birgen, Bükkös, Hegyháti mező,

Ördögmege, Savanyós, Lóhegy –
 újra számra veszem nevetek,
 ízlelgetem gyermekkoromból
 majd elfeledett, mégsem tűnő
 illatok, ínyemre tolul
 a fű íze, forrásvizéké,
 békarokka – istenem – pásztor-
 táska, zsbavirág...

meg fények!

Dőlnek arany kékékb; és én
 merő nyűgben: törném a kisa-
 fát, fürgetőt, tépném a gyeplőt,
 amibe befogott az idő,
 futtat – porzik mögöttem, omlik
 az út, málik semmivé, vissza-
 fordulnék, de nem lehet.

Ó, én

ifjú tájam: Birgen meg Bükkös!
 Adtok-e még vigasztalást?
 Hihetem-e újra, hogy vissza-
 térni lehet, mégiscsak, daccal
 törhetem-e az időt, hiszen
 fölkel régi lankáid napja
 minden reggel újra meg újra
 s ragyog régi gyermekorcával;
 madár szólal föl hozzá mint rég,
 száll is felé, föl-föl; s az utak
 megvannak még, megvannak...

Nem

úgy mint az én útjaim, ahol
 jártam.

Hited velem el, hogy még
 szerethetlek, te csaló, örök
 hitegető, ámitó déli-
 báb! Szétomlik mégiscsak az út
 mögöttem...

De rád gondoltam most,
 már-már hittem, hogy boldog vagyok.

Papp Gy. Bálint

Téli Álom

Hosszú macskaköves utca,
 Erzsébet cárné kövei rajta.
 Hontérust ismert öreg házak
 szegélyezik. Összetartják.

A neve Vár, s méltán viseli,
 rég nem vár újat,
 megért mindent mit
 a Czenk aljába fújtak,
 jó s gonosz szelek.

Van benne egy kapu,

igazi akantusz vasveretes.
Néha régi filmekben látni még ilyet.
S mögötte, ott futkosok én
csíkos gatyácskában, mezítelen
űzöm a gondtalanságot végtelen.
S ha már sok belőle, másnap,
előlről kezdem, szüntelen.

Nagy ritkán, ha rettenetes félelmek
leküzdése közepette;
kinéztem a kapun a Világra:
láttam ott van a méla csöndes,
nyáron zöld, télen fehér,
s zordon büszke Brassó városa.

Láttam ahogy felnéz,
Gólemjére a Czenkre.
Mint régi barátok egymásra,
s mosolyával nyugtázza:
„Sok mindent megértünk
mi ketten, minden okunk
a maradásra.”

A tiszta és fehér pelyhek
csak jönnek lefelé az égből,
a makulatlanság üzenetét hozván
a Teremtőtől.
Surszk méltatlan a szép ideához,
a kopárság sárvesztőjébe kerülni átok.

S fölöttem delfinek húznak el a légben,
szülőházam fölött eltűnvn a messzeségben.
Csak úgy, könnyed hangtalansággal...
ahogy ők szállnak...

TÁJOLÓ

Bertha Zoltán

„Egyetlen tornyos sziklaszál: az Isten” Vallásos alapélmények a klasszikus erdélyi lírában

A kisebbségi sorsra reflektáló erdélyi magyar líra első reprezentatív – példateremtő és szemléletkisugárzó – modelljeit mindenekelőtt a nagy „helikoni triász” – Áprily Lajos, Reményik Sándor és Tompa László – költészete jeleníti meg. A kisebbségi éthosz – a körülmények keserveit felülhaladó lelki megigazulás-vágy és erkölcsi emelkedéseszmé – igézetesen önerősítő sorsmetaforáit, sugallatos példázatverseit Áprily Lajos a „nyugatos” esztéticizmus, az impresszionista-későromantikus tradíció főként elégikus-melankolikus természetlírai közegében bontakoztatja ki (*Az irisórai szarvas, Tetőn, A Fejedelemhez, Tavasz a házsongárdi temetőben, Rasmussen hajója*); Tompa László egyfajta utószimbolista allegorizálással megfaggatott és beszédessé tett székelyföldi táj- és életképek sűrű-atmoszférikus hangulataiból tömöríti (*Új Dévavára épül, Erdélyi szántó-vető estéje, Magányos jenyő, Erdélyi magaslaton, Erdélyi télben, Lófűrőszítés*); Reményik Sándor pedig a századvégi almanach-líra bölcselkedő hangzatainak modern gondolati költészetté tágításával növeszti föl (*Eredj, ha tudsz, Atlantisz hangoz, Toll és ecset, Templom és iskola, Ahogy lehet*). E jellegmeghatározó „táj-transzszilvánizmusban” (Szabédi László) fogant „hősköltemények” Pomogáts Béla – Áprily *Nyár* című verse nyomán) – az erdélyiség-mítosz alaptextusai – kiteljesedő és „potenciális szimbolizmusuk” (Kányádi Sándor) révén a tragikus léthelyzettel megvívó artisztikus sorsfelmutatás, a minőségi helytállás és megmaradás ideáit hirdető sorstudat-formálás mintaállító alkotásai – az általuk jelzett egész

életművekkel együtt. Vezérszólamai egy tág horizontú közösségi elvárásrendszerrel is hitelesített szellemi-művészi kifejezés-kultúrának, egy olyan termékeny és kiterjedt poézistípusnak, amelynek historizáló-moralizáló világlátásában és eszményítő-klasszicizáló – s egyben szakralizálódó – sorsjelképességében bizonyos kompenzációs értékfelfogás, ideálképzés működik. A transzszilvánizmusra döntően és általában jellemző ez a fajta – szükséglet és erényt összeforrasztó – morális heroizmus, amely a méltatlanság kényszerű elviseléséhez – mintegy kárpótlásul – méltóságfenntartásra biztató spirituális távlatokat nyújt – a többi között a „produktív fájdalom”, a „megnemesítő szenvedés”, a „súly alatt a pálma”, a „homokból igazgyöngy”, a „romon virág”, a „kín kovácsolta korona” olyannyira karakterisztikus érzelmi ideológémain és értékkepzetein keresztül is. Ebben egyrészt a megváltoztathatatlan végzetszerűségként átértzett és vizionált szenvedésszituációnak – mint az értékteremtés törvényszerű feltételének – az elfogadása, sőt szentesítése húzódik (a negatívum paradox átlényegítése, a passzív beletörődéssel határos áldozathozatal apoteózisa és a – személyesen hitelesített, de kollektíve illuzórikus – hősi odaadás-önfeláldozás messianisztikus magatartásmódeljének normatív megmerevítése – világítja meg Cs. Gyimesi Éva). Éppen ezáltal azonban másrészt a transzcendenciaigény végtelen dimenziói nyílhatnak meg. „A teológiai felfogás is régóta vallja, hogy a fájdalommal a szenvedés negatívumán túlmenő célja van a természetnek, s ez a cél: a lázadásra hajlamos emberi indulatot az istenség elismerésére kényszeríteni” (Áprily Lajos). A kínra kárhóztató evilágiság és a mártírium mitizálása szükségképpen és közvetlenül a végső összefüggésekre mutat – a lélek viszonyulásváltozatainak sokaságával.

Az értéksorvasztó realitás földi gyötrelmei közül kiált a szó, száll fel a sóhajos vallomás, a minőségelvű gondolat. Innen hullámszik elő a vigasz- és oltalomkereső szenvedély, az égi támaszt óhajító kapaszkodóvágy: a metafizikai sorsigazolás reménye. S ezzel telítődik a komor elrendeltetésérzet, a fátumos büntudat és az aszketikus bünbánat, az áhítatos feloldozáskíváalom, a sajtó megváltásváradalom – és megannyi más keresztényi magatartásmozzanat. Passió és szabadulás kultikus élményvégleteit is érintve közvetítve esztétizálja át ez a hanghordozás a szenvedésvállalás és a bizonyágtétel etikáját – az ima, a könyörgés, az áldáskérő, zsoltáros fohász, a biblikus lamentáció, a himnikus hálaének, az óda, a hitvalló konfesszió számtalan műfaji foglalatában. S e lírabeszéd érzelmi, vallási és poétikai gazdagságának szorosabban vett erkölcsfilozófiai övezeteiben is felrázó sorsérdekűséggel áramlanak a sajátos hevítt szellemi tradíciók: az evangéliumi hagyománnyal szervesen ötvözőtt kanti morálbölcselet, a magasrendű kitartás erkölcsiségét megalapozó kategorikus imperatívusz tana, az önazonosság-örzés feltétlen autonómiáját erősítő újkantiánus és értékteológiai világnézet, vagy a gondtapasztalás és a létaggodalom mélységeit fölkaparó keresztény egzisztencializmus.

A „van”-hoz képest a „kell” elsőbbségét, tehát az önelvű kötelesség és jóakarati törvényét állító ideológia azzal, hogy eleve belátja a léleksebző életvalóság töredelmes esetlegességét és megoldatlanságát, nem okvetlenül hagyja egyúttal jóvá is azt. A relatív evilágiság és az örök értékeszmék közötti különbség szükség-szerű létszerkezeti állandóságának tételezésével legfeljebb nem (vagy aligha) a viszonylagos és csalóka történelmi-gyakorlati megoldáskísérletekben bízunk. De kritikája így még gyökeresebb is lehet: a más szférából származó igazságkövetelmény, az erkölcsi parancsok időtlen érvényessége szilárdabb ítéletet és mértéket jelent; az abszolútum a töredékes erőfeszítésektől független, azoknak ki nem szolgáltatott igazodási, életigazító perspektívát kínál. A sorsviselés bölcs, számvető türelmessége és a végső (eszkatológikus) szuverenitás és elbírálás önértékére függesztett tekintet együtt alakítja e sajátos öntökéletesítő beállítódás és törekvés (perfekcionizmus) lelkeleti összetettségét. Hit és harc önreflexív egysége ez, az esendőséggel megküzdő – az Ady-féle bünvalló, „hitetlen” hittel, „akaratlan akarattal”, vagy a babitsi „Psychoanalysis Christiana”-val rokon – önvizsgálat, a „Magunkba szállunk”, „mind mélyebbre tovább”, „Ahol már csak a Lélek lelkesít”, „meg nem állunk az Istenig” (*Magunkba le*) programjának, a „test ismét Igévé legyen” (*A test Igévé lőn*) célratörésének, az önmarcangoló-öntépő tisztaságra-sóvárgásnak („És ha megbotránkoztat a te jobbszemed, / Vájd ki azt, és vesd el magadtól /.../ Körmöm a kint szememből kikaparja /.../ Míg nem hagyok, csak véres gödröket /.../ Kigyúl a tátongó odúk mögött / Minden jóság, szépség és tisztaság” – *Vájd ki*), az emberben rejtő „istenarc” „ásót, kapát, csákányt” ragadó felszínre munkálásának („A rámrakódott világ-szenny alól /.../ Akarom kibányászni magamat” – *Istenarc*) a „kötelesség” (e „mázsás Kanti szó” – *Kötelesség*) hívását s a „Kijelentés” és a „Miatyánk Poétája” üdvtörténeti üzenetét – a „lelki Transsylvania” érdekében is – meghalló reményiki igényessége és készenléte.

Poklok örvénylő mélyétől a mennyek magasáig csapnak a Reményik-költőiség érzésviharai; a vívódó és szárnyaló újtestamentumi ihletettségre az istenkereső tusakodás ószövetségi tónusai vegyülnek. Mégsem adysan szikrázó szakrális-rituális drámaiság mindez. Inkább „elmélkedő” (Babits Mihály), létértelem-faggató töprengés, tűnődő-tépelődő meditáció, ismétlő, „párhuzamos periódusokban” vagy „megdagadt epigrammákban” (Németh László) kifejlő gondolatfolyamok rapszódias sodrása.

Olykor szinte teológiai tételezéseken és bölcséleti érveléseken át vezet az apodiktikus szentenciák és tanulságdemonstráló maximák útja. Intellektus és szív együtt mutat – a „rendületlen eticizmust” és a „szinte

aszkrétikus eszményiséget” sugárzó „istenes énekek” (Áprily Lajos) árnyalatos bőségében – a „magasságos”, „dicsőséges” „Teremtőre”, a „mennyei boltmellű” és „naphomlokzatú”, „örök akaratu” „Mindenhatóra”, „Mindenütt-jelenvalóra”, az irgalmas és irgalmatlan Úrra, a „Békesség mennyországára”, az „örök Orvosra”, a „Világ költőjére”; Reményik „igehirdető”, „Istennel telt” „papi lélek” (Sik Sándor), „igazi királyi képviselője az eszmék világának” (Tavaszy Sándor) és az „Istentől kapott nemeslevéllel” bíró érzéseknek. Számára a szó „gyökere földi szenvedés (...) De koronája csillagokig ér, / És benne zúg a világegyetem” (*Megváltó szavak*).

S a „szabadító” szavak megkísérlik fölélni – vagy legalábbis jelezni – a rejtelmes „csúcokat”, a „Teljes Szentség”, „Titok, Sors, Véletlen, Végzet” hatalmát, mely „nagyobb, mint minden eddig tudott nagyság”. De a végső magyarázathoz emberi elme mégsem férközhet – csak borzongással közelíthet. Ész, akarat, érdem szempontjaitól és mértékegységeitől kategoriálisan független és befolyásolhatatlan marad az abszolút „szabad” – vagy „ingyen” – kegyelem szubjektivitása, megrendíthetetlen az isteni transzcendencia alanyi feltétlensége; „magától – megnyílik az ég, / Mely nem tárult ki átokra, imára, / Erő, akarat, kétségbeesés, / Bűnbánat – hasztalanul ostromolták (...) Ez a *magától*: ez a Kegyelem” (*Kegyelem*). (Összevethető ez Pál apostol intelmeivel: „nem azé, aki akarja, és nem is azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené” – óm 9, 16.) S a bűnbocsánat lehetőségével együtt a tiszta igazság és igazságosztás eredete és megnyilvánulásmódja is feltétlenül felmúlja az ösztönök-indulatok mozgatta emberi cselekvések-csatározások és érdekháborúságok szféráját; „Nem a mi dolgunk igazságot tenni, / A mi dolgunk csak: *igazabbá lenni*” („*Miért hallgatott el Végvári?*”); „Mit tudom én, honnan ered, / Micsoda mélységből a véték, / Az enyém és a másoké, / Az egyesé, a népeké./ Istenem, add, hogy ne ítéljek” (*Ne ítélj*); „Jaj, nyomorult és esett nép vagyunk, / Már gyermekünkben gyötört nemzedék. / Nyelvünket hóhérek szakitja ki, / Az tépi fel frigidládánk fedelét. / Mégis valljuk: a bosszú Istené (...) mi nem bántjuk bántóinkat vissza / Se élünkben, sem haló poraikban. / Van, aki megfizet (...) önmagunkért orgyilkos kezét / Emelni ellenségre nem tanultunk. / Tűrés a fegyverünk (...) Nincs cél, amely a gyilkot szentesítse, / Nincs érdek, eszmény, mennyei magas, / Amely a két szöcskát közömbösítse: / Ne ölj!” (*Tépelődés a Sinai-hegyen*). Az igazságszolgáltatást Istenre bízó emelkedett önuralom létesíti a misztériumszerű „kötést”, a nyers logikán túli szövetséget humanitás és divinitás között, a „kereszt-sorsos” alázat és a remény lelkeségével a paradox kapcsolatot: emberség és a biztosan tudott bizonytalan, ismerősen ismeretlen, belátottan beláthatatlan emberfölöttiség között. A külvilágtól menekülő hit – „Isten közelébe” jutva – abban áhít megnyugvást és teljesedést, ami önála döntéseiben és tartalmaiban megfoghatatlanul több. De menedék nincsen más: „Csak az Isten, s a lelkünk van velünk. / Nem maradt egyebünk” (*Sápad az arany...*)

A „Tebenned bízunk eleitől fogva...” jellegű lényegállításoknak ez az autentikus kisebbségi helyzetűdattal és életesen érvényes egzisztenciális jelentésekkel feltöltődő hitelvi radikalizmusa más költői megszólalásoknak is alaphangja. A „harangtisztán kicsendülő” „ember dallamát” – „platonista” szellemben (Cs. Gyimesi Éva) – röptető sokaság Lajos (akinek a teremtés csodájához illő szömvűvészete – Tompa László szerint – „álomszerű szépséget” adó „lebegő muzsika”) is ilyen emblematikus erővel fogalmaz: „S mikor völgyünkre tört az áradat / s már hegy se volt, mely mentő csúccsal intsen, / egyetlenegy kőszikla megmaradt, / egyetlen tornyos sziklaszál: az Isten” (*Menedék, I*). A biblikus-zsoltáros asszociációk, képzetdúsítások hagyományát „sajátos kolorit”, „Erdély természeti és történeti atmoszférája” (Czine Mihály) itatja át, a parnasszista artisztikumból kifejlő lelki szépségkultusz színezi egyénivé, a „zivataros századokból” öröklődő himnikus segélykérés újfajta, különös harmóniaigénye és szenzibilitása légiesíti, mint amiképpen az erkölcsi és az esztétikai jelentés egybeforradó üzenete – a „kalokagathia” archaikuma – is a modern érzékenység remegő finomsága és bensőséges szelidsége által melegszik föl. Tompa Lászlónál viszont inkább földszerű nehézkedéssel, súlyosan gördülő szavak hordozzák a mardosó keserűséget, a kökemény hangzásvilág – például az „r” hang feltűnő sokasága – révén is nyomatékos rezignáció sebtépő, önemésztő indulattömbjeit: a borulató „spleen” feszült, zord, drámai nyugtalanságát. S a letargia hullámveréseitől felgyűrődő intonáció kristályosítja ki a fogalmi létösszegzéseket – az Istenre-utaltság itt is sorsdefiniáló szentenciáit: „Csak az Örök-Úr változatlan – / S a rög, a munkagond, a szántás! (...) Gyű hát no, húzzad, Fecske, Holló – / Várjuk talán, hogy más segítsen? / Tudd meg, lovam, nincs segedelmünk / Magunkon kívül, csak az Isten!” (*Őszi szántás székelly hegyek alatt*).

A kijelentéses vagy az invokációs regiszteren fölzengő hitbizonyosság áthatja nemcsak a „triász”, hanem a többi poétatársak, s az újabb helikoni költőnemzedékek versbeszédét is – Berdétől Oloszig, Szentimreitől Bartalisig, Dsidától Jékelyig („Az égben ítél égi Szerelem: / Az égi egy-törvény: a kegyelem” – Berde Mária: *Törvény*; „Krisztus /.../ Minden helyett légy mindenem. / Mindenki elhagyhat. Te nem” – uő.: *Minden helyett*; „Kiérünk már az éjszakából /.../ Kél a királyi Nap. Imádkozom. / Hallgass meg égi hatalom! / Engedd hinnem, hogy élsz, nagy Isten” – Makkai Sándor: *Leszámolás*; „Csend zúgta be a völgyekig a párás erdő-tengert / és az Isten megölelte a földre rogyott embert” – Olosz Lajos: *Feloldozás*; „Ember nélküli, bujdosó hitek / szabad templomában / ezerfájdalmú áhítattal / öleltem meg az utolsó hitet” –

u. ő: *Utolsó hit*; „Valljuk: igazság csupa egy van, / Uram, / A Te egyetlen igazságod” – Szentimrei Jenő: *De profundis*; „Túl mindenem / Örökkön áll az Isten” – Sipos Domokos: *Én és Isten*; „Sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem hatalmasságok, sem jelenvalók, sem következendők, sem magasság, sem mélység /.../ el nem szakaszthat minket az Istennek szerelmétől” – Bartalis János: *Megpróbáltatásban*; „Légy velem, Uram! / Te utolsó és egyetlen összetevője minden emberin felülnek” – uő.: *Ima*; „Nagy bajomban mindig csak azt mondtam / 'Isten kezében vagyunk / és ott vagyunk a legjobb helyen. ' // Mikor fellegek feltornyosultak / és a hullámok összecsaptak fejkünk felett. / Mikor a templomok leomlottak / és meghasadott a hegy. / Mikor sötétség borult a világra, / végtelen sötétség /.../ mikor a Halál örvényénél álltunk /.../ E szörnyű ítéletben, / ez elveszejtő nehéz időben / mindig hitted: / ' Isten kezében vagyunk / és ott vagyunk a legbiztosabb helyen. ' // Mikor Ég-Föld megszakadt /.../ mikor megpecsételtetett minden / teremtett állatoknak sorsa – / Ó, Uram! / mi: árva néped, / árva magyar néped / 'Tebenned bízunk eleitől fogva. – uő.: *Isten kezében*; „Itt nem segít tudás s megáll az ész /.../ Sötétség volt a mélységnek színén, / De, bizony mondom, láttam én: / Amint Isten lelke lebeg a víz felett!” – Maksay Albert: *Éjjel az Óceánon*; „Reá fogok emlékezni /.../ Vagy az Istenre, / Aki sebet üt s begyógyít” – Balázs Ferenc: *Egymagamra maradtam*; „Ki nem szenvedte végig ezt, / Nem tudja, mi a szeretet” – Kacsó Sándor: *Imádság*; „Csak egy út van innen a völgyből / és az a mennybe vezet” – Dsida Jenő: *Purgatórium*; „Mindnyájan biztosan meghalunk /.../ és nyájas, jó apánk az Isten” uő.: *Legyetek őszinték*; „ahol sötét van, ahol fény ég, / nincs oly magasság, nincs oly mélység, / amiben Ő benne nincsen” – Wass Albert: *Látható az Isten*; „Tízzen vagyunk: ez a gyülekezet /.../ tizenegyedikünk az árva pap, / tizenkettedikünk maga az Úr. / Így énekelünk mi, pár megmaradt / – azt bünteti, akit szeret az Úr” – Jékely Zoltán: *A marosszentimrei templomban*; „Erdélyben is hányszor megvigasztaltak, / túlzengvén a boldogok kardalát, / hirdetének nem földi diadalmat /.../ A menny kárpitján keskeny rés hasad, / beléfészül menekvő lelkek éke; / haranghintán így jut a szomjú had / a vad világ elöl a szelid égbe” – uő.: *Psalmus*; „Zivatarok útján / sokszor álltam félve, / s hallgattam az Isten / beszédjét a szélben /.../ Villámcsattanáskor / égő szemmel lestem / A Menny fényességét / az ég megnyílásán /.../ Lelkem úgy pihent az / Isten tenyerében, / mint pelyhes pacsirta / az anyja fészében” – Horváth István: *Az én vándorlásom...*; „Ügyemet ím Hozzád teszem, / perelj, Uram, a perlőimmel! /.../ Ó igazak ügyvéde, Isten!” – Kiss Jenő: *Zsoltár*)

De az Istenhez fordulás megnyugtató alapérzését végtelenül kitágítja az azzal összefonódó másik hatalmas élménytartomány: a vergődő-viaskodó ellen-indulat, a dacos öntudat, az alázatot megtagadó szembe-szegülés, a számonkérő vád, az Istentől való elhagyatottság borzalmából, az isteni segítség elmaradásából fakadó kétségbeesés fölzaklató, fölbolydító emóciórengetege. A kétségek közötti hányódásból, az apokaliptikus félelemből már Reményiknél felszakad a méltatlankodás szólama; a „szkepsziscsatákban” (Jancsó Elemér), a „síró-átkozódó” „hadakozásokban” (Kántor Lajos), a drámaian „mindig kiújuló belső küzdelmekben” (Pomogáts Béla) döbbenet és rettenet tornyosul („Ha nincs bennem, honnan vegyek hitet?” – *A fügefá*; „Én már az Isten ellen protestálok” – *Elkéstetek*; „Uram, a te megígért nagy irgalmasságod / Ugyan miben áll és hol is marad?!” – *Ésaiással*). Az üdvösségharcba beleférnek az istenkereső kérdések, a szemrehányó megszólítások, a prófétai víziók – s a „jóbi szenvedéseket” kísérő „elvégeztettség érzése” (Czine Mihály) –, mint ahogy a konok hűséget az „erdélyi végzet alatt” szintén demonstráló Tompa László állhatatossága is szinte úgy erősödik – a makacs önértet, a „szigorú és kemény”, „ősi nyers” „bizakodás” (Szemplér Ferenc) úgy edződik olykor –, hogy csaknem lázadó elszántság idézi föl a könyörtelennek, részvétlennek tapasztalt Istentől származó kíméletlen büntetéseket: „Az égnék minden gyötrelmünk csekély. / Vagy ránk ünt Ő is, a kegyetlen Isten, / Megutált, s bizvást azért nem segél, / Mert nagyon sok volt már a bűn, fekély! / S célja velünk már csak, hogy elveszítsen” – (*A züllés zátonyán*); „De ami végre így is csak kerül: / Magam izzadtam érte emberül. // Nem segített szerencse, vakeset – / Maga az Isten is csak keveset!” (*Erdélyi aratás*). Áprilyt a megváltatlanság réme, a pusztulás iszonyata érinti meg („Most ős-idő van: átok, háború, / itt az ótestamentum szele fű. / De lelkünkben nem ég próféta-jel – / Elpusztulunk. És Krisztus nem jön el” – *Messziás nélkül*), s így vonul végig az egész klasszikus erdélyi magyar költészetben ezerféle alakban mindaz, ami emészt, ami fáj – az agnosztikus, negatív istenélménytől („nem tudom, kis életem ki adta – / és a halál célját sem ismerem. // Nem ismerem sem magamat, sem téged – / s e mindenható ismeretlenségek / roppant örvénye: az én Istenem” – Horváth Imre: *Az én Istenem*; „hol vagy, merre vagy, nem talállok!.../ én, ki öledben melegedtem, / immár nem látlok” – Szemplér Ferenc: *Lángoló napok*) az akár a vakmerő tiltakozásba is torkolló hit- és reményvesztettségen, vagy a lemondásba taszító dezillúzió át („Nagyon sötét van és megrohan ezer kétség /.../ Itt nincs tovább hit, engem nem táplál többé remény /.../ Most jer! Uram! Vagy megtagadlak!” – Sipos Domokos: *Éjjel*; „Ragyog az Isten orcája, / de nekünk nem jön el az ő országa. / Volt egy Krisztus, szenteltessék meg a neve, / jaj, de ide millió Krisztus kellene” – Olosz Lajos: *Így várom az estét*; „A torkomra a kétely ráfonódik /.../ Uram, hol a mécsed? /.../ Kutatva, keresve / találjon a hajnal, találjon az este, / mert ha nem, vádoló szemfedőd az égbolt, / ami eltemeti mindazt, ami szép volt, / ami nélkül minden semmi /.../ amiért érdemes volt istennek lenni” – Bárd Oszkár: *A két fiammal, Úristen*,

mi lesz?!; „nem lesz itt áldás és élet /.../ Templomba immár mehetünk, / amíg hitünk is kiapad /.../ Sorsunk emésztő panasz / szétszóródott a semmiben. / Az Isten lát, de a szava / jó reménységet már nem izen /.../ és Messiás lesz a halál, / ha pusztulunk, mind egy szálig! /.../ Isten átka lebeg felettünk” – Finta Zoltán: *A halálraitélt Ember áldomása*; „Tudod-e, hogy itt is emberek élnek, / kik annyit dolgoznak, hogy a lelkük szakad meg belé, / életük örökös kínlódás, s fájdalmak sortüze / oltja ki mécsük? Tudod-e, hogy tehozzád fordulnak, / tőled várják sorsuk jobbra fordulását? / Jó Teremtőm, tud-e valamit róluk?” – Böződi György: *Otthon így szoktam szólni*; „Uram, tudom, hogy nem érsz rá figyelni / a márciusi hótól kék kezekre / s az elvadult széltől kisebesedett / szájakra” – Kabós Éva: *És háborúba készülnek a népek*) az emberi gonoszság, gyarlóság, érdemtelenység természetét és katalizmáit felmérő kérlelhetetlen önostorozásig, az esendőség szomorúságáig („Falak szürkítik hitem templomát /.../ Önvád gyötör, emésztő s tehetetlen: / Befalaztuk az Istent” – Szentimrei Jenő: *Falak*; „Csak a lelkek / ablakai merednek üresen, feketén a fekete éjszakába” – uő.: *Alig vagy köztünk*; „S a minden kínokat korbácsba fond, / Kezedben váljanak pogány ösztökké” – Berde Mária: *Ima*; „ó – mekkora vád gyötör, / mardos, majdnem összetör /.../ Amit csak magamban látok, / csupa csúnya, csupa átok /.../ s undokságom végtelen /.../ Bűneimnek nincsen számok” – Dsida Jenő: *Húsvéti ének az üres sziklasír mellett*; „a nagy pillanat, a végső, / kinyitja a szemünket, későn, / s mit vakon vállaltunk, s nem értve, / kegyetlen megszámloltat érte” – Szabédi László: *Válasz*; „A békesség fehér-testén / a Sátán ül, vérrel festvén: / A szeretetre fest gyűlöletet, / Ember-szívbe mártva vas ecsetet” – Horváth István: *Fest a Sátán*; „miért voltam én minden / harangszóra süket: /.../ Én nem tudom, hogy hol tért el / az út, mely Hozzád vezetett” – Kabós Éva: *Miért nem állítottál meg?*).

Természetszerűleg következik mindebből, hogy az emberi – a személyes és a közösségi – szenvedés alapmotívumává, központi sorsjelképévé az átvetített, áthasonított Jézus Krisztus-i passió, a kálvária válik. Szinte állandóvá és általánosság fokozódik, a krisztológiai sorszazonosítás, a stációjárás időtlen lényegiségének bensővé sajátítása, az újszövetségi mitológemák és az aktuális élethelyzet szimbolikus egymásra vonatkoztatása. A parabolikus létviszonyításban az újratörténés és a visszaidézés képzetmozgásainak egyberánduló kétirányúsága – a Krisztus-ember és az ember-Krisztus, transzcendencia és immanencia összefüggése – különös erkölcsi, nemzeti és humánontológiai mélyértelműséget vibráltat. Ez a trianoni kezdetektől folyamatosan szétgyűrűző motívumkör („Mi itt keresztre rendeltetve állunk. / Minket a hűség Krisztus-szege tart /.../ Élünk Golgota-fellegek tövében” – Áprily Lajos: *Opitz Mártonhoz*; „Itt ami út van: Golgotára visz /.../ S ahány erdő, mind keresztfát terem /.../ S valahány hegy van: mind Golgota-hegy!” – Szombati-Szabó István: *Hitvallás messiások földjén*; „Én Krisztusom, Hozzád leszállt a Húsvét, / De nékem új s új nagypéntek jut ismét! // Mindenik hajnal új csatát ereszt rám, / Mindennap újra hajt az én keresztfám!” – Berde Mária: *A kereszt előtt*; „Krisztus-követő bús próbálkozással /.../ Hordozzuk, testvéreim, ezt a hordhatatlan, / Kín-szenvedést virágzó életet” – Reményik Sándor: *Ahogy lehet*; „Ha lelked tiszta, / Ácsolj keresztet s vedd vállaidra! / Vidd fel a hegyre, állítsd az égnek egyedül /.../ Szegezd rá magad szíveden keresztül!” – Sipos Domokos: *Ácsolj keresztet*; „Keresztemet: az életet / Ameddig kell, viszem” – Szemlér Ferenc: *Megnyugvás*; „Sokszázéves Nagypénteknek / soha sem lesz vége? /.../ Átokverte, szerencsétlen / nagypéntekes nemzet vagyunk. // Golgotáról Golgotára / hurcoljuk a keresztfákat” – Wass Albert: *Nagypénteki sirató*) az adys, Juhász Gyula-s tragikus komorsághoz képest részben újfajta esztétikai színezettel teljesedik Bartalis János, illetve Dsida Jenő költészetében. A mártírium, a keresztáldozatiság szemléletessége Bartalishnál („Jó órák voltak sok, / De függetem többször a keresztén” – *A fekete gondolat kivirágzik*; „Ím, nézd, kitárom fekete két karom. / Ím, lásd, az én végtelen Golgota-utam. / Nincs eleje és nincsen soha vége. / Ezerszer feszülök fel a keresztre” – *Ez olyan idő...*; „Fekete barázdád mind felissza / lázaim, álmaim. / Szent, megtörtetett testem, mint Krisztusé. / Mezők glóriája homlokomon” – *A rögök között...*) avantgarde-expresszionista hevületű felkiáltások, anti-retorikus, anti-melodikus leírások, a bukolikus leírások, a bukolikus-panteisztikus révületet is prózai karakterűvé depoetizáló szabadverssorok közé ágyazódik. A részleteiben „ritmustalan”, „primitív forma” (Németh László) naiv spontaneitása, entuziazmusa, friss mesterkéletlensége-keresetlensége, a tárgyias deskriptivizmus elemi festőisége: e dalok varázslatos egyszerűségének titka. Az üdeség a „poéta angelicus” Dsidánál viszont jórészt éppen a vers finom mívségéből, könnyed zeneiségéből, bűvös cizelláltságából származik – a „rímgazdagság”, a „ritmusdallamok” a „nyelvi hajlékonyság”, a „selymes szavak”, az „enyhén romantikus és szürrealista hatások”, a „csokonais”, „kosztolányis”, „Tóth Árpád-os” vonások (Czine Mihály) szintéziséből S e rokokós báj, ez az angyali létderű és tündéri játékosság mágikusan kapcsolódik a borzongató elmúlástudattal, halálfélelemmel, a biblikus létmetaforákkal és a döbbenetesen érzékletes Krisztus-analógiákkal átszőtt vallásos-neokatolikus világézés – az „evangéliumi esztétikum” (Szigeti Lajos Sándor) – univerzalitásához. Ez a transzcendencia áttetsző jelenvelőségét és a profán életöröm szentségét egybejátszó misztikum élénkíti, értelmezi át a keresztény, krisztológiai képzetkincset a szenzuális istensze-relem, az ártatlan (bár csaknem pajzán) érzékiség, a „kedves, víg”, életszerető keresztényiség dicsőítő énekeiben, dal-apoteózisaiiban (*Sainte Thérèse de Lisieux, Ad Deum, qui laetificat iuentutem meam, Vidám kínálgatás keresztényi lakomán, Jámbor beszéd magamról, Kánai menyegző, Tíz parancsolat, Tavaszi uj-*

jongás), s ez a misztikus transzparencia és aureóla éterizálja a reményiki kegyelemfelfogásra is rímelő megváltás-, megtéréspillanat-képet (*Egyszerű vers a kegyelemről*) vagy a szakrális áhitathoz és csúcspontokhoz fűződő vallomáskölteményeket, népének-stilizációkat is (*Nyáresti áhitat, Estharangok, Légy szent, fiacs-kám!, Kalendárium szonettekben – December, A Gyermekek dicsérete, Itt van a szép karácsony, Templomablak*). A létezőmámor delejező hangulatát azonban kísértetiesen aláfesti a lappangó – „titokzatos”, „babonás remegésekben” (Áprily Lajos) ólálkodó – szorongásélmény, a gyönyörködésben folytonosan megbújó rettegés, s ez nemcsak csodáért esedező könyörgéseket, „gyilkos félhomálytól” menekülő fohászzkodásokat fakaszt (*Könyörgés csodáért, Imádság*), nemcsak rémisztő látomásokká duzzad a fenyegetettségében baljóslatú *Zarándokút*-életéről, hanem a tébolyító magyar passió mindenekelőttiségét – végletes iszonyatát és abszolút tarthatatlanságát – sikoltó (s a „magyar Isten” megszólító, elhívó parancsát követő) zoltáros-profetikus, jeremiádszerű rapszodiában is kitör (*Psalmus hungaricus*). A krisztusság és a Krisztussá lényegülés konkrétmitikus víziói az eluralkodó „tompá borzalom”, a fullasztóan „mély állati félelem” kivételűsei („Péter aludt, János aludt, Jakab / aludt, Máté aludt és mind aludtak... / Kővér csöppek indultak homlokomról / s végigcsurogtak gyűrt arcomon” – *Nagycsütörtök*; „két kitért kart mereszt / egy hívogató, fekete, / borzalmas kereszt” – *Apokalipszis*; „Kitért karral üveges szemmel / messze látok a Golgotáról /... / És vértajtékos tetemet / a keresztfán felejtik” – *Messze látok*; „Valaki fel, a csúcs felé tart, / hogy önmagát feszítse meg” – *Út a Kálváriára*; „Feltámad-é a bús erdélyi földön, / ki meghala és eltemetteték – *Kalendárium szonettekben – Április, A húsvét dicsérete*; „te egyszerű / voltál, szürke, fáradt és hozzánk hasonló” – *Krisztus*; „Őt látom most, a menyeyit / benned, ó rongyos utcaseprő, / ki sepredd a föld szennyeyit” – *Az utcaseprő*); s e „legenda-parafázisokban” – Láng Gusztáv szerint – Dsida hitvilága úgy „modernizálódik”, hogy bennük az Isten „már nem 'gondviselő atya', akihez imával-kéréssel fordulni lehet, s főképp nem mindenható ura világának, hanem éppoly magányos, keresztben felejtett, az emberi gonosz-sággal szemben tehetetlen lény, mint amilyenek önmagát a költő is érzi”; így e „kételyteli, tragikus messianizmus szükségszerűen egészül ki tehát a tehetetlenség magányának élményével – s az élményrétegek e komplex együttesét hordozza a modernizált 'Krisztus-helyzet' motívuma”. Ez a nyomasztó és aggasztó metafizikai léttapasztalat pedig – melynek ily megrendítő és jelentésgazdag kibontakozása Dsidánál kezdődik – tovább vezet az erdélyi líra későbbi időszakaihoz, amikor is az istenhiány, a transzcendenciakiüresedés, a kozmikus elidegenedés és elhagyatottság, a sorvadás és pusztulás képzeteinek eláradása mintegy korjellemző tünetté hatalmasodik – az „Isten háta mögé” vetettséget, a karácsony nélküliséget felpanaszló, a porladó templomú, „védtelen”-„paptalan” Marosszentimrét (Jékelyre utalva) sirató Kányádi-látomásoktól a megválthatatlanságában őrtöngő-örtjítő történelmi haláltánc Szilágyi Domokos-i vízióforgatagán keresztül a fanyar Kovács András Ferenc-tűnődésig: „Isten se tudja: megvagyunk-e még”. Az istenkérdés mindenkor: sorsfaggatás és sorsdemonstráció alkalma. A hitkérdés: életkérdés. A költészet – általában: az írás – pedig „misszió” is, religió, kultúra, művészet szellemközösségében vállalt küldetés: kifejezni egy nép, egy nemzet lelki méltóságát, „elmondani – az embertelenség idején is – az ember fényes próbáját; a megrendítő történelmi fordulatokat átélők tisztánlátásával” (Czine Mihály).

(*Elhangzott az Irodalmi Társaságok Szövetsége – ITÁSZ – 1999. évi Közgyűlésén Fehérgyarmaton*)

Barcsa Dániel

Tündéerkert-kalauz

Szabó Péter: Az erdélyi fejedelemség

A könyveknek megvan a maguk sorsa. Némelyiké már a megjelenés előtt eldőlt. Szabó Péter: *Az erdélyi fejedelemség* című munkáját tíz éve még egymás kezéből kapkodtuk volna. E könyvet megörzendőnek ítélve, biztos kézzel emeltük volna ki az akkori Erdélyről szóló eléggé vegyes színvonalú kiadványözönből. E kötet kevesebb hírverést, kisebb elismerést kapott, mint amelyet megérdemelt volna. A viszonylagos visszhangtalanság oka a már említett kiadványdömping, amely az évtized elején telítettségi érzést okozott a téma iránt érdeklődő jámbor olvasóban. Kár. Egyrészt, mert az Erdéllyel kapcsolatos tájékoztatatlanság köde még mindig nem oszlott eléggé. Ama sokat emlegetett „negyven év” nagyobb pusztítást végzett, mint azt valamikor is gondolhattuk volna. Másrészt, Erdély történetéről ez az első, bárki számára „fogyasztható”, színvonalas, alapokat teremtő kiadvány. (A Köpeczi-féle Erdély összefoglaló szakembereknek szól, még a rövidített változata se könnyű olvasmány.)

Szabó Péter *Az erdélyi fejedelemség* című munkája az, amire már régen várhatott az un. „művelt nagyközönség”. A kötet a Tudomány-Egyetem sorozatban jelent meg, amely sorozat felvállalja az érettségire, egyetemi felvételre készülők, avagy csak az egyszerű „mezei” érdeklődők tájékoztatását, egy-egy természet- vagy társadalomtudományi témában. E könyv többet ad, mint ami a címből kiolvasható. Nemcsak a XVI-XVII. századi Erdélyt mutatja be, hanem foglalkozik az előzményekkel is, a honfoglalástól kezdve ismerjük meg e keleti országrész viszonyait.

A kötet szerkezete világos. Öt fejezetre oszlik, melyek közül a szerző az elsóban a középkori Erdélyről, a másodikban az önálló állam születéséről, a harmadikban az erdélyi fejedelemség megszilárdulásáról beszél. A negyedik fejezet a virágzás korát, az ötödik az elvirágzást, az önálló állam bukását tárgyalja. Minden fejezet végén, mint a tankönyvekben, egy-egy kitűnő összefoglaló olvasható.

Szabó Péter munkája tankönyv. Amikor üzletté vált a tankönyvkiadás, s az iskolákat olvashatatlan és taníthatatlan tankönyvek özöne lepi el, óhatatlanul pejoratív értelmet nyerhet e megállapítás. Sietek megjegyezni, ez esetben szó sincs erről. E kötet a jó tankönyvek minden ismérével és tulajdonságával rendelkezik. Nem terjengős, Szabó Péter tudja: egy tankönyv minél hosszabb, annál rosszabb. Ugyanakkor tartalmában nem leegyszerűsítő, képes mondanivalóját sűríteni úgy, hogy sajátos atmoszférát teremt. Stílusa közérthető, de nem szájbarágós. Aki egyszer megtanult olvasni, érti. Minden szavának, mondatának fedezete van, mint a szépirodalmi alkotások esetén, megfeythetjük a leírtak mögöttes tartalmát. Megérezzük, a szerző többet is mondhatna, de műfaji korlátai vannak. Ezzel különös feszültséget, hiányérzetet teremt, az olvasottak továbbgondolására, további vizsgálódásra készlet.

A munka önálló szemléletét, eredetiségét az egyes történelmi személyiségekről készített „gyorsportrék” bizonyítják. Árnyalt képet nem várhatunk, de Szabó Péter mégis képes, mintegy villámfénynél készült, éles kontúrokkal rajzolt arcéleket alkotni. Legfigyelemreméltóbb II. Rákóczi György vagy Apafi Mihály portréja, amely eléggé ellentétes a közvéleményben kialakult és megszilárdult képpel.

A mű külön értéke, hogy nemcsak politikátörténetet ír, hanem kitér a jog, az államigazgatás a gazdaság és pénzgazdálkodás kérdéseire is. A kereteken belül tárgyalja a társadalmi szerkezet és népességi viszonyok változásait. Bemutatja a vallási és kulturális változásokat a tárgyalt időszakban. A könyvet a függelékben közölt, gondosan szerkesztett időrendi áttekintés, irodalmi kalauz, valamint név- és tárgymutató zárja. Péter Katalin, szaklektor a következő véleményt fogalmazta meg Szabó Péter munkájáról: „A szerző saját logikája és koncepciója szerint írta meg a könyvét. Az eredmény: sok ponton meghökkentő, friss hangulatú olvasmány”. (*Budapest, 1998. Kulturtrade Kiadó*)

Madarász Imre

Veres Péter öröksége Szőke Domokos monográfiája

Veres Péter könyveit, mi tagadás, ma kevesen olvassák, sem szépiróként, sem gondolkodóként nem sorolják a nagy klasszikusok közé, politikusként sem írják zászlóra a nevét. Paradox módon, életművének egésze, személyisége, alakja mégis él és hat, kérdezi és válaszra készíti az értelmiséget. Bizonyosság erre, hogy Bata Imre és Gyurácz Ferenc után immár *Szőke Domokos* is monográfiát írt róla, *Veres Péter. A társadalmi igazságkeresés útján címmel*.

A szerző nemcsak megkönnyítette, de meg is nehezítette feladatát, amikor lemondott arról, hogy „hőse sokoldalú munkásságát – melyben irodalom, ideológia, politika szétválaszthatatlanul összekapcsolódott, egybenőtt – a maga teljességében ragadja meg; e helyett annak legneuralgikusabb, legvitatottabb részét, gondolkodói teljesítményét, ideológiai műveit állította számvető elemzése középpontjába. Ráadásul, nem az egyszerűbb vád– vagy védőbeszéd, hanem az árnyalt, elfogulatlan bírálat műfaját választva. A maga elé kitűzött célt – néhány kisebb stiláris dőccenőtől és apróbb filológiai pontatlanságtól eltekintve – elérte.

A könyvből olyan népvézér portréja rajzolódik ki, akinek a nép mindig fontosabb volt, mint a vezérszerp, olyan plebejus váteszé, aki sosem akart kiemelkedni a tömegből, olyan modern parasztvezéré, aki létében kezdettől, tudatában s érzelmeiben mindvégig a parasztságon belül maradt. Egyszerre mutat rá Veres Péter gazdag élettapasztalatára és gondolkodása merevségeire, korlátaira, műveltségének, iskolázottságának hiányosságaira és rendkívüli olvasottságára, mely utóbbi napjainkban különösen példamutató. Nem hallgatja el a csapdákat, melyeket zaklatott kora állított a magafajta elmélkedő–író–politizáló parasztembernek s hogy ezek egynémelyikébe bele is esett – de azt sem, hogy Veres Péter életpályája nem volt kacskaringósabb,

ellentmondásosabb, mint legtöbb kortársáé. Minduntalan szembesíti ideológiáját saját belső konfliktusaival, az ideológust és debattert pedig korával és kortársaival vívott csatáival – egyszerismind azonban a mi jelenünkkel is. Nem hagy kétséget afelől, hogy Veres Péter naív és utópisztikus kollektívizmusa, híres könyve címét idézve, „szocializmus – nacionalizmus” különös elegyítésével ma az uralkodó politikai, ideológiai, szellemi irányzatok egyikének sem igazán szimpatikus. Ám arról sem, hogy egy írói és gondolkodói életmű hiteles mércéje nem lehet a divatosság, a népszerűség.

Szöke Domonkos könyvének minden lapjából érződik, a rokonszenv a népben–nemzetben gondolkodó, a társadalmi igazságosság, a szegények ügye mellett elkötelezett írástudó iránt, akitől – a sznob legendák cáfolataképpen – sosem volt idegen az Európa, a világ felé való nyitottság, hiszen nemcsak azt írta le: „Én nem mehetek el innen soha, sehova”, de azt is: „ide kell hoznunk a nagyvilágot, ide kell hoznunk mindent, ami szép, ami jó, ami nemes és amit érdemes.”

Csűrös Miklós

Balla László: Lali az oroszlanbarlangban

Nagyszabású regényciklusban dolgozta föl Balla László a 90-es években a kárpátaljai magyarság történetét és sorskérdéseit; ennek a szintézisnek „része, kiágazása, folyamánya, ifjúsági változata” (Mezey László Miklós frappáns utószava szerint) a Lali az oroszlanbarlangban.

Kárpátalját a trianoni békeszerződés Csehszlovákiához csatolta; 1944 végén megszállták az oroszok, attól kezdve évtizedeken át a Szovjetunió része volt, ahol oroszokkal, ukránokkal, ruszinokkal élt együtt a magyar népréteg, többszörös nemzetiségi alávetettségben. A kisregény (vagy hosszú novella) cselekménye 1944-1945 között játszódik, és hőseinek sorsa Balla kompozíciós módszerére jellemzően, mélyen beleágyazódik a kor történelmébe: a felnőtt magyarokat szovjet internálótáborokba hurcolják; az iskolai oktatás szünetel, vagy akadozik, majd az új államnyelveken (oroszul vagy ukránul) folytatódik úgy-ahogy; a kisebbségi magyarság a túlélés, a megmaradás lehetőségét keresi. szükségszerűen fölbukkannak a politikai szélsőségek képviselői, a szovjettel kollaboráló érdekeemberek és a fegyveres ellencsapásra készülő romantikus lázadók.

Ebben a csapdahelyzetben, „oroszlanbarlangban” kell helytállnia a kisregény kamasz hőseinek, az alig tizenöt éves Bartha Lőrincnek. Neve kezdőbetűi megegyeznek az íróéval, a Lali becenév mögött pedig ironikus ellentét lappang: gyerekesnek hangzik, pedig viselője igazi férfinak bizonyul. Lali egyes szám első személyben mondja el a vele és az övével történeteket; az elbeszélés retrospektív, de, bár a mához képest szinte múltat idéz föl, a cselekmény lezáratlan, és a kifejelet eldöntetlen. Az eseményeknek, a szereplők jövőjének nyitva hagyása sejtető allegorikus célzatra vall; ki merne rá mérget venni, hogy az egykori kétségek, kételyek helyét mára már megnyugtató bizonyosságok, vagy legalább jobbat ígérő valószínűségek töltik be a kárpátaljai magyarság számára.

Internált apja és beteg anyja helyett Lalira hárul a család eltartásának gondja; a groteszk forrásává válik, hogy koporsókészítő segédjeként küzd egy kisközösség életéért. Nem annyira sebezhető, mint Móricz Nyilas Misije, nem annyira talpraesett, mint Tamási Ábele. Mégis igazi hős, előbb a hétköznapiak látszó helytállás heroizmusa értelmében, később egy próbára tevő szituációban példaképpé magasodva: szolid és körültekintő alaptermészetét megőrizve is ő fogadtatja el társaival a fegyverhasználatot arra az esetre, ha bajtársuk fenyegetettsége miatt a szolidaritás ezt követelné.

Abban is igazi kamasz, ahogyan szerelmeit a titkolás meg a vallomás mezsgyéjén bolyongtatja. Látszólagos ügyetlensége valójában tisztaságot, szüziességet tükröz; egyben azt a klasszicista eredetű kérdést is fölveti, hogyan egyeztethető össze a szerelem és a társadalmi erkölcs, szeretheti, vállalhatja-e Lali azt a lányt, akinek az apja fölfegyverzett örként működött közre az apja kitelepítésekor.

Balla ezúttal nem törekszik az érdekes kérdések megválaszolására. Ez a műve költői improvizációnak hat; sok szép részlete van, és egészében is megragadja az olvasót az emlékezés érzékenysége és érzékletessége, az a nosztalgia és lírizmus, amely ifjúságához vonzza az idősödő embert: tájakhoz, iskolához, régi tanárok és osztálytársak emlékéhez, s amely szerelmek, barátok, pártfogók, sőt még egykori ellenségek vonásait is megszépíti, tündériesíti. Igaz, elnehezíti egy földhözragadtabb réteg, történeti adatok tankönyvszerű kivonata, olykor még magyarul írt lábjegyzetek is – fölösleges didaxis. Utóhatása mégiscsak az, hogy odakívánkozunk az Ung partjára, és „csudajó kedvünk kerekedik” az egykori diáktrefákon, meghatódunk félévszázad előtti diákrománcoktól, és megirigyeljük a kamaszkor háborúval dacoló búbajos kedélyét.

Kozma Huba

Tényirodalom (Pongráz Gergely önéletrajzáról)

Mostantól kezdve – írta a negyvenes évek elején Németh László lelkesülten a falukutató és népi kollégista fiatalok erős nemzeti kötődését és tehetségét látva – *az emberbőrbe kötött irodalom korszaka kezdődik*. Ezek a fiatalok bő tíz esztendő múltán az ötvenhatos forradalom és szabadságharc vezérkarát alkották. Fiatal férfiak és nők, akik hazájuk szabadságát életüknel is fontosabbnak tartották. Közülük egy, a Szamosújvárról *nagycsaládostul* Soroksárra települt későbbi Corvin közti parancsnok, Pongráz Gergely, aki szabadságharcos társaival a harcokcsúcsok szüneteiben így énekelt: *Inkább vesszen el hát szívünk drága vére, / Meghalunk, de előbb megfizetünk érte.*

Hogyan és miképpen jött ő elő – mint annyi társa – a névtelenségből? Aki egyenlőbb lett – mert ellenségei igyekeztek rossz hírért kelteni – az egyenlők között? „Hat Pongráz-fió tevékenykedett a Corvin közben...Az október 23-ai éjszakai harcokban a Pongráz testvérek tevékenyen részt vettek. Az egyik Pongráz a lámpagyárból fegyvert szerző csoport parancsnoka volt. Az összetartó testvéreknek végül sikerült a Corvin köz vezetését a kezükbe kaparintaniuk. November 1-én Pongráz Gergelyt választották meg a Corvin közti „nemzetőr ezred parancsnokává. Néhány nappal később valamennyi Pongráz nyugatra szökött” – írják a megtorlás éveiben róluk a Fehér könyvben. Gergelyt a forradalom kitörése munkahelyén, a Henyelpusztai Állami Gazdaságban éri. Hallgatja rádióan Gerő Ernő beszédét, felháborodik a *nacionalista kútmérgezés* emlegető szózatán, s elgondolkodik nemzete sorsán: „Lehetséges lenne, hogy eljött az ideje annak, hogy a magyar hangos szóval megvallja magyarságát?” Aggódik családjáért, hazájáért. Még másnap hazautazik, s jóleső érzéssel veszi tudomásul, hogy fivérei már kötésgig állnak a harcban. Bandi és Ödön fegyvert szerez a Lámpagyárból a szabadságharcosok számára, Ernő a *diplomácia síkján* tevékenykedik, Nagy Imre környezetébe kerül. Mint a Baradlay-testvérek, mindegyikük igyekszik a jó ügy, hazája szolgálatába állni. Gergely sem akar kimaradni a *családi vállalkozásból*, fegyvert szerez, és hamarosan átesik a tűzkeresztségen. Jó szervezőkészsége révén hamarosan nélkülözhetetlenné teszi magát, s néhány nap múltán közfelkiáltással parancsnokká választják. Nem a Ludovikát végzetek kötelmekkel terhelt katonai beosztása az övé, ez a kinevezés a feltétlen bizalmon alapszik, a bajtársi szolidaritás megtestesítője ő ebben a pozícióban. Élelmet szerez és szereztet, elsősegélyhelyet rendez be a Corvin közben, megszervezi az őrséget, kijelöli a tárgyalódelegációkat – a harcok szüneteiben. Emberséges még az ellenséggel szemben is. A foglyul ejtett orosz tisztokhoz így beszél: „láthatátok a harcok alatt, hogy mi soha nem támadtunk. A támadók ti vagytok. Ti akarjátok vérbe taposni a szabadság eszméjét, ami nekünk fegyvert adott a kezünkbe. Most ti, az orosz hadsereg katonái akarjátok ismét leverni szabadságtörőkevényeinket, mint ahogy azt a törökök, osztrákok és németek évszázadokon keresztül tették. Most ti vagytok a megszállók és az elnyomók. Mégis, mi parancsnokok úgy határoztunk, hogy szabadon engedünk benneteket. Visszamehettek csapattesteitekhez és mondjátok el bajtársaitoknak, hogy mit láttatok és hallottatok itt.”

Magyarország egyik legnagyobb nemzeti vállalkozásáról, az évtizedek alatt ingünk, bőrünk alá rejtett forradalomról szól az a visszaemlékezés, melyet Pongráz Gergely, még emigrációja éveiben írt. A népi memoár-irodalom jelentős alkotásai – Tamási Gáspáré, György Kláráé, Czirják Gergelyé, Beczási Istváné – jutnak eszünkbe könyve lapozgatása közben. Mintha az egykori történelmi eseményekről egy honfoglaló szabad pásztor, végvári harcos, Bocskai-hajdú, negyvennyolcas népfölkelő – tehát a legilletékesebb – mondaná el élményeit. Mégsem egyszerűen önéletírás Pongráz Gergely könyve, mert a szerző bár napról napra haladva naplószerűen idézi vissza emlékeit már évtizedekkel a forradalom és szabadságharc után, történelmi forrásokra hivatkozik, ellenvéleményekkel vitatkozik, protestál vagy egyetért. Emlékezete felfrissítése érdekében újra végighallgatja a forradalom eseményeit a *rádióadások tükrében*, elolvassa a Fehér Könyvet, Gosztonyi Péter forradalmat idéző könyveit írásait, az Irodalmi Újságot, a forradalmi lapokat, s a magyar ötvenhatról szóló szinte minden magyar- és idegen nyelvű értékelést és visszaemlékezést. Ez teszi művét – természetes elfogultsága ellenére – tényszerűvé, a XX. századi legjelentősebb magyar eseményéről szóló irodalom alapművévé.

A jelentős eseményekre emlékezők nagy része kimondott vagy kimondatlan szándékkal öngazolásul írja meg visszaemlékezését, s benne a maga gáncstalan-lovag szerepét. Pongráz Gergely nem szégyelli leírni gyakori elérékenyülését és félelmét, a fegyverét használni kénytelen felkelő saját tette iránt érzett iszonyatát. „Éreztem a szívemet, ahogy a torkomban dobogott. Az a szó, hogy félelem, nem fejezi ki azt, amit éreztem. Azt hiszem, hogy azokra az érzésekre nincs is megfelelő kifejezés a szótárban...Az egyik kapualjban megláttam egy orosz fejt, ahogy az utat nézte. Céloztam és meghúztam a Mauser puskám ravaszát. Láttam, hogy az orosz katona kiesett a járdára. Borzasztó érzés vett erőt rajtam, de ez már nem félelem volt. A félelem elmúlt, ahogy a harc megkezdődött. Az a tudat, hogy én egy embernek oltottam ki az életét, olyan érzés

keltett bennem, amit a halálos ellenségemnek sem kívánok. Sírtam és visszahúzódtam a hátsó fal mellé.” Szerb Antal írja Magyar Irodalomtörténetében Zrínyi Miklós eposzáról szólván: lehet, hogy Tasso formailag jobb eposzt írt, mint magyar társa, de azt csak a török elleni harcban *vérből firtető* Zrínyi tudta élményszerűen megfogalmazni, amikor a kard eleven húsba vág. Pongráz Gergely könyvének legnagyobb értéke éppen az, hogy a szerző személye hitelesíti azt. Az élet-halál harcban ellenfelét is becsülni megtanult Corvin közeli parancsnok az öldöklő küzdelemben is megőrizte emberségét.

Pongráz Gergely ezzel a könyvével méltó emléket állított az ötvenhatos magyar forradalomnak és szabadságharcnak. A Szerzővel néhány esztendeje ugyanabban a kisvárosban élek. Szülővárosomba költözése óta, könyve megírása után tizenöt évvel újabb emlékoszlopot emelt a Forradalomnak: saját pénzén, számatlanul kétkezi munkával létrehozta Magyarország első ötvenhatos múzeumát. Ez is tényirodalom. Házigazda költő-politikus barátunk mondogatta a hetvenes évek legvégének értelmes politikai cselekvésre nemigen alkalmas idejében: *jó verset vagy a féktelen öröm, vagy a megoldatlan feladat miatti elkeseredés váltja ki a költőből. A magyarság esélyeiről tartott, nagy érdeklődéssel, másfelől riadalommal kísért költőtálcázó is vers tehát.*

A jól elvégzett munka, megoldott feladat, melynek elvégzésére más nem képes vagy rest csupán, emberbőrbe kötött irodalom.

Elhangzott Lakiteleken az 1999. évi Kölcsey Díjak megünneplésekor

Rajki László: Relief-terv Erdélyi Józsefről

Turcsány Péter

Erdélyi József ébresztése Versritmus és Népi mozgalom kapcsolata

Ismerik-e Önök erdélyi József költészetét? Költészetének érdemi bemutatása megtörtént-e már? Ha nem – miért nem?!

Közvélemény-formáló irodalomkritika és köz-érdekű költészet kapcsolatának micsoda hiányosságaira vethet fényt már előadásom témája is?! Irodalom- és társadalomtörténeti úr tátong ott, ahol éppen századunk egyik legjelentősebb mozgalma, a NÉPI ÍRÓK-é készülődött. A nemzet szociális lelkiismeretének feltámasztása – és pislákoló lángjának szitása – nem érthető meg Erdélyi József fellépésének és költészetének kortársaira gyakorolt hatása nélkül.

Itt óvatosan járjon olvasó és ítéző egyaránt. NEMHOGY TEMETŐBEN JÁRUNK, DE AZ ÉLVE ELTEMETETT LÍRA KOPORSÓ-BÖLCSŐI FÖLÖTT! Föltámasztani azt, amit elkaparni kívántak előlünk az elődök, csak gyermek-tisztaságú ujjakkal, régész-ecsettel, régész-vésővel „fölfegyverkezve” szabad!

Előadásom előítélet nélküli rendjét megközelítésem személyessége kívánja biztosítani, Erdélyi József költészetével történt találkozásaim magán-kronológiája segíti a tájékozódást. S amennyiben tapasztalatom általánosítható, az nemzedékem, korosztályom vagy átélt korszakom tanulságait előlegezheti meg - mindnyájunk számára.

Későn ismertem meg a **Fekete körös**, a **Fehér torony** és a **Napfoltok** költőjének verseit. (A már most emelt három költeményről később még érdemes lesz szólnom, e három verscím e költészet misztériumának három ágát, három világát tárhatja majd fel, mint a népmesék égig érő fáján a törzs elágazásai...) Tizen-négy évesen – már régen túl az örök Petőfi-korszakon, már nyakig Rimbaud-Baudelaire-Aragon lírájában – Erdélyinek még nevét sem hallottam. Pedig. Pedig Ady-mámorom már elvezetett Dutka Ákoshoz is, meglátogattam őt magányában Máriaremetén a ma már Dutka Ákosról elnevezett utcában... – ó, szavak és valóságok egymásba játszó metonimikus szimbolikája.

A költő is, az olvasó is – főleg ha magyarként élt az utóbbi fél évszázadban – visszafelé keresi *az előle elrejtett, elföldelt múltban* a szellemi fejlődése számára fontos értékeket, alkotókat és életműveiket. Sinka lépteinek nyomát a vésztoi homokon... Wass Albert földig rombolt udvarházait a Mezőség valós mitológiájában... Gellért Sándor Don-sírató Kalevala-rögeit hadosztályok hantolatlan sírhelyei fölött...

Hm. A 46 esztendősszovjetjanicsár-képzés utórezgése és az eunuch-irodalomkritika mai ajzószeri nem feledtethetik, nem temetethetik újra el velünk azok emlékét, akik szavára mindmáig – öntudatlanul is – éhezünk, akik ritmusára – mint „tisztá forrásra” – szomjazunk.

Az életkor előre halad, a kronológia könyörtelen. De az emlékező, az emlékezet, az emlékezés útja kiszámíthatatlan, földeríthetetlen. Az olvasmány-kutató misztikus varázs- vagy vaspálcája ki-kilendül egy-egy betemetett könyvhalom, egy-egy életmű-sírhely fölött és a magányos irodalmár ilyenkor megáll, mohón olvasni, faggatózni, majd ámulni kezd. Kit, mit, milyen értékeket temettek is el a mi ifjúságunk és a mai ifjúság elől? Mi is lappang a magyar irodalom front-harcai által átgázolt senkiföldjén?

Vox Hungariae, Atlantisz Hungarorum. Hát micsoda ez az eltemetetés, ha nem az Írástudók kétszeres árulása?! Kétszeres, mert nemcsak a mindenkori kultúr-megszállók szépelgési kedve szerint történt meg ez a hosszú elhallgattatás, hanem a mindenkori szociális hang, a VOX POPULI elhallgattatása is jellemezte ezt a 46 évet... És a mát?... S a jövőt?...

A XX. század húszas éveiben milyen új erővel, milyen költői intencióval törte fel Erdély József költészte az elefántesonttoronnyal már-már jogosan kacérkodó Nyugat zárt irodalmi köreit is? Kassák MÁ-ja, DOKUMENTUM-a bizonyhogy körön kívül rekedt..., József Attila SZÉPSÉG KOLDULÁS-a aligha visszhangzott át az akkori irodalmi életen..., de Erdélyi kalevalás varázslata - éppúgy mint Szabó Lőrinc radikális Kalibánja - megrengette és átalakította a kortársak költemény-palotáit, olvasókat hódított és követőket toborzott maga köré. Az intelligencia könyvespolc-barikádos maga-megkülönböztetése, magamegővése leomlott Erdélyi József *Ibolyalevél*-legyintésétől. (A költő első kötete 1922-ben e szerény címmel jelent meg.) Népdal-hang? Szerkesztési egyszerűség? Petőfi hetykesége? Arany Jánostól tanult nyelvi pontosság? A fájdalmas ember anarchikus sóhaja - nyitány József Attila, Kormos István vagy Albert Camus költemény-fugáihoz, regény-szonátaíhoz? Mit is hallhatunk ki a költői pályára lépő Erdélyi első dúdolásai-ból, mintaszerű, kristályátlátszó 4 /3 tagolású soraiból:

Igazán

Mit tudom én igazán:
ki az apám, az anyám?
Vallatom a szívemet:
dobogás a felelet.

Mit tudom én igazán:
ki csókjára vár a szám?
Vallatom a szívemet:
sóhajtás a felelet.

Mit tudom én igazán:
merre van az én hazám?
Vallatom a szívemet:
fájdalom a felelet.

A tisztelők, a hatás-emésztők, a ritmus és téma-asszimilálók száma ma már nyomon követhetetlenül gyorsan és elképzeltetetlen áttételekkel hatványozódott az Erdélyi József fellépését követő két évtizedben. Sem Kosztolányi *Meztelenül* című verseskötete, sem a *Nincsen apám, sem anyám* József Attilája, sem Illyés Puztához fordulása nem lenne érthető a Kor Jerikó falait döngető Erdélyi-kürtök megszólalása nélkül... Petőfi Sándor óta még senki nem *üzent* ilyen elemi erővel mind a Hatalom, a Régi-Új Hatalom szilárd bir-toklóinak, mind „a hatalom védte bensőség” puhány és képlékeny „perc-emberkéinek”:

Üzenet

Akármilyen tornyos,
emeletes kastély,
ne feledd hogy e világra
cselédházban estél.

Zöld ablakredőn
a cseléd reménye,
piros tornyán piros festék
a cselédek vére.

Virágos nagy kertje
világot kerítne,
ha homloka szeretettel
nézne a cselédre.

Aranyhalas kútja
felszökne az égig,
de a cselédkönnyek sója
földre ejti mindig.

Érckakasa hogyha
csikorogva fordul,
cselédfogak csikorognak.
tanyasárbúl-porbúl.

Füstje ha lecsapkod,
cselédsóhaj csapja...
Keserves úr az akinek
cseléd volt az apja...

Azt a bölcsőt, melyben
ringattad öcsédet –
ne feledd az ablak előtt
zörgő varrógépet.

Fogadjon bár tornyos,
fejedelmi kastély,
ne feledd hogy cselédházban
szült az anyánk, testvér!...

Nyolcszor négysoros strófák. Nyolc és hat szótagos, két ütemű verssorok. hangsúlyos magyar verselés – mint előtte a népdaloké, a népdalt a nemzet költészetébe emelőké és utána a nép érdekeit szem előtt tartó népi költőké és mindmáig a tanulatlan, de tiszta nyelv- és ritmusérzékű költőké Felvidéktől, Délvidéktől, Székelyföldre és tovább a Szeret folyó partvidékéig... Nemcsak a népé, de az egynyelvű nemzeté is ez az alapritmika... Kodály tisztogatja majd és Bartók ragyogtatja felejthetetlen dallamvilágát.

Nép és Nemzet anyanyelv- és anyaméh-lüktetéséhez, apaszív-dobogásához talált vissza a Nemzet-fájdalom trianoni harang-kondulásainak árnyékában Erdélyi József. A vele indult és utána jövő nemzedékekből mindig lesznek néhányan, akik visszajózanodnak a Nyugat felé forduló világporondról azok közé, akik közül vétettek. Ők lesznek azok, akiknek minta lesz ez az éles ritmusú kántálás, a varrógép err-betűinek ez a zakatolása, ez a követelő ritmusú alliteráció-csikorgás, ez a fenséges akusztikai és harmoniosztikai komponálás.

Föltűnik a Petőfi-tűzű költő Arany Jánossal rokon nagy magánya: „Egyedül a társaságban, / Ezerek közt egyedül...” (*Még ez egyszer...*) – írta 1887-ben a mester és mintha fél évszázad távolából válaszolna az utód: „Fáradt madár csüngő szárnya / két kezem. / A világot magamban el- / végezem.” (*Végzés*) A XIX. századi mesterhez hasonló higgadt tónusú verskomponálása is. Arany János egyik verse adta meg a kulcsot sok-sok Erdélyi vers téma-visszatérítő, de a téma kifejezés-metonímián alapuló kitágításához elvezető kompozíciójához. Arany János remeke a *Naturam furcá expellás...* „*Gyermek koromban felköték / A színben egy nagy tökharangot, / amely ugyan nem ada hangot, / de másképp vígan működék;*” - kezdte a szonettszerű 14 soros kompozíciót, amelyet a szkepszis vállalásával „*Így kongatom most untalan E verseket – bár hangtalan*” fejezett be. Erdélyi tágabb, nagyobb idő- és téma-átölelő kompozíciókban újítja fel és meg ezt a fugaszerűen visszatérő komponálási módot. A főtémát kiegészítő ú.n. réma-sorozat után szinte egy teljesen új, tágabb gondolatkörű téma-visszatéréssel számolhatunk a legszebb versekben – erre legyen példa az *Anyai szó* című költemény: egy már jambikus-időmértékes verselésű kompozíció (amelynek Ő is éppúgy ura mint a Nyugat első és második generációjából bárki). A témánk szempontjából fontos két szakasz gondolatpárhuzam egy háborút már elviselt nemzedék erkölcsi helytállásáról és új háborúktól való félelméről vall marandó szépséggel:

III. strófa 5-8 sora: „Azt kérdezte: hogy esne nékem,
ha megfogna egy óriás,
s kitépné a két kezemet,
mikor nem is volnék hibás?...

VII. strófa Ki fékezi meg ezt a játszó,
gyilkos óriásgyereket?
Ki fogja égi tudományra
a durva népvezéreket?

S e népeket-nemzeteket együtt féltő és látó humanitás a húszas évek végétől már mindörökké sajátja marad Erdélyi Józsefnek. A *Fekete Körös*, a *Lovaspóló* a *Vérmezőn* ódai komorságú, többtétéles remekművei a szeretett haza és az Urak fővárosa közti ellentétet teszi versformáló akarata tárgyává, témájává. Ha semmi más, akkor e két vers igazi hamubasúlt pogácsájává vált és kellett válnia a Szabó Zoltán, Kovács Imre, Illyés Gyula, Veres Péter és mások történelem-formáló népi mozgalmának. Nem lehetett az véletlen, hogy Erdélyit egyként sorai közé számították a Nyugat, a Kelet népe és a Válasz szerkesztői.

Erdélyi József nem tesz mást, mint amit a kortárs, de inkább későbbi szociográfia-irodalom maga is leír, okfejt és szomorú vagy lázító részvétellel feltár. De valami páratlan átélő és átéltető. kép-teremtő és kép-láttató erővel a költészet hatalmas többletét görgeti ez a széles hőmpölygésű vers-ragyogás! Ő, a népi erőt zabolázottan, ötödféles és ötös jambusok zárt vonulásával, néhol szeszélyes, de nem zabolázatlan rím-áthajlásokkal³³, az időmértékes verselés nyugatos eleganciájával jeleníti meg. Hallgassuk ősi pompában ragyogó, felejthetetlen sorait a hatodik szakaszból. E keserűség majd az 1945 utáni francia és olasz új realista filmeknek lesz a sajátja, majd Pasolini film- és vers-fájdalmai lesznek társdarabjai:

„Vad a határban, vad madár az égen,
minden a másé, csupa tilalom,
csillog a nap, lenn a Körös vizén,
és fenn a gáton, csendőrszuronyon...
Pedig a nép, a nép hordta a földet,
s a csendőrt is a nép szülte, a nép. –
Boldogtalan Nimród, aki tulajdon
vermébe és saját törébe lép...”

S micsoda látomás, egyetlen ellenállhatatlan körmondat, a vágy körmondata fakad fel a vers-zárlat előtti hetedik szakaszban, ahogy folytatódik az imént megszakított gondolat. A keserűség micsoda józan tervezésre vált, politikusokat szinte máig megszegyenítő látomás rajzolódik a nyeszlett tarló helyébe, hogy még ugyanazon mondat statikus görgetése alatt visszahanyatlódjék a kilátástalanság ravatalára:

„Kiszabadíthatná a vad folyót,
hogy öntözzön meg minden szomjazó
cserepes földet, mossa ki a szíket,
ahol ujjnyira virágzik a só,
elátkozott mező, ahova már
harmat se hull epedő hajnalon,
s nyár derekán, a kopár legelőn,
rakásra hull az éhező barom,
telehinthezné dús halastavakkal,
fürdőekkel a porfellegek alatt
fuldokló síkot, ahol a tüdővész
sípol és sárgult arcokat arat,
ahol elhallgattak a furulyák
és elnémult a mese és a dal,
s olyan a föld a csillagok alatt,
mint egy világtalan nagy ravatal....,

Milyen gazdaságosan építi egymás mellé nemcsak szakaszait, de költeményeit is térben és időben ez a sokak által le-„östehegézett” költő. A *Fekete Körös* záró szakaszában kivallja, hogy verse írása közben „A Duna partján telik most nyaram”... S ugyanő éppen az előző versben megrajzolt és kisémmizett Nép

nevében átkozza el a *Lovaspóló a Vérmezőn* úri és uraskodó világát...

Erdélyi József mégis őrzi a maga erkölcsi misztikáját, számvető józanságának lelki misztériumát az 1938-ban válogatott verseinek címet adó **Fehér torony** mutatja meg leghihetőbben. Bizonyhogy itt, a meghurcolt, a számkivetett költő dac-versében szökken költészete az akkori európai líra szürrealista képvilágába... Figyeljük szakaszonként előre lépő dal-(vers)-(költemény) dinamikáját, logikai ellenpontozását és fantasztikumba törő lendületét:

Kutyák ugatnak odakünn,
s álmomban épül a torony,
a torony, mely az égig ér,
s minden köve egy sóhajom.

Fehér torony, de oldalán,
olykor-olykor sötét vonás,
fekete sáv emelkedik:
megannyi bús ebugatás.

De egy sem ér toronyhegyig,
toronytetőig egy se jut, –
merész ugrással a torony
felszökken és a mennybe jut.

Az „árva költő” barát és társ utáni vágya sok gyönyörű vers ihletője. Nem is gondolnánk, hogy Ady Endre emléke mellett Babits Mihálynak, Móricz Zsigmondnak, Tersánszky J. Jenőnek, Somlyó Zoltánnak, Németh Lászlónak, Nadányi Zoltánnak, Fenyő Miksának, Illyés Gyulának, Zilahy Lajosnak, Laczkó Gézának és az irodalomtörténész Pintér Jenőnek ajánl maradandó és sokszor önelemző költeményeket.

De van Erdélyi József költészetében egy olyan költői látáspont, egy olyan látószög, amely századunk költészetében csak ritka pillanatokban sejlik föl, mutatkozik meg. Rokon az ilyen vers Ungaretti és társai képviségével vagy az orosz akmeisták tárgyiasságával. A **Napfoltok** című vers ennek a már-már öncélú szépségnek megnyilatkozása, amelyet most az ezredvégen inkább ontológiai vagy ontopszichológiai látásmódnak nevezhetnénk. A hullámzó, szabadvers-szerű mondat-tekervényt szigorú sorpár-tagolás (negyedfeles és négyes jambussorok) és a páros soronkénti rímválaszok fegyelmezik ugyan, de irracionális-lelkiségű komorsága Gója-i látomást – vagy Vajda Lajos szénrajzeit?! – idézi ma is, holnap is közénk:

Láttam egyszer a téli napban,
a foltokat, a foltokat,
sugárnyelő páráin át,
mint vörös rézüst fenekében
koromfekete lyukakat,
az ég szívéen, világunk szívéen
fenyegető fekélyeket,
miket a nap előlünk fénylő,
hazug mosollyal rejteget,
mint gyermeke előtt halálos
betegségét a jó szülő,
és titkol mint évei számát
és szeplőit a hiú nő.
De néha fagyos téli alkony
sugárnyelő páráin át,
tág szemmel és szorongó szívvel
látjuk a sérvet, a hibát:
a foltokat a nap tányérján,
világunk szívéen a sötét
pecsétet, a Végítélet
borzongató üzenetét,
s nem feledjük többé, akárhogy
ragyog fel május reggelén,
akármilyen szemfényvesztően

tündöklük július delén,
 azt a veréb, varjúfagyasztó
 decemberi alkonyatot, –
 kopár kertfák fölött a foltos,
 halálragondoló napot.

Búcsúzzunk - s miként e még mindig földfedezésre váró költészettől? Nem búcsúznunk kellene, hanem Költőjéhez megérkezni, kezét fogva lépni át a soron következő évezredbe. Kapaszkodjunk mi Erdélyi József dacos és népével azonosuló példájába, kapaszkodjunk a köz-érdekű szavak nekünk szóló hitébe, ahogyan Ő maga is kapaszkodott *Zrínyi apródjaként* Zrínyi példájába, versében már-már a nép szószólójaként visszavonva Kölcsey hatalmas keserűségét is:

„Övé a tér, az idő, a jövőendő,
 a népé, melynek képét viseli,
 a szolga népé, melynek tengerében
 szolgáltak és szenvedtek ősei,
 dolgoztak és harcoltak és daloltak,
 születtek és meghaltak névtelen,
 és gyermeket csókoltak a világra,
 hogy ne legyen utánuk néptelen.”

(*Elhangzott Miskolcon a Tudományegyetem által rendezett Politika és költészet című tanácskozáson*)

Pomázi siker Frankfurtban

A Szép könyvek Frankfurtba versenyen a beadott többszáz könyv közül a *Legszebb könyv* címet nyerte el a Pomázon működő *Kráter Műhely Egyesület* Tóth Éva 13 nyelven megjelentetett *Emlékvers* című kötetével, amelyet Kas János tervezett. Kiadónk eddigi történetében, ezt a legnagyobb sikert ezúton is köszönjük minden munkatársunknak és üzleti partnerünknek, akik tudásukkal, elhivatottságukkal segítettek minket. (A Kiadó vezetője)

K. K. K.

A Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi karán 1999 november 4-én folyóiratunk és a Közép-Európa tanszék szervezésében megrendezésre került az *I. Kárpátmedencei Keresztkötődések Konferencia*. Az elhangzott előadásiok teljes anyagát 2000. februárban tervezzük közzétenni a POLISZ-ban.

Konferenciánk célja volt a hazánkban és a hazánk körül élő emberek, népcsoportok, népek többféle lelki és kulturális kötődéseinek, vonzalmainak, érdekeltségeinek feltárása. /Ez a találkozó folytatja és kibővíti a Kráter Műhely Egyesület POLISZ című folyóiratának korábbi kezdeményezéseit. 1996-ban és 1997-ben sikerrel szerveztük meg a Magyarországi Nemzetiségi Alkotók I. és II. Nemzetközi Találkozóját. Feladatunknak valljuk a *nemzetiség, anyanyelv, nép, nemzet, haza, ország, állam* Közép-Európában oly sok vitát kavarázó fogalmait és e fogalmak érzelmi és valós igazságtartalmait ismételtelen és együttgondolkozva tisztázni és meghatározni.

Egy örökség lenyomatai ezek a fotók. A kisméretűek eredeti polaroid darabok, az 50 x 70 centiméteresek oldalhelyes nagyítások. Itthon készült tárgyaké, eszközöké. Átlagosak és a sztereotípek. A magyar világörökség részei. Miközben gyűjtöttem ezt az anyagot, elgondolkodtam e tárgyak másodértelmezésén. Megálltam egy pillanatra nézni és meditálni kultúrörökségünkön, és elhatároztam: tovább archiválom e metaforákat. Kíváncsivá tett a világ dolgai iránt. Keresni fogom e sztemderdeket más népeknél, nemzeteknél is, legyen az bármilyen identitástudatú. (Nagy András)

Nagy András rejteget előttünk valamit, ami – gyanítom – számára fontos lehet. Személyes emlékeket, örökölt tárgyakat, fontos pillanatok tanút. Kíváncsivá teszi tehát az embert és ez manapság nagy dolog, hisz egykor-volt kultúrák (kultúránk) szemétdombján guberalunk mindannyian, s egy-egy furcsa dolog láttán csak kérdezni tudunk: mi volt itt egykoron? mi lehetett ez? kik voltak ők? kik vagyunk mi? És ez utóbbi kérdést feltenni napjainkban talán a legfontosabb! (*Szemadám György kiállítás megnyitójából*)

A szerkesztő jegyzete

Európai ezredfordulók

Európáról, Európához tartozásról, európaiságról soha nem beszéltek annyit, mint a húszadik században, s vele a második évezred utolsó évtizedében, amely az európai integráció jegyében, illetve reményében zajlik kontinens-szerte, így hazánkban is. Az „európai diskurzus” nem véletlenül éppen ebben a búcsúzó esztendőben lett a legintenzívebb, amikor mindenki 2000-re vár, egyfajta sajátos adventi hangulatban: hiszen szent éve lesz az a kereszténységnek - amelyet Novalis a „vagy” szócskával kötött össze Európával - s ünnepe a magyar államiság - ami azt is jelenti: a magyar európaiság - milleniumának. Furcsa módon azonban az európaiság fogalmának a jelentése sem volt még talán soha ilyen homályos és zavaros. Politikusok, közgazdászok, újságírók jelszava, lobogója lett: naponta halljuk például, hogy csak az Európai Unióhoz és NATO-hoz való csatlakozásunk tesz minket igazán európaiakká, unos-untalan olvasunk európai normákról, kvótákról gazdasági, pénzügyi és egyéb területeken. Ám az európaiság kulturális lényegéről és alapjáról mintha elfeledkeznénk.

Márpedig Európa és az európaiság elsősorban nem adatokat, számokat, percenteket, kimutatásokat jelent, hanem kulturális indentitást és örökséget. Egy nagy és dicső hagyományt, melynek fő történelmi állomásai, egyszersmind máig meghatározó elemei és értékei a klasszikus antikvitás műveltsége, a keresztény erkölcs, a humanista eszmény, a felvilágosult észelvűség, a politikai szabadelvűség és demokratizmus, valamint a nemzeti eszme. S ebből a döntő szempontból a magyarság egy ezredév óta európai. Ez az egységes tradíció nekünk, európaiaknak - európai magyaroknak és magyar európaiaknak - nem csupán egy a sok közül (mint azt a „multikulturalizmus” demagógjai hirdetik), hanem „a” hagyomány, a válasz azokra a híres kérdésekre: Kik vagyunk? honnan jöttünk? hová megyünk?

Az ám, hová? Az európai kultúrát éppen kétszeresen szent éve környékén létében fenyegeti a veszély, hogy tékozló fia elhagyják, elfelejtik, megtagadják, elárulják, silányabbra cserélik. Az európaiság ezért ma önvédelmet és harcot is jelent, európai az, aki védi az európai kultúrát, indentitást, tradíciót. Kiváltképp akkor kötelessége ez, ha a szellem emberének, írástudónak vallja magát. Szerkesztőként, szerzőként, irodalomtörténészként és egyetemi oktatóként ezért küzdök magam is ahogy és ahol tudok. Mert a könyvek, a folyóiratok, az oktatási intézmények ma nemcsak letéteményesei, de védőbástyái is az európai kultúrának.

Madarász Imre

Köszönjük olvasóinknak, hogy 1999-ben adójuk 1 %-ával:
32,876 Ft-tal segítettek a Kráter Műhely Egyesületet
Adószámunk: 19667348-2-43

A lap ára: 140 Ft